

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Наукові записки

Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Серія: Педагогіка

1'2025

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Ministry of education and science of Ukraine
Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

Scientific Issues

of Ternopil Volodymyr Hnatiuk
Pedagogical University

Section: pedagogy

1'2025

Publishing house
“Helvetica”
2025

Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка. – 2025. – № 1. – 74 с.

Друкується за рішенням вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка від 29 квітня 2025 року (протокол № 11)

Головний редактор *Григорій Терещук* – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України

**Заступник
головного редактора:** *Галина Генсерук* – кандидат педагогічних наук, доцент, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Україна

Редакційна колегія:

Ірина Задорожна – доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Володимир Кравець – доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України (Україна)

Іван Цідило – доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Лілія Морська – доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Олександр Малихін – доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Богдан Буюк – доктор філософських наук, професор (Україна)

Джі Чі Янг – доктор філософії, професор (Тайвань)

Шуїнішина Шолпан – кандидат педагогічних наук, доцент (Казахстан)

Ярослава Кодлюк – доктор педагогічних наук, професор (Україна)

Надія Балик – кандидат педагогічних наук (Україна)

Василь Олексюк – кандидат педагогічних наук (Україна)

Ірина Левчик – кандидат педагогічних наук (Україна)

Анатолій Клименко – кандидат педагогічних наук (Україна)

Літературний редактор: Наталія Славогородська

Комп'ютерна верстка: Оксана Молодецька

Засновник: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University.
Series: pedagogy. – 2025. – № 1. – 74 c.

Published according to the decision taken by the Academic Council
of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University
from April 29th 2025 (record of proceedings № 11)

Journal Editor

Gregory Tereshchuk – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Academician of the National Academy
of Educational Sciences of Ukraine

Subeditor

Halyna Henseruk – Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Ternopil Volodymyr
Hnatiuk National Pedagogical University,
Ukraine

Editorial board:

Iryna Zadorozhna – Doctor of Pedagogical Sciences Professor (Ukraine)

Volodymyr Kravets – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine)

Olexandr Malykhin – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine)

Liliya Morska – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Ukraine)

Bogdan Buyak – Doctor of Sciences (Philosophy), Full Professor (Ukraine)

Jie Chi Yang – PhD, professor (Taiwan)

Shuinshina Sholpan – PhD, Candidate of Pedagogical Sciences (Kazakhstan)

Yaroslava Kodliuk – Doctor of Pedagogical Sciences Professor (Ukraine)

Ivan Tsidylo – Doctor of Pedagogical Sciences Professor (Ukraine)

Nadiya Balyk – PhD, Candidate of Pedagogical Sciences (Ukraine)

Vasyl Oleksiuk – PhD, Candidate of Pedagogical Sciences (Ukraine)

Iryna Levchyk – PhD, Candidate of Pedagogical Sciences (Ukraine)

Anatoliy Klymenko – PhD, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (Ukraine)

Literary editor: Nataliia Slavohorodska

Computer imposition: Oksana Molodetska

Founder: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

***Збірник «Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка»
включений до Переліку наукових фахових видань України категорії Б
(затверджено наказом МОН України 15.10.2019 р. № 1301)***

***“The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series:
Pedagogy” is included in the list of scientific professional publications of Ukraine
Category B (Order of the Ministry of Education and Science of
Ukraine № 1301 of October 15, 2019)***

*Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа:
Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення
№ 935 від 21.03.2024 року (Ідентифікатор медіа: R30-03604)
Суб'єкт у сфері друкованих медіа: Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2,
info@tnpu.edu.ua, тел. (0352) 43-58-80)*

*Registration of Print media entity:
Decision of the National Council of Television and Radio Broadcasting of Ukraine:
Decision No. 935 as of 21.03.2024 (Media ID: R30-03604)
Media entity: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (46027,
Ternopil, 2 Makhyma Kryvonosa str., info@tnpu.edu.ua, phone:(0352) 43-58-80)*

*Періодичність: 2 рази на рік
Periodicity: 2 times a year*

*Мова видання: українська, англійська
Publication language: Ukrainian, English*

***Електронну версію журналу включено до
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського***

***The electronic version of the journal is included in the database
of Vernadsky National Library of Ukraine***

***Збірник зареєстровано в міжнародних
каталогах періодичних видань та базах даних:***

Google Scholar

Index Copernicus

ЛАРИСА БІДЕНКО
ORCID ID: 0000-0001-9128-5678
l.bidenko@drf.sumdu.edu.ua
кандидат педагогічних наук, доцент
Сумський державний університет
вул. Харківська, 116, м. Суми

ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНЕ НАВЧАННЯ ЧИТАННЯ ТА ГОВОРІННЯ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ (НА ДИДАКТИЧНОМУ МАТЕРІАЛІ ПОСІБНИКА «УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА. РІВЕНЬ В1»)

У статті висвітлено питання взаємопов'язаного навчання української мови як іноземної, що реалізується через комунікативно-діяльнісний підхід.

Авторкою статті зазначено важливість взаємодії всіх видів мовленнєвої діяльності, що сприяє формуванню комунікативної компетенції інокомунікантів; подано аналіз наукової та дидактичної літератури із проблеми дослідження; акцентовано увагу на актуальності вивчення педагогічних аспектів щодо взаємопов'язаних видів мовленнєвої діяльності, зокрема читання та говоріння. У статті зроблено спробу описати методичну стратегію роботи над відпрацюванням умінь сприймати та розуміти текст і відтворювати в мовленні здобуті навички.

У процесі дослідження використано загальнонаукові та лінгводидактичні методи дослідження, що сприяють розв'язанню поставлених завдань.

З урахуванням єдності читання та говоріння у статті описано і представлено три фази видів мовленнєвої діяльності, що впливають на процеси встановлення логічних зв'язків, визначення смислових частин повідомлення, використання лексем, граматичних форм, конструкцій, що сприяють правильній побудові фраз і речень, умінню оперувати своїми знаннями, реалізувати їх в усному мовленні. У статті подано розгалужену систему типів текстів, що відповідає рівню В1, та представлено систему вправ, що відповідає реальним комунікативним потребам студентів. Перспективними напрямками подальших розвідок є: дослідження вмінь, необхідних у процесі формування взаємопов'язаних видів мовленнєвої діяльності на різних рівнях володіння мовою (від базового до просунутого); розроблення методики підбору матеріалів для навчання читання та говоріння; створення і апробація тренажерів для вдосконалення вмінь читання та говоріння.

Ключові слова: українська мова як іноземна, взаємопов'язане навчання, читання, говоріння, комунікативна потреба, текст, види текстів, зразки завдань.

LARYSA BIDENKO
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Sumy State University
116 Kharkivska str., Sumy

INTERRELATED TEACHING OF READING AND SPEAKING IN THE PROCESS OF TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE (IN THE TEACHING MATERIALS OF THE MANUAL “UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE. LEVEL B1”)

Interrelated learning of the Ukrainian language as a foreign language is implemented through a communicative-activity approach and is determined by the real communicative needs of students. Taking into account the level of language proficiency changes structural and meaningful speech acts. The formation of communicative competence occurs through the interaction of all types of speech activity.

Learning to speak or write is impossible without developed skills to recognize and understand text, while listening is impossible without the process of speaking, etc.

The author of the article present an analysis of scientific and didactic literature on the research problem. Scientists note that reading in a foreign language as a communicative skill and a means of communication is, along with oral speech, an important type of speech activity and the most widespread way of foreign language communication.

*Since we are talking about the reproduction of an educational text that must be read and understood, the question of the unity and specificity of reading and speaking as types of speech activity is essential. This explains **the relevance of the research topic.***

The purpose of the article is to describe the methodology of interrelated teaching of reading and speaking in the process of teaching Ukrainian as a foreign language using the didactic material of the manual "Ukrainian as a Foreign Language. Level B1", written by the teachers of the department of Sumy State University.

*To achieve this goal, general scientific **research methods** (analysis, synthesis, comparison, systematization) and linguodidactic methods were used: theoretical – analysis of linguodidactic literature; development of a system of exercises aimed at improving the processes of teaching reading and speaking; empirical – observation of the educational process to determine the level of formation of students' abilities to perceive, understand information and reproduce it in their own created texts.*

The author of the article made an attempt to develop and describe a special education system that would meet the needs of the modern educational process, namely: fluency in the language, the ability to express one's thoughts, understand interlocutors, use oral language, as well as reproduce and interpret written information.

Taking into account the unity of reading and speaking, the article describes and presents three phases of types of speech activity – the motivational-encouraging phase, which is related to the mechanism of motivation; tentative and research; executive

*The article presents a system of exercises that meets the real communicative needs of students. **Promising areas of further research are:** research into the skills necessary in the process of forming interconnected types of speech activity at different levels of language proficiency (from basic to advanced); development of a methodology for selecting materials for teaching reading and speaking; creation and testing of simulators for improving reading and speaking skills.*

***Key words:** Ukrainian language as a foreign language, interconnected learning, reading, speaking, communicative need, text, types of texts, sample tasks.*

Постановка науково-практичної проблеми. Комунікативно-діяльнісний підхід до навчання української мови як іноземної реалізується через навчання мовленнєвої діяльності. Саме цей вид діяльності цікавить лінгводидактів не тільки як взаємодія людей у процесі спілкування, а і як набір структурно та змістовно організованих мовленнєвих актів у процесі навчання мови.

Взаємопов'язане навчання видів мовленнєвої діяльності є одним із головних принципів комунікативно-діялісного підходу. Визначається взаємопов'язане навчання реальними комунікативними потребами студентів. Урахування рівня володіння мовою змінює структурні та змістовні мовленнєві акти. Спостереження за навчальним процесом і багаторічний досвід роботи з іноземними студентами показали, що формування комунікативної компетенції відбувається через взаємодію всіх видів мовленнєвої діяльності. Навчання говоріння чи письма неможливе без сформованих умінь розпізнавання та розуміння тексту, тоді як аудіювання неможливе без процесу говоріння тощо.

Лінгводидакти визнають, що найскладнішим видом мовленнєвої діяльності є говоріння, яке забезпечує усне спілкування іноземною мовою в діалогічній і монологічній формах. Не менш важливим є і процес читання, оскільки воно допомагає в опануванні мовного матеріалу.

Читання іноземною мовою як комунікативне вміння та засіб спілкування є, поряд з усним мовленням, важливим видом мовленнєвої діяльності та найбільш поширеним способом іншомовної комунікації. Оскільки йдеться про відтворення навчального тексту, який має бути прочитаним і зрозумілим, суттєвим є питання щодо єдності та специфіки читання й говоріння як видів мовленнєвої діяльності.

Отже, необхідно розробити спеціальну систему навчання, яка б відповідала потребам сучасного навчального процесу, а саме: вільному володінню мовою, умінню висловлювати свої думки, розуміти співрозмовників, користуватися усною мовою, а також відтворювати й інтерпретувати письмову інформацію, що зумовлює актуальність цієї наукової розвідки.

Мета статті – описати методику взаємопов'язаного навчання читання та говоріння у процесі викладання української мови як іноземної на дидактичному матеріалі посібника «Українська мова як іноземна. Рівень В1», написаного викладачами кафедри Сумського державного університету.

Для реалізації поставленої мети залучено загальнонаукові (аналіз, синтез, порівняння, систематизація) та лінгводидактичні методи: *теоретичні* – аналіз лінгводидактичної літератури; розроблення системи вправ з метою вдосконалення процесів навчання читання та говоріння; *емпіричні* – спостереження за навчальним процесом з метою виявлення рівнів сформованості умінь студентів сприймати, розуміти інформацію та відтворювати її у власне створених текстах.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. У царині лінгводидактики вищої школи останнього двадцятиріччя опубліковано значну кількість наукових праць, присвячених проблемі формування комунікативної компетентності, пошуку ефективних підходів до навчання української мови як іноземної (О. Антонів, З. Бакум, К. Гейченко, І. Зозуля, С. Костюк, І. Кушнір, Д. Мазурик, М. Мацюк, Н. Ніколаєва, В. Ніколаєнко, О. Туркевич, В. Статівка, Н. Ушакова, Г. Швець та інші).

Окремі аспекти проблем взаємопов'язаного навчання мови в закладах вищої освіти висвітлено у працях таких науковців, як З. Бакум, А. Богуш, М. Греб, С. Карамана, О. Копусь, О. Кулик, О. Кучерук, І. Кучеренко, О. Любашенко, Л. Мамчур, Л. Овсієнко, С. Омельчук, Н. Остапенко, А. Попович, В. Статівка, І. Хом'як та інші.

Проте єдність і специфіка навчання читання та говоріння не досить описані та висвітлені в методиці викладання української мови як іноземної, тож потребують додаткового дослідження.

Виклад основного матеріалу. Кожен вид мовленнєвої діяльності визначається єдністю трьох фаз. На думку О. Вержанської, цими фазами є: 1) мотиваційно-спонукальна фаза, що пов'язана з механізмом мотивації; 2) орієнтовно-дослідницька; 3) виконавча. Останні дві фази пов'язані із загальнофункціональними механізмами, серед яких виділяють:

- випереджальне відображення;
- усвідомлення;
- оперативну та постійну пам'ять [2, с. 43].

Розглянемо кожну фазу з урахуванням єдності читання й говоріння. Перша – мотиваційно-спонукальна – визначає вид читання (ознайомлювальне, навчальне, оглядове чи пошукове). Використання будь-яких текстів на кожному етапі навчання має бути вмотивованим і цілеспрямованим, відповідати основній меті та завданням уроку, спонукати до реалізації лексико-граматичних і синтаксичних конструкцій, що містяться в тексті, у мовленні.

Друга фаза – орієнтовно-дослідницька. Вона спирається на встановлення зав'язків у процесі читання. Ця фаза має кілька важливих етапів – смислове промовляння, розпізнавання графічних образів, встановлення змістовних зв'язків між словами у словосполученнях, реченнях і розуміння тексту загалом.

На думку С. Горохова, розуміння висловлювань і текстів спирається на аналітично-синтетичні процеси, що протікають на декількох взаємопов'язаних рівнях. Правильне сприйняття фонем та їхнє структурування у складові та лексичні одиниці. Розуміння значень слів, яке передбачає безліч напрямів реалізації орієнтовних операцій: а) орієнтування в можливій омонімічності (відкритого і прихованого); б) орієнтування в мовленнєвому контексті; в) орієнтування в частоті вживання слів тощо. Розуміння значень фраз, яке може ускладнюватися: а) розбіжністю глибинних семантико-смислових і поверхневих синтаксичних структур; б) невідповідністю реальної послідовності подій порядку їх опису в мовленні; в) дистантними і підлеглими граматичними конструкціями; в) складністю парадигматичних відносин, які фіксуються в синтагматичній послідовності фраз тощо. Розуміння змісту тексту може мати різні глибини і якості: а) рівень розуміння основного предмета висловлювання або тексту – того, про що йде мова; б) рівень розуміння основного змісту (значення) висловлювання або тексту на основі виділення ієрархії тем (підтем) і рем; в) рівень розуміння сенсу висловлювання або тексту в контексті взаємодій суб'єкта зі світом та іншими людьми (мотиваційно-змістовий зміст) [3, с. 345].

Третя – виконавча фаза – завершує акт комунікації та включає мовленнєву дію, тобто вона максимально приєднується до процесу говоріння (або внутрішнього промовляння).

Отже, єдність читання та говоріння доводить важливість формування вміння не тільки розпізнавати закодовані графічні знаки, але й усвідомлювати та розуміти інформацію з подальшою реалізацією прочитаного в мовленні.

Текст дає взірці функціонування мовленнєвих засобів у їхніх різноманітних формах. Як вища комунікативна одиниця текст виявляє особливості функціонування лексики та граматики, скориговані відносини між темою/ситуацією та її мовним утіленням. Згідно з дослідженнями, навчальний текст як продукт мовленнєвої діяльності автора є основною формою передачі знань студентам, змістовою одиницею навчання. О. Вержанська та Т. Лагута зазначили, що призначення навчального тексту полягає в засвоєнні інформації студентами, а під час її передачі – у впливі на свідомість студентів, мотивуванні їх на роботу з навчальним матеріалом [2, с. 44].

У тексті реалізується відображення дійсності, усі модальні характеристики промови: багатоаспектне ставлення того, хто говорить до змісту висловлювання, до ситуації спілкування, до співрозмовника. Саме відпрацювання вмінь, потрібних для встановлення логічних зв'язків, визначення смислових частин тексту, використання лексем, граматичних форм, конструкцій сприяє правильній побудові фраз і речень, умінню оперувати своїми знаннями, реалізувати їх в усному мовленні.

Оскільки головною метою є все-таки говоріння, то постає питання про включення різноманітних типів текстів у навчальний процес.

Зауважмо, що у стандартах з української мови як іноземної подано типи текстів за рівнями володіння мовою. Оскільки предметом нашого дослідження є тексти рівня B1, то зазначимо, які типи відносять науковці до цього рівня:

- вивіски у громадських місцях;
- написи й оголошення в межах окремої теми;
- короткі оригінальні тексти й оголошення, пов'язані із приватною, публічною, професійною і освітньою сферами життя;
- короткі газетні та журнальні статті з описом подій;
- рекламні тексти;
- меню і рецепти;
- розклад руху транспорту;
- інструкції до побутових приладів;
- формуляр з особистими даними, наприклад, для запису в бібліотеку, для членства у клубі / секції;
- довідки;
- листівки, короткі приватні листи;
- електронні листи, факси, SMS-повідомлення;
- брошури, проспекти, плакати;
- уривки оригінальних прозових художніх текстів (новел, оповідань, повістей, романів), доступних для сприйняття на рівні B1;
- деякі види ділових паперів, як-от анотація, відгук, рецензія;
- щоденники, мемуари [1, с. 40].

Наведемо приклади різних типів текстів і завдань до них, які сприяють розвитку комунікативних умінь, поданих у підручнику з української мови як іноземної (рівень B1) [5].

1. *Робота над текстом короткої газетної статті з описом подій.* Розпочинається робота із читання тексту. На рівні володіння B1 читання може бути вголос (одним студентом або кількома) чи про себе. Перед читанням варто звернути увагу на умову завдання. Вона має бути чітко сформульована і зрозуміла студентам. Наприклад, прочитайте текст, скажіть, про що ви дізналися. Використовуйте у відповідях складносурядні речення.

Терещенки

Про родину Терещенків в Україні не чув хіба що зовсім байдужий. Наприкінці XIX і на початку XX століття на їхні кошти було побудовано чимало будинків у Києві, які й сьогодні прикрашають столицю України. Це, зокрема, Музей Тараса Шевченка (колишній палац родини Терещенків), Київський політехнічний інститут, будівля консерваторії (сьогодні тут розміщена Національна музична академія України), Володимирський собор, Історичний та Художній музеї, Національна медична бібліотека й інші.

Першим відомим підприємцем у цій родині був Артемій Терещенко, син чернігівського козака, який оселився в колишній гетьманській* столиці, місті Глухові (нині – Сумська область). Спочатку він торгував хлібом і деревиною. Пізніше розбагатів, почав будувати цукрові заводи. Сини Артемія Микола та Федір продовжили справу батька. Цукор, який виробляли на їхніх заводах, постачали в багато країн світу (газета «Глухівщина»).

Післятекстові завдання до кожного тексту такого виду містять таку умову: 1. Який ще заголовок можна запропонувати до цього тексту? 2. Дайте відповіді на запитання. 3. Прочитайте. Оцініть інформацію. Чи погоджуєтесь Ви із цим чи ні? Оформіть свою відповідь за зразком. Зразок: А. Так, я вважаю, що ця відповідь є правильною. Б. Ні, я переконаний, що це не так.

Дієвим і ефективним для розвитку комунікативних умінь є завдання ситуативного типу – наприклад, уявіть, що вас попросили поділитися своїми враженнями про Україну й українців. Складіть невеликий текст із використанням моделей речень: Мені подобається Україна (чому?), тому що <...>. Мені не подобається в Україні (що саме?) <...>. Я думаю, що в Україні + *прикметник у найвищому ступені порівняння* + *іменник* (наприклад, *найкрасивіші жінки*). Я хочу жити в Україні (чому?), тому що <...>.

2. *Робота над оголошенням у межах певної теми.* Уміння аналізувати та висловлювати свою думку щодо прочитаного реалізується за таких умов: 1) читання тексту; 2) відповіді на запитання; 3) включення елементів тексту у власне висловлювання. Наприклад, прочитайте оголошення про день відкритих дверей в університеті (див. рис. 1). Дайте відповіді на запитання (де, коли і ким проводиться захід, що ви можете дізнатися, яку інформацію отримати?). Скажіть, чи проводяться такі заходи у Вашій країні? Опишіть їх.

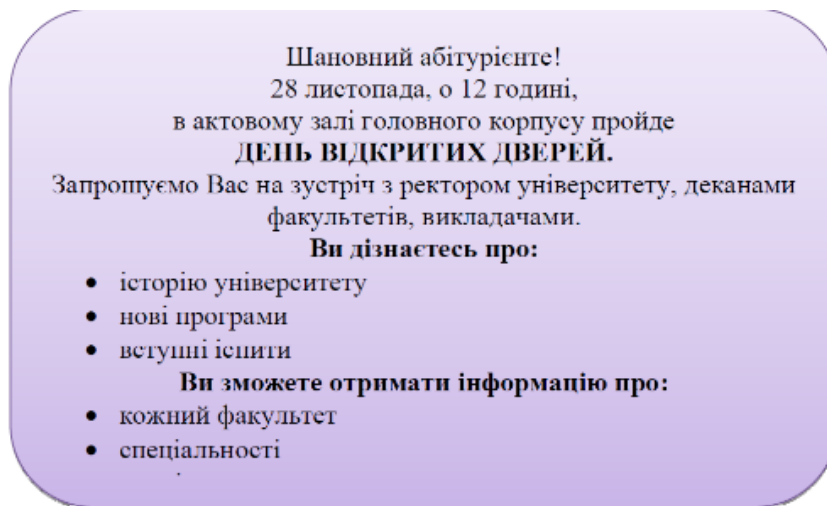

Рис. 1. Ілюстрація до тексту «Оголошення»

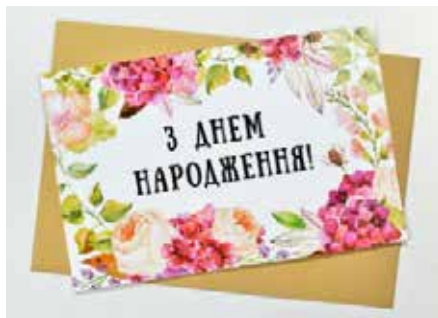
Меню та рецепти. Робота із цими текстами є цікавою та різноманітною. Пошук і складання рецептів спонукає до розширення словникового запасу, розуміння тенденції створення даних типів текстів і формування власних суджень. У посібнику «Українська мова як іноземна. Рівень В1» є такі завдання: знайдіть в інтернеті рецепт приготування українського борщу. Розкажіть, як готувати «Матусин борщ» за допомогою поданого малюнка. Уведіть до своєї розповіді наведені дієслова (див. рис. 2).

Рис. 2. Ілюстрація «Матусин борщ»

3. *Робота над короткими привітальними листами.* Зразок завдання (див. рис. 3). Прочитайте листівки. Знайдіть привітання, яке відповідає малюнку. Визначте відмінки іменників після дієслів *вітати*, *бажати*, *зичити*. Складіть привітання (на вибір).

1

А

Шановна Маріє Олександрівно!

Дозвольте привітати Вас зі святом весни і побажати Вам гарного настрою, щастя, успіхів у вашій нелегкій роботі.

Ваші колеги

2

Б

Дорога Ірино!

Вітаю тебе із днем народження!

Від щирого серця бажаю тобі щастя, здоров'я, радості, успіхів у навчанні.

Твоя подруга Олена

Рис. 3. Зразок завдання «Привітання»

Висновки. Комунікативно-діяльнісний підхід успішно реалізується через єдність процесу читання та говоріння. Орієнтація змісту навчання на спілкування приводить до зміни підходів щодо методичної системи навчання української як іноземної. Науковці одноставні в питаннях текстоцентризму сучасного уроку з іноземної мови. Уміння читати та сприймати зв'язну структуру тексту приводить до можливості опанування окремих одиниць системи мови, яка вивчається, у мовному оточенні, без відриву від контексту. Усе це сприяє правильному вибору та вживанню слова у відповідному мовному середовищі.

Наше дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми навчання читання та говоріння іноземних студентів. Перспективні напрями подальших розвідок такі: дослідження вмінь, необхідних у процесі формування взаємопов'язаних видів мовленнєвої діяльності на різних рівнях володіння мовою (від базового до просунутого); розроблення методики підбору матеріалів для навчання читання та говоріння; створення і апробація тренажерів для вдосконалення вмінь читання та говоріння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонів О., Мазурик Д. Стандартизовані вимоги : рівні володіння української мови як іноземної А1-С2. Зразки сертифікаційних завдань : посібник. Київ : фірма «ІНКОС», 2020. 186 с.
2. Вержанська О., Лагута Т. Креолізований навчальний текст в електронному навчанні. *Новий колегіум*. 2016. № 1. С. 42–49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2016_1_11.
3. Літвінова О. Мовленнєва діяльність – психолінгвістична проблема. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 19 «Корекційна педагогіка та спеціальна психологія». 2013. Вип. 23. С. 343–346. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2013_23_103.
4. Субота Л. Текст як одиниця мовлення і продукт комунікації в навчанні іноземних студентів. *Світові виміри освітніх тенденцій* : збірник наукових праць / Навчально-науковий інститут міжнародного співробітництва та освіти. Національний авіаційний університет. Київ, 2024. Вип. 17. С. 156–161. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/78273>.
5. Українська мова як іноземна. Рівень В1 : навчальний посібник / Л. Біденко та ін. Суми : Університетська книга, 2020. 363 с.
6. Bakum Z., Savchak I. Cultural Component in Professional Development of Non-philological Specialties Students in the Process of Studying a Foreign Language. *Arab World English Journal (AWEJ)*. 2021. Volume 12. № 4. P. 69–85.
7. Hrytsenko O., Zozulia I., Kushnir Ir. Opportunities for Organization of Classes in Foreign Languages by Means of Microsoft Teams (in the Practice of Teaching Ukrainian as a Foreign Language). *Theory and Practice in Language Studies*. 2023. № 8. P. 1900–1911.

8. Ushakova N., Kushnir Ir., Ibrahim Abdallah Al-shaboul. Principles of the structure and functions of work programs of curriculum disciplines of the linguistic cycle for educational migrants : Chapters of Monographs. *Problems and prospects of training in higher school: pedagogical, philological, psychological and intercultural aspects*. Ch. 3. 2023. P. 34–49.

REFERENCES

1. Antoniv, O., & Mazuryk, D. (2020). Standartyzovani vymohy : rivni volodinnia ukrainskoi movy yak inozemnoi A1-S2. Zrazky sertyfikatsiinykh zavdan [Standardized requirements: level of command of the Ukrainian language as a foreign language A1-C2. Samples of certification tasks]: posibnyk. Kyiv: firma “INKOS”. 186 s. [in Ukrainian].
2. Verzhanska, O. (2016). Kreolizovanyi navchalnyi tekst v elektronnomu navchanni [Creolized educational text in e-learning]. *Novyi Kolehium*. № 1. S. 42–49. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2016_1_11 [in Ukrainian].
3. Litvinova, O. (2013). Movlennieva diialnist – psykholinhvistychna problema [Speech activity is a psycholinguistic problem]. *Naukovyi chasopys NPU im. M.P. Drahomanova. Seriya 19 “Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia”*. S. 343–346. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_019_2013_23_103 [in Ukrainian].
4. Subota, L. (2024). Tekst yak odyntsia movlennia y produkt komunikatsii v navchanni inozemnykh studentiv [The text as a unit of speech and a product of communication in the education of foreign students]. *Svitovi vymiry osvity. Natsionalnyi aviatsiinyi universytet. Kyiv. Vyp. 17*. S. 156–161. Retrieved from: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/78273> [in Ukrainian].
5. Ukrainska mova yak inozemna. Riven B1: navchalnyi posibnyk (2020). [Ukrainian as a foreign language. Level B1: textbook]. L. Bidenko ta in. Sumy: Universytetska knyha, 368 s. [in Ukrainian].
6. Bakum, Z., & Savchak, I. (2021). Cultural Component in Professional Development of Non-philological Specialties Students in the Process of Studying a Foreign Language. *Arab World English Journal (AWEJ)*. Volume 12. № 4. P. 69–85 [in English].
7. Hrytsenko, O., Zozulia, I., & Kushnir, Ir. (2023). Opportunities for Organization of Classes in Foreign Languages by Means of Microsoft Teams (in the Practice of Teaching Ukrainian as a Foreign Language). *Theory and Practice in Language Studies*. № 8. P. 1900–1911 [in English].
8. Ushakova, N., Kushnir, Ir., & Ibrahim Abdallah Al-shaboul (2023). Principles of the structure and functions of work programs of curriculum disciplines of the linguistic cycle for educational migrants, Chapters of Monographs, in: *Problems and prospects of training in higher school: pedagogical, philological, psychological and intercultural aspects*. Ch. 3. P. 34–49 [in English].

ТЕТЯНА БОЛОТНИКОВА

ORCID ID: 0009-0003-2826-2491

btania92@ukr.net

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант

Комунальний вищий навчальний заклад «Херсонська академія неперервної освіти»

Херсонської обласної ради

вул. Покришева, 41, м. Херсон

ПРО ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ФІЗКУЛЬТУРНА ОСВІТА» У СИСТЕМІ ШКІЛЬНОГО ТА ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ ПІДЛІТКІВ

Актуальність. Незважаючи на будь-які кризові ситуації, навчання, виховання та розвиток дітей має не тільки не зупинятися, але й адаптуватися до умов, які склались. Фізичне виховання та фізичний розвиток є фундаментом для гармонійного становлення особистості. Для зазначеної гармонізації в сучасній науці «фізичне» представлено з боку культури – фізична культура, з боку виховання – фізичне виховання, відповідно повинно бути розглянуто з погляду освіти – фізкультурна освіта.

Мета статті – визначення змісту понять «фізкультурна освіта» та «фізкультурна освіта підлітків» крізь призму базової термінології фізичної культури та спорту.

Методи дослідження: пошуково-евристичний і бібліографічний методи, узагальнення фактичного матеріалу.

Автором проаналізовані: Державний стандарт базової середньої освіти, Закон України «Про позашкільну освіту», Закон України «Про освіту», Закон України «Про фізичну культуру і спорт», Конституція Всесвітньої організації охорони здоров'я, наукові праці фундаторів української науки з фізичної культури та спорту – Б.М. Шияна, Т.Ю. Круцевич. Висвітлені складники здорового способу життя, фізичної культури та фізичного розвитку, а також представлена вікова періодизація, яка містить такі періоди: новонароджений, немовля, ранній дитячий вік, переддошкільний період, дошкільний період, молодший шкільний вік, підлітковий вік і вік старшокласників. Викладено матеріал, який сприяє розумінню особливостей підліткового періоду та ролі шкільної та позашкільної освіти у процесі розвитку підлітка, фізичного зокрема. Визначенні у статті поняття «фізкультурна освіта» та «фізкультурна освіта підлітків» можуть бути використані в системі шкільного та позашкільного навчання.

Робота складається з п'яти рисунків і однієї таблиці.

Серед перспективних напрямів подальших досліджень особливу увагу необхідно приділити ретроспективному аналізу фізкультурної освіти на різних етапах становлення, розвитку фізкультурної освіти підлітків в умовах реформування базової освіти, а також аналізу сучасного стану фізкультурної освіти дітей підліткового віку у шкільних і позашкільних навчальних закладах інших країн.

Ключові слова: фізкультурна освіта, фізкультурна освіта підлітків, фізична підготовка, фізична культура, фізичне виховання.

ТЕТЯНА БОЛОТНИКОВА

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Doctoral Student

Municipal Higher Educational Institution "Kherson Academy of Continuing Education"

of Kherson Regional Council

41 Pokrysheva str., Kherson

ON THE CONTENT OF THE CONCEPT OF "PHYSICAL EDUCATION" IN THE SYSTEM OF SCHOOL AND OUT-OF-SCHOOL EDUCATION OF ADOLESCENTS

Relevance of the topic. Today, in the conditions of a crisis situation and war, the system of education and upbringing of children requires more attention, because they will face serious tasks related to restoration and revival. A physically and mentally developed, properly tempered personality will be able to cope with this. Taking this into account, the issues of physical development and physical education of children become important. The system of physical education is quite developed, but adapting the system to the realities of the present, making a forecast for the coming years becomes the number one task. Therefore, the physical fitness of children should be considered not only through the prism of physical culture and physical education, but also through the prism of physical education. **The purpose** of the article is the

formation of the content of the concepts of "physical education" and "physical education of adolescents" through the prism of the basic terminology of the physical education and sports industry.

The article reveals the concepts of physical culture, physical education, physical development, physical training, on the basis of which the terminology of physical education and physical education of adolescents is formed, which can be used in the system of school and extracurricular education.

The work consists of five figures and one table. **Research methods:** search-heuristic, bibliographic, generalization of factual material.

Results. To cover the topic, the author analyzed the State Standard of Basic Secondary Education, the Law of Ukraine "On Extracurricular Education", the Law of Ukraine on Education, the Law of Ukraine "On Physical Culture and Sports", the Constitution of the World Health Organization; also analyzed the scientific works of the founders of Ukrainian science on physical culture and sports – Bohdan Shiyan, Tatyana Krutseвич.

The components of a healthy lifestyle, physical culture and physical development are shown, and age periodization is presented, containing the following periods: newborn, infant, early childhood, two preschool periods, primary school age, adolescence and the age of high school students. The material presented contributes to understanding the characteristics of adolescence and the role of school and extracurricular education in the process of adolescent development, physical in particular.

Among the promising areas of further research, special attention should be paid to a retrospective analysis of physical education at different stages of formation, the development of physical education for adolescents in the context of reforming basic education, as well as an analysis of the current state of physical education for children in school and extracurricular educational institutions in other countries.

Key words: physical education, physical education of adolescents, physical training, physical culture, physical education.

Постановка науково-практичної проблеми. В умовах кризової ситуації та війни система навчання та виховання дітей потребує більшої уваги, адже перед ними постануть серйозні завдання, пов'язані з відбудовою та відродженням. З таким може впоратись фізично та психічно розвинена особистість. З огляду на це важливими стають питання фізичного розвитку та фізичного виховання дітей. Система фізичного виховання досить розвинена, але адаптувати систему під реалії сьогодення, зробити прогноз на найближчі роки стає завданням номер один. Саме тому фізична підготовленість дітей має розглядатись не тільки крізь призму культури, фізичної зокрема, не тільки крізь призму виховання, фізичного зокрема, але і крізь призму фізкультурної освіти.

Мета статті полягає у визначенні змісту понять «фізкультурна освіта» та «фізкультурна освіта підлітків» крізь призму базової термінології фізичної культури та спорту.

Актуальність і новизна дослідження. Незважаючи на будь-які кризові ситуації, навчання, виховання та розвиток дітей мають не тільки не зупинятися, але і адаптуватися до умов, які склалися. Фізичне виховання та фізичний розвиток є фундаментом для гармонійного становлення особистості. Для зазначеної гармонізації в сучасній науці «фізичне» представлено з боку культури – фізична культура, з боку виховання – фізичне виховання, відповідно має бути розглянуто з погляду освіти – фізкультурна освіта. У роботі проаналізовані поняття «фізична культура», «фізичне виховання», «фізичний розвиток», «фізична підготовка», зміст Державного стандарту та деяких законів України, на базі яких визначені поняття «фізкультурна освіта» та «фізкультурна освіта підлітків».

Зв'язок теми статті з важливими науково-практичними завданнями. Ухвалення Закону «Про освіту» сприяло підтриманню, а головне, незворотності реформування системи освіти України. «Нова українська школа» (далі – НУШ) виступила ключовою реформою Міністерства освіти і науки України, головна мета якої полягає не тільки у формуванні знань, але й формуванні навичок їх використання. Реформа НУШ в базовій школі припала на початок бойових дій, проте робота з удосконалення системи навчання все одно продовжується.

У Державному стандарті базової середньої освіти одним із пунктів реалізації мети зазначено: «<...> формування культури здорового способу життя учня, створення умов для забезпечення його гармонійного фізичного та психічного розвитку, добробуту; <...>» [3, с. 2], а однією із ключових компетентностей визначено «<...> дбайливе ставлення до особистого, соціального здоров'я, усвідомлення особистих відчуттів і почуттів, здатність дослухатися до внутрішніх потреб; дотримання здорового способу життя; <...>» [3, с. 4]. Закон України про позашкільну освіту (ухвалений у 2000 р.) висуває такі завдання, спрямовані на підтримання високого рівня здоров'я молоді: «<...> створення умов для творчого, інтелектуального, духовного і фізичного розвитку вихованців, учнів і слухачів; <...> формування у вихованців, учнів і слухачів свідомого й відповідального ставлення до власного здоров'я; <...> формування здорового способу життя вихованців, учнів і слухачів; <...>» [8, с. 6–7]. Питання

здоров'язбереження та фізичного розвитку, які базуються на фізичній культурі, фізичному вихованні та фізичній підготовці, є пріоритетними для країни.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Проблематика фізичної підготовки, фізичного виховання та розвитку, а також фізичної культури загалом висвітлена у значній кількості наукових робіт, зокрема в доробках Б.М. Шияна, Т.Ю. Круцевич, Н.С. Пангелової, О.І. Шиян, Н.В. Москаленко, Г.М. Шамардіної, О.А. Томенка, І.Г. Рощина, А.Ю. Старченко й інших. Проте зміст понять «фізкультурна освіта», «фізкультурна освіта підлітків» визначається в поодиноких джерелах вітчизняної науки та потребує уточнення.

У дисертації «Теоретико-методологічні основи неспеціальної фізкультурної освіти учнівської молоді» [12] О.А. Томенко пропонує поняття «неспеціальна фізкультурна освіта учнівської молоді», під яким розглядається «<...> різновид фізичної культури, педагогічний процес, що здійснюється як цілеспрямовано, у середніх загальноосвітніх навчальних закладах, спортивних та фізкультурно-оздоровчих клубах і секціях, так і не досить цілеспрямовано, під час побутової, оздоровчо-рекреаційної діяльності, у системі спорту для всіх з метою сприяння формуванню фізичної культури особистості через засвоєння цінностей фізичної культури, опанування специфічних знань, формування відповідної мотивації та рухових навичок, що не надані від народження». У дисертаційній роботі О.А. Томенка обґрунтована «концептуальна модель неспеціальної фізкультурної освіти», яка складається із двох рівнів (змістовно-процесуальний і персоніфіковано-результативний) і п'яти складових частин (теоретична, практична, аксіологічна, рухова, здоров'язбережувальна).

У навчальному посібнику «Основи теорії і методики фізичного виховання» [14] Г.М. Шамардіна розглядає неспеціальну фізкультурну освіту «<...> як процес формування спеціальних знань, умінь, рухових навичок, так і розвиток фізичних здібностей людини».

У наукових роботах Б.М. Шияна та Т.Ю. Круцевич розкриваються поняття фізичної освіти.

Виклад основного матеріалу. Аналіз законів і державних стандартів освіти дозволяє підтвердити, що здоров'я є найголовнішою цінністю для людини та дитини, ставлення до якого формується з перших років і протягом життя. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, «здоров'я – це стан повного фізичного, психічного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб і фізичних дефектів» [16], на нього впливають різні чинники, зокрема спосіб життя, медичне обслуговування, екологія, а також генетичні чинники. 50% валеологи, лікарі й інші експерти з питань здоров'язбереження віддають саме способу життя, як ключовому чиннику, змістове наповнення якого представлено на рисунку 1.

З огляду на тематику нашого дослідження, цікавою для нас є саме фізична активність, яка визначається Всесвітньою організацією охорони здоров'я як будь-яка локомоція опорно-руховим апаратом людини через витрати енергії [15]. Фундаментом фізичної активності виступають фізична культура, фізичне виховання та фізична підготовка, спорт.

У системі шкільної та позашкільної освіти поняття «фізична культура» найчастіше розуміють як частину загальної культури суспільства та шкільну дисципліну, «фізична підготовка», «фізична підготовленість», «фізичне виховання», «фізичний розвиток», проте поняття «фізкультурна освіта» трапляється

Рис. 1. Складники способу життя

в поодиноких джерелах. У монографії «Фізкультурна освіта старших дошкільнят: інноваційна технологія» автори О.А. Томенко, А.Ю. Старченко [11] вживають поняття «фізкультурна освіта» суто стосовно дітей дошкільного віку. У словнику-довіднику основних термінів і понять з теорії та методики фізичного виховання і спорту [5] автором розкривається поняття «фізична освіта», яке трактується як «<...> системне засвоєння людиною раціональних способів управління своїми рухами, набуття таким шляхом необхідного в житті фонду рухових умінь, навичок і пов'язаних із ними знань». У працях Б.М. Шияна під фізичною освітою розуміють «<...> засвоєння людиною у процесі спеціального навчання системи раціональних способів керування своїми рухами, необхідного в житті фонду рухових умінь, навичок і пов'язаних із ними знань» [13, с. 22].

Для кращого розуміння поняття «фізкультурна освіта» звертаємо увагу на поняття «освіта». Так, в «Українському педагогічному словнику» С.У. Гончаренка [2] визначено: «освіта – це духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних і духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу, шліфування, тобто процес формування обличчя людини» [2]. За визначенням, ухваленим на XX сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО [15], під освітою розуміються «<...> процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, за яких вона досягає соціальної зрілості й індивідуального зростання». Згідно із Законом України «Про освіту» (ухвалений 5 вересня 2017 р.) [10], «освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави» [10]. У навчальному посібнику «Педагогіка» [1] Н.П. Волкова пропонує таке визначення поняття «освіта»: «освіта – процес засвоєння систематизованих знань і формування на їх основі світогляду, розвитку пізнавальних можливостей, а також набуття вмінь і навичок для практичного застосування загальноосвітніх і професійних знань» [1, с. 14].

У процесі проведення аналізу найголовнішого, найбільш широкого та збірного поняття «фізична культура» звертаємо увагу на трактування його Б.М. Шияном і Т.Ю. Круцевич. У підручнику «Теорія і методика фізичного виховання школярів» Б.М. Шиян презентує фізичну культуру як складову частину загальної культури суспільства, яка спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування особистості [13, с. 13], а також як «<...> сукупність досягнень суспільства у створенні та раціональному використанні спеціальних засобів, методів і умов цілеспрямованого фізичного та духовного вдосконалення людини» [13, с. 14]. У підручнику для студентів вищих навчальних закладів «Теорія і методика фізичного виховання» Т.Ю. Круцевич зазначає, що «фізична культура – це частина загальної культури, сукупність спеціальних духовних і матеріальних цінностей, способів їх виробництва та використання з метою оздоровлення людей і розвитку їхніх фізичних здібностей» [4]. Виходячи зі ст. 1 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», «фізична культура – діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей з метою їх гармонійного, передусім фізичного, розвитку та ведення здорового способу життя» [9, с. 5], до складу якої входять напрями, представлені на рисунку 2.

Рис. 2. Складники фізичної культури

В «Українському педагогічному словнику» С.У. Гончаренка під фізичною культурою розуміється частина культури суспільства, що включає систему фізичного виховання та сукупність спеціальних наукових знань і матеріальних засобів, необхідних для розвитку фізичних здібностей людини, зміцнення її здоров'я [2], до складу якої входять категорії, представлені на рисунку 3.

Для формування поняття «фізкультурна освіта» у системі шкільної та позашкільної освіти підлітків важливим є аналіз сутності фізичного виховання, який представлений у таблиці 1.

У результаті проведеного аналізу вищезазначених дефініцій фізичного виховання спільними компонентами можемо визначити:

- зміцнення здоров'я;
- усебічний розвиток;
- загартовування організму;
- знання про рухову активність;
- формування рухових навичок;
- активну участь у суспільному житті;
- фізичне вдосконалення.

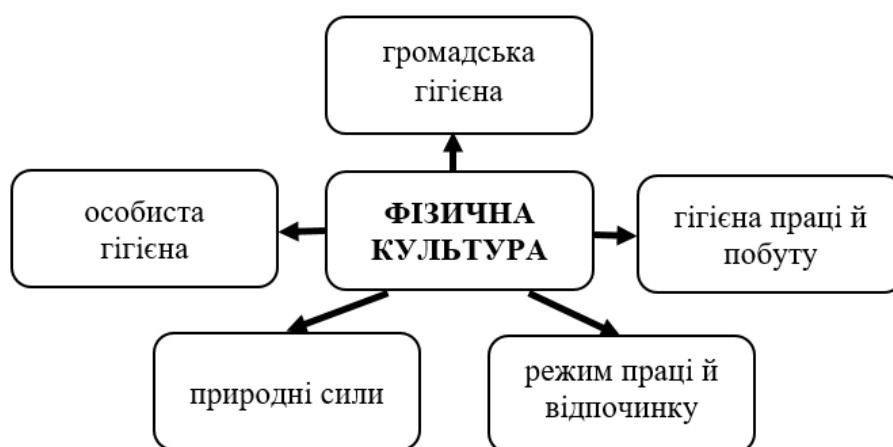

Рис. 3. Складники фізичної культури

Таблиця 1

Поняття «фізичне виховання», яке використовується в сучасній вітчизняній практиці

Автор	Назва	Поняття «фізичне виховання»
В.І. Наумчук [5]	«Словник-довідник основних термінів і понять з теорії та методики фізичного виховання і спорту»	Вид виховання, специфічним змістом якого є навчання рухів, виховання фізичних якостей, опанування спеціальних фізкультурних знань і формування свідомої потреби у фізкультурних заняттях [5, с. 58].
С.У. Гончаренко [2]	«Український педагогічний словник»	Складова частина загального виховання; соціально-педагогічний процес, спрямований на зміцнення здоров'я та загартовування організму, гармонійний розвиток форм, функцій і фізичних можливостей людини, формування життєво важливих рухових навичок і умінь [2, с. 345].
	Закон України «Про фізичну культуру і спорт», ст. 1 [9]	Напрямок фізичної культури, пов'язаний із процесом виховання особи, набуттям нею відповідних знань і умінь з використання рухової активності для всебічного розвитку, оздоровлення та забезпечення готовності до професійної діяльності й активної участі в суспільному житті [9, с. 5].
Т.Ю. Круцевич [4]	«Теория и методика физического воспитания»	Складова частина загальної системи виховання, яка забезпечує розвиток фізичного, морального здоров'я, має комплексний підхід до формування розумових і фізичних якостей особистості, фізичну та психологічну підготовку до активного життя та професійної діяльності на принципах індивідуального підходу [4, с. 78].
Б.М. Шиян [13]	«Теория і методика фізичного виховання школярів»	Педагогічний процес, спрямований на фізичне та духовне вдосконалення людини, опанування нею систематизованих знань, фізичних вправ і способів їх самостійного використання протягом усього життя [13, с. 24].

Для позначення практичної спрямованості разом із терміном «фізичне виховання» уживають термін «фізична підготовка», результатом якої є фізична підготовленість.

Система фізичного виховання дитини забезпечує її фізичний розвиток, який використовують у різних тлумаченнях, представлених на рисунку 4 [13, с. 18].

Виходячи з тематики нашої роботи, об'єктом дослідження є фізкультурна освіта дітей визначеної вікової категорії – дітей підліткового віку. Вікова періодизація розглядається багатьма фізіологами та психологами, проте педагоги віддають перевагу віковій періодизації (рис. 5) В.А. Крутецького, доктора психологічних наук, професора, фахівця в галузі педагогічної та вікової психології [1].

За вищезазначеною періодизацією підлітковий вік припадає на 11–15 років, на період, коли в організмі дитини відбуваються процеси активного зростання, з новою силою (ніж у дошкільному та молодшому шкільному віці) розвиваються необхідні для життєдіяльності фізичні якості. Саме в цей період засоби фізичного виховання мають бути спрямовані на формування опорно-рухового апарату, серцево-судинної, дихальної та нервової систем, на формування індивідуальних психічних якостей, отже, шкільній і позашкільній освіті відводиться головна роль.

Аналіз нормативно-правової бази (закони, державні стандарти), робіт видатних українських учених, словників дав можливість визначити складники фізкультурної освіти (рис. 6).

Дослідження ключових понять, які є складниками фізкультурної освіти в системі шкільництва та поза її межами, дозволило визначити зміст понять «фізкультурна освіта» та «фізкультурна освіта підлітків» у такій інтерпретації:

Фізкультурна освіта – це процес опанування теоретичних знань, практичних умінь і навичок, які пов'язані з руховою активністю, з метою фізичного, психічного та соціального розвитку людини, формування та збереження здоров'я, готовності до повсякденної та професійної діяльності, а також активної участі в суспільному житті.

Фізкультурна освіта підлітків – це процес опанування теоретичних знань, практичних умінь і навичок, які пов'язані з руховою активністю підлітка, з метою його фізичного, психічного та соціального розвитку, формування та збереження здоров'я, готовності до повсякденної та майбутньої професійної діяльності, а також активної участі в суспільному житті з урахуванням вікових змін і можливостей організму.

Рис. 4. Тлумачення поняття «фізичний розвиток»

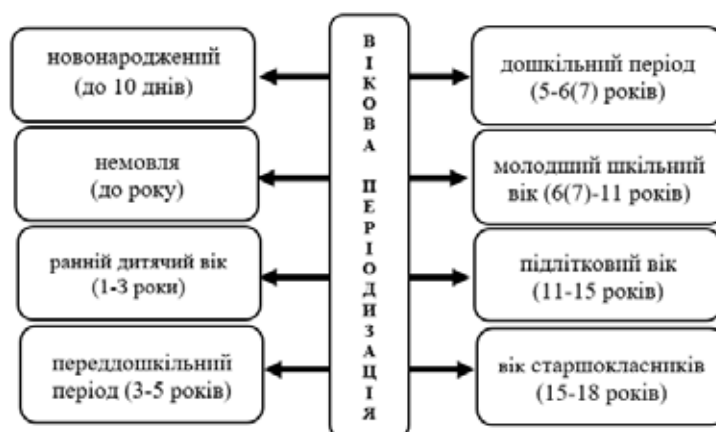

Рис. 5. Вікова періодизація В.А. Крутецького

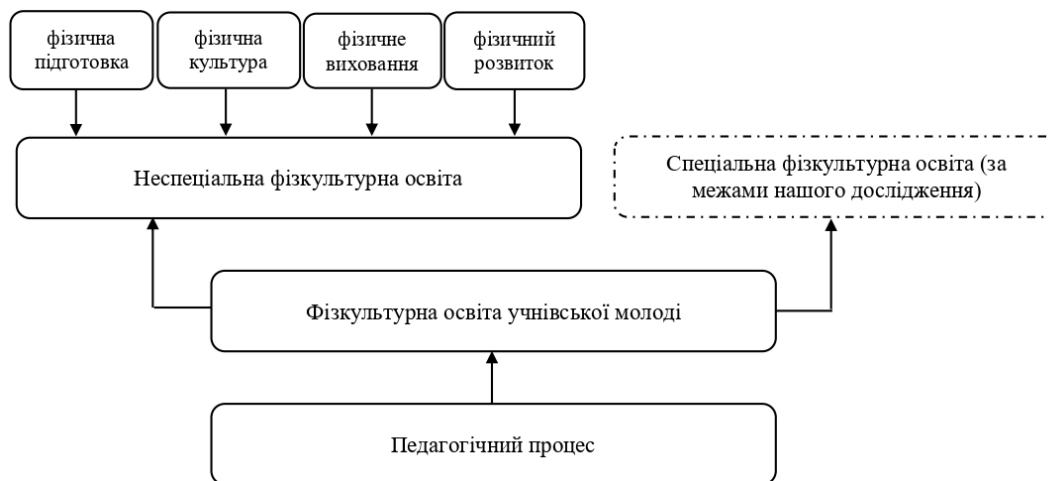

Рис. 6. Складники фізкультурної освіти

Висновки. Зіставлення змісту та визначення сутності ключових понять – «фізична культура», «фізичне виховання», «фізичний розвиток», «фізична підготовка», які представлені в наукових працях вітчизняних науковців, нормативно-правових документах (держстандартах, законах), науково-методичній літературі та словниках, дозволяє визначити поняття «фізкультурна освіта» як процес опанування теоретичних знань, практичних умінь і навичок, які пов’язані з руховою активністю, з метою фізичного, психічного та соціального розвитку людини, формування та збереження здоров’я, готовності до повсякденної та професійної діяльності, а також активної участі в суспільному житті, а також поняття «фізкультурна освіта підлітків» – процес опанування теоретичних знань, практичних умінь і навичок, які пов’язані з руховою активністю підлітка, з метою його фізичного, психічного та соціального розвитку, формування та збереження здоров’я, готовності до повсякденної та майбутньої професійної діяльності, а також активної участі в суспільному житті з урахуванням вікових змін і можливостей організму.

Перспективи використання результатів дослідження. Результати дослідження можуть стати у пригоді для ретроспективного аналізу фізкультурної освіти на різних етапах становлення, для вивчення розвитку фізкультурної освіти підлітків в умовах реформування базової освіти, а також для аналізу сучасного стану фізкультурної освіти дітей підліткового віку у шкільних і позашкільних навчальних закладах інших країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Н.П. Педагогіка : навчальний посібник. 2 вид. Київ : Академвидав, 2007. 618 с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 366 с.
3. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898.
4. Круцевич Т.Ю. Теория и методика физического воспитания. Т. 1 : Общие основы теории и методики физического воспитания. Киев : Олимпийская литература, 2003. 423 с.
5. Наумчук В.І. Словник-довідник основних термінів і понять з теорії та методики фізичного виховання і спорту. Тернопіль : Астон, 2013. 96 с.
6. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>.
7. Про повну загальну середню освіту Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n2>
8. Про позашкільну освіту Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 46, ст. 393. Стаття 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>
9. Про фізичну культуру і спорт Закону України. Стаття 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>
10. Про освіту Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
11. Томенко О. А., Старченко А. Ю. Фізкультурна освіта старших дошкільнят: інноваційна технологія: монографія. Суми: Цьома С.П, 2016. 169 с.
12. Томенко О.А. Теоретико-методологічні основи неспеціальної фізкультурної освіти учнівської молоді : автореф. дис. ... докт. наук з фіз. вихов. і спорту : 24.00.02. Київ, 2012. 36 с.

13. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Ч. 1. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. 272 с.
14. Шамардіна Г.М. Основи теорії та методики фізичного виховання. Дніпропетровськ : Пороги, 2007. 486 с.
15. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. URL: <https://www.unesco.org/en>.
16. World Health Organization. URL: <https://www.who.int/>.

REFERENCES

1. Volkova, N.P. (2007). *Pedahohika* [Pedagogy]. Kyiv [in Ukrainian].
2. Honcharenko, S.U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk* [Ukrainian Pedagogical Dictionary]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
3. State Standard of Basic Secondary Education, approved by Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 30, 2020, № 898 [in Ukrainian].
4. Krutceвич, T.Yu. (2003). *Teoriia i metodika fizicheskogo vospitaniia* [Theory and Methodology of Physical Education]. (Vol. 1). In *General Principles of Theory and Methodology of Physical Education*. Kiev [in Russian].
5. Naumchuk, V.I. (2013). *Slovnyk-dovidnyk osnovnykh terminiv i poniat z teorii ta metodyky fizychnoho vykhovannia i sportu* [A Dictionary and Handbook of Basic Terms and Concepts in the Theory and Methodology of Physical Education and Sports]. Ternopil [in Ukrainian].
6. On some issues of state standards of complete general secondary education. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 30, 2020, № 898. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> [in Ukrainian].
7. On Complete General Secondary Education, Law of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n2> [in Ukrainian].
8. On Extracurricular Education, Law of Ukraine. Article 8. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> [in Ukrainian].
9. On Physical Culture and Sports, Law of Ukraine. Article 1. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> [in Ukrainian].
10. On Education, Law of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
11. Tomenko, O.A., & Starchenko, A.Yu. (2016). *Fizkultura osvita starshykh doshkilniat: innovatsiina tekhnolohiia* [Physical education of senior preschoolers: innovative technology]. Sumy [in Ukrainian].
12. Tomenko, O.A. *Teoretyko-metodolohichni osnovy nespetsialnoi fizkulturnoi osvity uchnivskoi molodi: avtoref. dys. ... dokt. nauk z fiz. vykhov. i sportu*: 24.00.02. Kyiv, 2012. 36 с.
13. Shyian, B.M. (2008). *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia shkoliariv* [Theory and Methodology of Physical Education of Schoolchildren]. (Part 1). Ternopil [in Ukrainian].
14. Shamardina, H.M. *Osnovy teorii ta metodyky fizychnoho vykhovannia*. Dnipropetrovsk: Porohy, 2007. 486 s.
15. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. Retrieved from <https://www.unesco.org/en>.
16. World Health Organization. Retrieved from <https://www.who.int/>.

СВИТЛАНА БОРИСОВА

ORCID ID: 0000-0003-0610-644X

svitlana.borysova@gmail.com

кандидат педагогічних наук, доцент

Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

вул. Івана Банка, 3, м. Полтава

докторант

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

ІГОР ГЕВКО

ORCID ID: 0000-0003-1108-2753

gevkoiv@tnpu.edu.ua

доктор педагогічних наук, професор

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

ПІДХОДИ ДО ОНОВЛЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ГРАФІЧНИХ ДИЗАЙНЕРІВ ДО ПРОЄКТУВАННЯ ОБ'ЄКТІВ ДИЗАЙНУ ЗАСОБАМИ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті, на підставі аналізу досліджень методологічних підходів до підготовки майбутніх фахівців як філософських засад, сукупності ідей, що визначають загальну наукову світоглядну позицію в дослідженні, окреслено застосування множини підходів філософсько-світоглядного, загальнонаукового та конкретно-наукового рівнів методології. Запропоновано розмежування методологічних підходів за сферою застосування (методологічні підходи до оновлення підготовки графічних дизайнерів і методологічні підходи до навчання майбутніх графічних дизайнерів). Окреслено застосування цивілізаційного, глобалізаційного, транснаціонального, культурологічного, аксіологічного, гносеологічного та комунікативного підходів як таких, що сприяють урахуванню впливів суспільних процесів, глобальних, міжнародних і транскордонних чинників у розгляді проблем технічного розвитку, освіти, свободи особистості, різноманіття культур, адаптивності до різних контекстів і міжкультурних ситуацій, стратегічних і технологічних аспектів комунікації у сфері графічного дизайну. Значну увагу приділено системному, інтегративному, комплексному, синергетичному та фреймовому підходам, які закладають основу подання концептуальної інформації через її зіставлення, узагальнення, структурування та систематизацію. Підкреслено значущість компетентнісного, діяльнісного, практико-орієнтованого, особистісно орієнтованого, диференційованого, рефлексивного та креативного підходів у підготовці майбутніх графічних дизайнерів до опанування засобів цифрових технологій для професійно спрямованої проєктної діяльності. Зважаючи на соціальний і технологічний розвиток суспільства, зазначено зростання визнання stakeholder-based approach як для підвищення якості вищої освіти, так і для оновлення змісту підготовки.

Ключові слова: методологія, методологічні підходи, рівні методології, оновлення підготовки, підготовка графічних дизайнерів, цифрові технології.

SVITLANA BORYSOVA

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Luhansk Taras Shevchenko National University

3 Ivan Bank str., Poltava

Postdoctoral Student

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

2 Maxyma Kryvonosa str., Ternopil

IHOR HEVKO

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

2 Maxyma Kryvonosa str., Ternopil

APPROACHES TO UPDATING THE TRAINING OF FUTURE GRAPHIC DESIGNERS FOR THE DESIGN OF DESIGN OBJECTS BY MEANS OF DIGITAL TECHNOLOGIES

The actuality. The article, based on the analysis of research on methodological approaches to the training of future specialists as philosophical foundations, a set of ideas that determine the general scientific worldview in the study, outlines the application of a set of approaches of the philosophical worldview, general scientific and specific scientific levels of methodology.

The article aims to analyze methodological approaches to the training of future graphic designers, taking into account the application of selected approaches to update the training and training of students in the design of design objects using digital technologies.

Methods of the study: theoretical analysis, systematization, comparison, and generalization of data from scientific methodological and special literature. The choice of methodological approaches depends on the field of research and determines the strategies of cognition and theorizing, which are means of identifying the object of research. Therefore, it is worth distinguishing approaches both by levels of methodology and by scope (methodological approaches to updating the training of graphic designers and methodological approaches to training future graphic designers). To prepare future graphic designers for designing design objects using digital technologies, the use of civilizational, globalization, transnational, cultural, axiological, epistemological, and communicative approaches contributes to taking into account the influences of social processes, global, international, and cross-border factors when considering the problems of technical development, education, personal freedom, cultural diversity, adaptability to different contexts and intercultural situations, and strategic and technological aspects of communication in the field of graphic design. Systemic, integrative, complex, synergistic, and frame approaches lay the foundation for presenting conceptual information through its comparison, generalization, structuring, and systematization. Competency-based, activity-based, practice-oriented, personality-oriented, differentiated, reflective, and creative approaches are significant in preparing future graphic designers for mastering digital technologies for professionally directed design activities. Given the social and technological development of society, the growing recognition of the stakeholder-based approach is noted both for improving the quality of higher education and for updating the content of training.

Results. A set of methodological approaches to training future graphic designers to design objects using digital technologies is summarized, systematized, and presented in the form of a graphic structure, taking into account the differentiation of approaches by levels of methodology and by the scope of their application (to updating the professional training of graphic designers and to training future graphic designers).

Key words: methodology, methodological approaches, levels of methodology, updating of training, training of graphic designers, digital technologies.

Особливістю методології педагогічних досліджень є необхідність спиратися на методологічні орієнтири, підходи, фундаментальні поняття науки, що є базою для наукового обґрунтування нових закономірностей, формулювання висновків. Методологічний підхід як сукупність ідей визначає загальну наукову світоглядну позицію вченого, принципи, що становлять основу стратегії дослідницької діяльності, а також способи та прийоми, процедури, що забезпечують реалізацію вибраної стратегії у практичній діяльності. Важливим убачається аналіз підпорядкованості підходів, оскільки сукупність методологічних знань – це ієрархічна система, у якій компоненти одного рівня становлять власну систему і водночас є складниками системи вищого рівня.

Дослідження філософських і загальнонаукових підходів до підготовки графічних дизайнерів, які дозволяють модернізувати й реформувати зміст освіти дизайнерів, беруть свій початок у 20-х рр. XX ст. (зокрема, у Bauhaus, Staatliche Hochschule für Bau und Gestaltung) і тривають дотепер: підходи до розвитку, оновлення підготовки дизайнерів, організації освітнього процесу залишаються полем для дискусії. Так, П. Прохорчук досліджувала взаємодію і наступність змістовно-дидактичних підходів (аксіологічного, культурологічного, системного, діяльнісного, технологічного й особистісно орієнтованого) до формування професійно-етичної культури графічних дизайнерів [9].

Близькими до розуміння проблеми стали ідеї А. Коломієць, О. Швець, Д. Коломієць, Ю. Бабчук, які вивчали професійні вимоги до сучасних дизайнерів і успішний досвід дизайн-освіти в Німеччині та виокремили доцільні з позиції їхнього дослідження методологічні підходи до професійної підготовки майбутніх дизайнерів (системний, синергетичний, цивілізаційний, глобалізаційний, культурологічний, аксіологічний, особистісний, діяльнісний, акмеологічний, компетентнісний, інтегративний, евристичний, комп'ютерно орієнтований) [5]. Дослідження В. Прусака містить комплекс визначених автором провідних підходів до неперервної екологічної підготовки фахівців з дизайну (інтегративного, діяльнісного, синергетичного, гуманістичного) і парадигм, провідну роль серед яких відведено інтегратив-

ній педагогічній, що застосовує синтетичне знання, сформоване на основі міждисциплінарних зв'язків [10, с. 79].

Ю. Колісник-Гуменюк у дослідженні теоретичних засад професійної підготовки майбутніх викладачів художнього профілю (професійно-художніх дисциплін) серед найбільш вагомих загальнонаукових і психолого-педагогічних підходів виокремлює такі: феноменологічний, системний, компетентнісний, культурологічний, аксіологічний, інноваційний, контекстний, особистісно орієнтований, гуманістичний, креативний, акмеологічний, діяльнісний підходи [4, с. 83]. Цзю Дутін під час аналізу розвитку професійної підготовки майбутніх фахівців із графічного дизайну в закладах вищої освіти Китайської Народної Республіки визначає провідними теоретико-методологічними підходами (системно-діяльнісний, компетентнісний, особистісно орієнтований) як такі, що перебувають в ієрархічній і діалектичній сукупності [11, с. 44].

Розроблена А. Максимовою модель розвитку проєктної культури майбутніх графічних дизайнерів у професійній підготовці передбачає застосування таких методологічних підходів, як культурологічний, особистісно орієнтований, компетентнісний, системний, акмеологічний, діяльнісний [7, с. 110]. На думку В. Косюка, методологічне підґрунтя структурно-функціональної моделі розвитку творчих художніх здібностей майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки закладають провідні методологічні підходи: компетентнісний, особистісно орієнтований, художньо-естетичний, гуманно-естетичний, проєктний [6, с. 120]. У дослідженні Н. Доценко за спорідненою проблемою підготовки здобувачів вищої освіти до роботи з формулами, кресленнями, що реалізуються за допомогою електронних програм, виконано аналіз застосування синергетичного, інтеграційного, діяльнісного, компетентнісного, технологічного та системного підходів у роботі зі здобувачами вищої освіти в умовах інформаційно-освітнього середовища [3, с. 299]. Отже, очевидно, що різні методологічні підходи залежать від контексту дослідження, не виключають один одного, дозволяють розглянути те саме педагогічне явище (зокрема, підготовку майбутніх дизайнерів) із різних боків, розвивати, доповнювати, модифікувати інші підходи.

Мета статті – проаналізувати методологічні підходи до підготовки майбутніх графічних дизайнерів з урахуванням застосування виокремлених підходів для оновлення підготовки та навчання здобувачів освіти проєктування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій.

Зважаючи на сферу та контекст конкретних досліджень, вибрані наукові підходи, що визначають стратегії пізнання і теоретизування, засоби ідентифікації об'єкта дослідження, вважаємо, що варто не тільки розмежовувати підходи за рівнями методології [1, с. 24], а й розрізняти підходи до оновлення підготовки майбутніх фахівців, змісту їх підготовки та підходи до навчання. Зазначимо, що під час обґрунтування застосування методологічних підходів до оновлення змісту підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проєктування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій (із застосуванням векторних і растрових графічних редакторів, програм верстання, сервісів для розроблення інтерфейсів і прототипування) постають питання філософських засад методологічних підходів (що визначають множину підходів філософсько-світоглядного, загальнонаукового та конкретно-наукового рівнів методології), а також розмежування методологічних підходів за сферою застосування (методологічні підходи до оновлення підготовки графічних дизайнерів і методологічні підходи до їх навчання), які потребують окреслення.

Так, цивілізаційний підхід використовується для розгляду педагогічних феноменів минулого та сучасного і дозволяє простежити виникнення та розвиток парадигм у підготовці майбутніх фахівців відповідно до технічної оснащеності суспільного виробництва та суспільних процесів. У разі застосування в дослідженнях цивілізаційного підходу як підходу філософсько-світоглядного рівня методології особлива увага привертається до культури, освіти, свободи особистості, технічного розвитку, пов'язаних із діяльністю людини як суб'єкта історичного процесу.

Глобалізаційний підхід конкретизує окремі положення цивілізаційного підходу та передбачає розгляд явищ дійсності крізь призму їхніх глобальних взаємозв'язків і впливів на загальнонауковому рівні методології. Конкретний контекст підходу визначається сферою застосування поняття «глобалізація» (економіки, культури, технологій, управління, суспільства тощо), під яким розуміється процес загальної економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. Глобалізаційний підхід в освіті відображає реакцію освітньої системи на глобальні виклики, її взаємодію зі світовими тенденціями та впливами, з урахуванням пріоритетності формування національної освітньої політики в межах суспільних повноважень. Транснаціональний підхід на загальнонауковому рівні методології передбачає

врахування впливів глобальних, міжнародних і транскордонних чинників, зокрема, на освітній процес в національній системі освіти. На відміну від глобалізаційного, транснаціональний підхід урахує як глобальні тенденції, виклики й можливості, так і специфічні особливості країни. Дуалізм впливу зазначеного підходу в підготовці майбутніх графічних дизайнерів реалізовується через інтеграцію глобальних і регіональних змістів графічного дизайну в освітні практики, освітні програми, освітні компоненти, під час вивчення здобувачами вищої освіти культурологічних та історичних засад розвитку графічного дизайну; трансформації, адаптації освітніх програм до міжнародних дизайнерських практик зі збереженням у цих програмах національних засад.

Культурологічний підхід конкретно-наукового рівня методології спрямований на вивчення культури як системи, ролі культури у формуванні індивідуальності й суспільства, аналіз взаємодії особистостей у культурному середовищі [12, с. 184]. Культурологічний підхід дотичний до транснаціонального підходу під час розгляду проблем розуміння різноманіття культур, адаптивності до різних культурних і мовних контекстів та міжкультурних ситуацій. Щодо культурологічного підходу до підготовки майбутніх графічних дизайнерів, то він має застосовуватися насамперед в оновленні змісту підготовки. Проте у процесі навчання проєктування об'єктів дизайну може впливати як на сприйняття окремих графічних елементів проєкту (їх взаємодії в роботі з використанням культурних акцентів у візуалізації), графічних елементів сторітеллінгу, які враховують контексти культури і мови, дизайну, адаптивного для ринків різних культур.

Комунікативний підхід акцентує увагу на важливості ефективних комунікації та взаємодії як засобу навчання, розвитку, складової частини професійної діяльності та застосовується в різних сферах (освіта, мовне навчання, професійна підготовка, дизайн тощо). Комунікативний підхід на загальнонауковому рівні методології в контексті підготовки майбутніх графічних дизайнерів, що має перехресні зв'язки із транснаціональним і культурологічним підходами, варто розуміти більш широко. Мовна й іншомовна комунікація для досягнення завдань під час проєктування об'єктів дизайну, урахування культурних особливостей у виробничій комунікації, співпраці в команді під час виконання групових дизайн-проєктів є важливими соціокультурними аспектами комунікативного підходу. Більш специфічно комунікативний підхід у сфері графічного дизайну виявляється у стратегічних і технологічних аспектах, зокрема в: розумінні потреб клієнтів; здатності ефективно передавати ідеї та концепції комунікативними та візуальними засобами; засвоєнні сучасних цифрових технологій для ефективної реалізації ідей, підтримки синхронних і асинхронних форм комунікації для обміну інформацією з викладачами, студентами, клієнтами, професійною спільнотою; гнучкості, адаптації дизайну відповідно до особливостей цільової аудиторії, вимог ринку. Це потребує врахування як під час оновлення підготовки графічних дизайнерів, так і у змісті й організації навчання.

Системний підхід у філософії є методологічним підходом загальнонаукового рівня, головне завдання якого полягає в розробленні методів дослідження та конструюванні об'єктів-систем різних типів. Системний підхід до оновлення підготовки майбутніх графічних дизайнерів забезпечує розгляд її як сукупності органічно взаємопов'язаних соціальних і педагогічних феноменів, взаємодія яких зумовлює появу нових інтегративних якостей, які не властиві окремим компонентам, що утворюють систему. Зазначимо, що системний підхід забезпечує цілісність і логічну структурованість підготовки майбутніх дизайнерів; системи об'єктів дизайну; відбору та черговості опанування цифрових технологій, які становлять ядро професійної технологічної діяльності графічних дизайнерів.

Інтегративний підхід передбачає об'єднання різних елементів внутрішньодисциплінарного, міждисциплінарного або міжгалузевого характеру в єдину, цілісну систему для досягнення більш високого рівня ефективності й інформаційної ємності, узагальненості та комплексності, ущільненості й організованості [8, с. 35], співпраці та взаємодії. На нашу думку, інтегративний підхід в освітньому процесі розуміється як комплексний та інтерактивний підхід, спрямований на інтеграцію різноманітних знань і навичок з метою ефективного розвитку особистісних, професійних і соціальних компетенцій студентів [14, с. 438]. Застосування інтегративного підходу під час оновлення змісту підготовки графічних дизайнерів до проєктування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій забезпечує: фундаменталізацію, інформатизацію та технологізацію, безперервність, ефективність підготовки; структурування програмного змісту з урахуванням тенденцій до інтеграції в сучасних науці, виробництві, утворення взаємозв'язків між компонентами освітньої програми, ліквідацію розривів між ними та їхніми окремими модулями; динамічність застосування інформації в нових ситуаціях.

Комплексний підхід використовується як підхід конкретно-наукового рівня методології в багатьох галузях (управлінні, освіті, мистецтві) і передбачає врахування сукупності різноманітних аспектів, чинників, явищ, дій, методів, властивостей, що становлять цілісність, для досягнення більш повних результатів діяльності. Ключовими для комплексного підходу є зв'язки з теорією систем та інтегративністю (можливістю об'єднання різнорідних елементів у взаємодіючий блок для досягнення збалансованих і тривалих результатів). Використання комплексного підходу в оновленні змісту підготовки майбутніх дизайнерів і у процесі навчання є передбачуваним, оскільки вирішуються стратегічні завдання розвитку не лише технічних навичок, цифрових компетентностей, теоретичних знань і практичного досвіду виконання монопредметних і міждисциплінарних дизайн-проектів, зорієнтованих на сучасні тенденції у графічному дизайні, але й рівня креативності у проектуванні об'єктів дизайну, аналітичних навичок, критичного мислення під час проведення аналізу власних робіт і робіт інших дизайнерів, інших компетентностей, що визначають готовність до професійної самореалізації.

Використання синергетичного підходу в сучасних дослідженнях, особливо в педагогічній сфері, переносить його з конкретно-наукового рівня методології (як підходу до виявлення загальних закономірностей у складних нерівноважних системах різної природи із застосуванням математичного апарату) до загальнонаукового (як підходу до самоорганізації складних нелінійних відкритих систем різної природи: фізичних, біологічних, соціальних, зокрема, педагогічних) і навіть філософсько-світоглядного (як підходу, що покладається в основу пояснення еволюції, опису механізмів виникнення будь-яких новацій).

Фреймовий підхід до навчання, як одна з похідних інтегративного підходу, надає йому більшої практичної спрямованості. В основу фреймового підходу закладено подання концептуальної інформації через її зіставлення з конкретними елементами знань, узагальнення, структурування з урахуванням обмежень, визначених для кожного конкретного об'єкта. Формування структур на основі фреймового підходу наочно відображає взаємозв'язки, притаманні реальному світу. Фреймовий підхід на конкретно-науковому рівні методології є важливим у проектуванні освітньої програми й оновленні змісту підготовки майбутніх фахівців на основі визначення пов'язаних фреймів-структур в освітніх компонентах і між ними, що формує міцні міжпредметні зв'язки; організації процесу навчання, де мета заняття підпорядкована формуванню бажаної компетентності здобувача вищої освіти, результат навчання досягається через структурування змісту (зокрема, опанування функціоналу графічних редакторів для проектування об'єктів графічного дизайну), а структурування передбачає фреймування змісту, в ідеалі з реалізованою інтерактивністю в мультимедійному освітньому середовищі. Розуміння контексту змісту (з позиції внутрішньої структури фреймів і їхніх зовнішніх структурних зв'язків один з одним) як центральної макрорівневої конструкції забезпечує поєднання структурування вмісту фреймів відповідно з компетентностями, що формуються.

Стрижнем компетентнісного підходу є «компетентність» [13, с. 5] як динамічна сукупність взаємопов'язаних досить складних раціональних, емоційних і духовних знань, навичок (усіх категорій, від когнітивних до соціальних і фізичних) і ставлень, від сформованості яких залежать продуктивність і рівень якості кінцевого результату виконуваних завдань у визначеній галузі. У проєкті "The Future of Education and Skills 2030" Organisation for Economic Co-operation and Development, спрямованому на визначення ключових компетентностей успішних майбутніх фахівців, які навчаються впродовж усього життя, і розроблення системи навчання, спроможної до ефективного формування компетентностей, зазначається, що сучасні університети мають готувати студентів до «робочих місць, які ще не створено, до технологій, які ще не винайдено, до вирішення проблем, які ще не передбачалися» [15, с. 2]. Отже, компетентнісний підхід спрямований на розв'язання проблеми необхідного і достатнього результату підготовки, якого потребує сучасне суспільство, стосується мети та результатів навчання (визначених Стандартом вищої освіти за спеціальністю 022 «Дизайн» для першого рівня вищої освіти), які значною мірою визначають структуру освітніх програм і зміст підготовки. Підготовка майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій у нерозривному зв'язку з іншими загальними і фаховими компетентностями має передусім забезпечити сформованість таких компетентностей, як: здатність застосовувати сучасні методики проектування об'єктів дизайну; здатність використовувати сучасне програмне забезпечення для створення об'єктів дизайну.

Уважаємо за необхідне підкреслити залежність компетентнісного та глобалізаційного підходів: зміни в зовнішньому, глобальному середовищі графічного дизайну спричиняють зміни у внутрішній

організації бізнес-діяльності суб'єктів галузі, у дизайн-проектуванні, що має віддзеркалюватись і у змісті підготовки. Так, новий функціонал програмних продуктів із вбудованими функціями з використанням штучного інтелекту сформував нову філософію їх застосування у проектуванні об'єктів графічного дизайну: не епізодичного, експериментального, а доцільного. У розробленні змісту підготовки важливо врахувати цю глобальну тенденцію, деякою мірою подолати інерційність усталеної практики. Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх графічних дизайнерів із результатом освітньої діяльності формування ключових компетентностей реалізує третій рівень методологічного аналізу, оскільки він характеризується системністю та ієрархічністю (для конкретної галузі підготовки), що надалі поєднується із професійною діяльністю графічного дизайнера та застосовується як під час оновлення змісту професійної діяльності, так і в організації процесу навчання студентів.

Діяльнісний підхід як підхід конкретно-наукового рівня методології широко використовується в дослідженнях, присвячених професійній підготовці фахівців, а також вивченню модернізації змісту цієї підготовки. Застосування діяльнісного підходу дозволяє: розкрити сутність професійної підготовки як міжсуб'єктної діяльності; виокремити основні види діяльності викладача і здобувача вищої освіти, розкрити їхню структуру та суттєві характеристики; з'ясувати сутність змісту професійної підготовки з огляду на зміст професійної діяльності як системи. Сучасні фахівці сфери графічного дизайну мають бути проактивними, готовими до конкуренції, відповідати глобальній конкурентоспроможності, протистояти глобальним викликам, що додає особливого динамізму пошукам репозиціонування навчання в закладах вищої освіти з акцентом на практико-орієнтований, проєктний підхід. Ключовим аспектом практико-орієнтованого підходу конкретно-наукового рівня методології до оновлення змісту підготовки та процесу навчання є формування у студентів в умовах, наближених до реальних, ключових компетентностей завдяки запровадженню реальних практичних завдань, що ними виконуються під час вивчення освітніх компонентів. В опануванні засобів цифрових технологій важливим є не стільки набуття цифрових навичок, скільки одночасне застосування навичок, що набуваються, у проєктній діяльності.

Практико-орієнтований, проєктний і діяльнісний підходи закладають основи розуміння професіографічного підходу, що у своїй основі орієнтує на результат реалізації комплексу вимог до професійної діяльності. Варіативність застосування в освітньому процесі ЗВО педагогічних технологій, що забезпечують активність здобувачів вищої освіти в розвитку ключових компетентностей, набуття викладачами коучингової ролі у процесі навчання реалізується завдяки застосуванню ресурсного та сценарного підходів, які сформувались на стику технологічного, компетентнісного та професіографічного підходів. Сценарний підхід як підхід конкретно-наукового рівня методології є перспективним як у методології оновлення підготовки майбутніх графічних дизайнерів, так і для вирішення питань провадження освітнього процесу в різних умовах навчання.

Аксіологічний підхід як загальний філософсько-світоглядний підхід, притаманний дослідженням з акцентом на цінностях, переконаннях та ідеалах. На думку науковців, які розглядали вдосконалення підготовки майбутніх фахівців різних професійних сфер на засадах аксіологічного підходу (С. Гаврилюк, Л. Кравченко, Н. Шетеля), у контексті педагогічної науки аксіологічний підхід зосереджено на механізмах трансформації культурних цінностей, досліджує вплив особистості на зміни в системі цінностей. Подальший аналіз досліджень доводить, що разом із гуманістичним і аксіологічним підходами акмеологічний підхід є загальною філософсько-світоглядною основою, яка зумовлює комплексне дослідження ресурсних можливостей людини в набутті професіоналізму.

Гносеологічний підхід як загальний світоглядно-філософський підхід, що ґрунтується на теорії пізнання, визначає засади розуміння механізмів здобуття здобувачами вищої освіти результатів, активного творчого засвоєння навчальної інформації; шляхи та методи, що використовуються для формування теоретичних концепцій, нагромадження конкретних емпіричних даних, зокрема й дослідження, безпосередньо не використовується під час оновлення змісту підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій чи щодо процесу навчання.

Пов'язаний із теорією пізнання компаративний підхід як підхід загальнонаукового рівня методології присутній практично в кожному дослідженні в різних галузях і застосовується в порівнянні, аналізі подібностей і відмінностей різних елементів, що є предметом вивчення. Компаративний підхід, застосований до оновлення змісту підготовки майбутніх графічних дизайнерів, зокрема, шляхом порівняння різних освітніх програм, згідно з якими здійснюється підготовка графічних дизайнерів до проектування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій у різних закладах вищої освіти, освітніх середовищ

реалізації процесу навчання, змісту освітніх компонентів, технологій навчання, допомагає з'ясувати й оцінити подібності та відмінності підготовки для формування дослідної стратегії.

Особистісно орієнтований підхід, на нашу думку, є втіленням положень особистісно орієнтованої системи навчання у практику реального освітнього процесу зі специфічними метою, змістом, технологіями, орієнтованого на розвиток і саморозвиток особистісних якостей людини. Особистісно-діяльнісний підхід поєднує в нерозривну цілісність зовнішній (діяльнісний) і внутрішній (особистісний) аспекти професійної самореалізації особистості, підготовки майбутнього фахівця. Диференційований підхід, що розвиває засади особисто орієнтованого навчання, передбачає врахування індивідуальних особливостей, інтересів і рівня підготовки студентів для забезпечення більш ефективного процесу навчання. Диференційований підхід у підготовці майбутніх графічних дизайнерів реалізовується завдяки: урізноманітненню освітніх компонентів, можливості формування індивідуального пулу навчальних дисциплін, спецкурсів, спецсеминарів; вибору тем науково-дослідної роботи; використанню різноманітних методів навчання та ресурсів для задоволення різних навчальних стилів; забезпеченню можливостей менторства для покращення навичок проєктування засобами цифрових технологій; гнучкості у виборі функціоналу цифрових технологій для розвитку навичок проєктування в конкретних областях дизайну.

Особистісно орієнтований, особистісно-діяльнісний і диференційований підходи розглядаються нами переважно як конкретно-наукові методологічні підходи до навчання проєктування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій. Перспективним убачаємо рефлексивний підхід в оновленні змісту підготовки майбутніх графічних дизайнерів: застосування рефлексивного підходу як підходу загальнонаукового рівня методології до оновлення підготовки майбутніх графічних дизайнерів розглядається крізь усвідомлення і аналіз не стільки власного, особистого, досвіду (помилки і досягнень), ухвалених на його основі рішень, скільки колективного. Надважливою для підготовки графічних дизайнерів є регулярна рефлексія, відстеження результатів ухвалених рішень щодо змісту підготовки. Контекстами в пошуку оптимальних шляхів удосконалення підготовки до проєктування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій можна вважати проведений аналіз: дій під час проєктування об'єктів дизайну, технологічних і програмних шляхів їх удосконалення, висновків щодо ефективності застосування в реальних ситуаціях; дослідження актуального попиту на проєктування конкретних об'єктів дизайну; можливостей і потреб у запровадженні конкретних цифрових технологій.

На конкретно-науковому рівні методології з метою максимального врахування потреби активного творчого засвоєння навчальної інформації майбутніми графічними дизайнерами, розвитку компетентностей із проєктування оригінальних об'єктів дизайну, оптимального застосування засобів цифрових технологій важливим убачається креативний підхід. Основою креативного підходу, що покликаний забезпечити підготовку творчо спрямованих здобувачів вищої освіти, спроможних до генерування особливих рішень, є пошук нового змісту практичного досвіду, рефлексії, неповторних шляхів досягнення результату, які знаходять вираження в понятті «креативність». Креативний підхід у процесі навчання майбутніх графічних дизайнерів проєктування об'єктів графічного дизайну засобами цифрових технологій пов'язується зі: створенням середовища, що сприяє індивідуальному розвитку та визначає цінність креативності, інновацій і експериментів, освітніх компонентів, які об'єднують інформацію з різних галузей для стимулювання синтезу ідей; навчанням здобувачів вищої освіти навичок генерації ідей, пошуку альтернативних рішень, нестандартного мислення; опануванням нових цифрових технологій проєктування в нерозривній єдності з візуально грамотним, гармонійним вирішенням тренувальних завдань; розв'язанням завдань креативного проєктування об'єктів дизайну, участю у творчих проєктах з вирішення реальних завдань, відповідно до змісту професійної діяльності, зі свідомим вибором оптимальних способів проєктування засобами цифрових технологій; раціонального прогнозування результатів і оцінювання ефективності та відповідності отриманих результатів поставленому оригінальному завданню; нівелюванням усталених штамів, стереотипних уявлень, стандартних рішень у пошуках нестандартного розв'язання завдань зі збереженням впливу візуального досвіду графічного дизайнера.

Stakeholder approach, підхід, що базується на врахуванні інтересів зацікавлених у результаті сторін, поширений передусім у середовищі стратегічного управління бізнес-процесами. Stakeholder-based approach, зважаючи на соціальний і технологічний розвиток суспільства, натеper набуває визнання в різних галузях. Використання концепції зацікавлених сторін у дослідженнях сфери вищої освіти нині активно вивчається [2] і переважно застосовується до управління закладом вищої освіти, пошуків шляхів взаємодії зі стейкхолдерами для підвищення якості вищої освіти (до яких віднесені колишні та потенційні студенти, батьки студентів, керівництво (ректор, декани, інші представники адміністрації

вищого рівня), співробітники (педагогічний і науковий персонал, адміністративний персонал, допоміжний персонал), академічні заклади, роботодавці, агентства із працевлаштування, донори, партнери, різноманітні спільноти, урядові та неурядові регулятори, урядові установи).

Узагальнену та систематизовану сукупність методологічних підходів до підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проєктування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій з урахуванням розмежування підходів за філософсько-світоглядним, загальнонауковим і конкретно-науковим рівнями методології та за сферою застосування методологічних підходів (до оновлення професійної підготовки графічних дизайнерів та /або до навчання майбутніх графічних дизайнерів) подано на рисунку 1.

Отже, за сучасних умов цифровізації та інтенсифікації євроінтеграційних процесів, як у сфері національної освітньої політики, так і завдяки розширенню ринку праці, актуалізуються наукові розвідки в напрямі знаходження шляхів модернізації змісту підготовки, які враховують: поєднання відповідних сучасній ситуації підходів до підготовки й оновлення змісту освітніх програм, орієнтацію на здобуття майбутніми фахівцями системи фахових компетентностей, які максимально відповідають вимогам ринку праці. Зазначимо, що, з одного боку, вища освіта, що реалізує підготовку майбутніх фахівців, спрямована на некомерційні суспільні цілі з фокусом на соціальній складовій частині – забезпеченні доступності освіти для всіх громадян на окремих освітніх рівнях. Але однією з основних цілей вищої освіти, вимогою до закладів вищої освіти, що виникає з високої конкурентоспроможності, є підго-

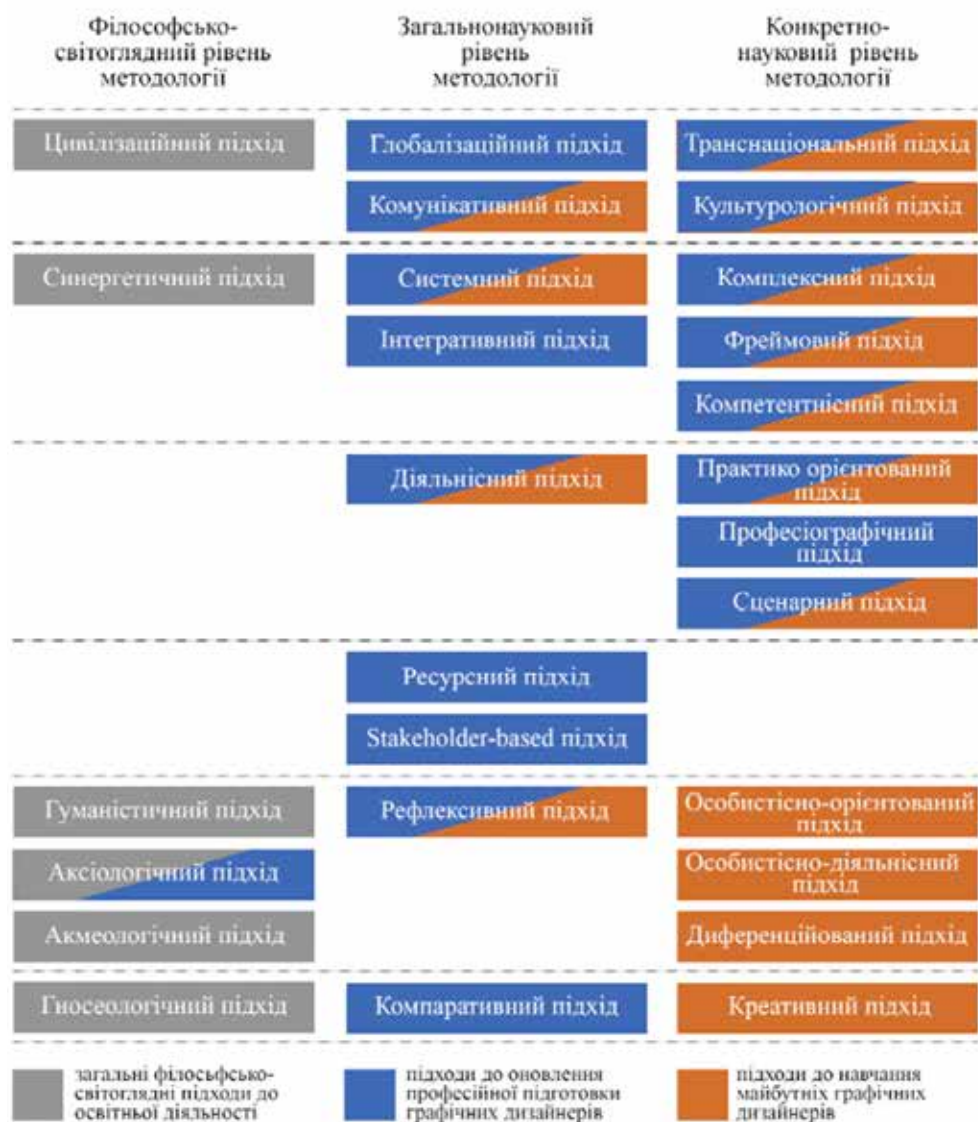

Рис. 1. Сукупність методологічних підходів до підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проєктування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій

товка майбутніх фахівців до професійної діяльності, працевлаштування, особистий розвиток здобувача вищої освіти для подолання відчуття невизначеності потреб майбутньої професійної галузі. Підкреслимо, що врахування методологічних підходів для оновлення підготовки майбутніх графічних дизайнерів забезпечує адаптацію до сучасних викликів галузі графічного дизайну, мультидисциплінарність та інтеграцію засобів цифрових технологій, синергію теоретичних і практичних знань, розвиток креативного мислення, персоналізацію навчання та розвиток soft skills. Окреслення сукупності методологічних підходів до підготовки майбутніх фахівців (зокрема, майбутніх графічних дизайнерів до проєктування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій) є підґрунтям для формування основ стратегії дослідницької діяльності, процедур, що забезпечують реалізацію вибраної стратегії у практичній діяльності з метою демонстрації шляхів реалізації підготовки майбутніх фахівців до професійної діяльності в умовах глобалізації (з урахуванням практико-орієнтованості фахових компетентностей, їх прямого узгодження із практичною складовою частиною майбутньої діяльності у професійній сфері; стимулювання проєктної діяльності засобами цифрових технологій студентів із застосуванням новітніх методів навчання, зокрема, кейс-методів, методу фреймів) і потреби сталого навчання впродовж життя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Батурін С., Борисов В., Борисова С. Формування технологічної компетентності майбутнього вчителя технологій засобами інформаційно-комунікаційних технологій : монографія. Краматорськ : Видавництво ЦТРІ – «Друкарський дім», 2020. 140 с.
2. Гевко І., Борисов В. Взаємодія стейкхолдерів із закладами вищої освіти в умовах оптимізації освітнього процесу. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія «Педагогічні науки». 2020. № 3. С. 57–63. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3922>.
3. Доценко Н. Методологічні підходи щодо підготовки здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей в умовах інформаційно-освітнього середовища. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 298–301. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_74.
4. Колісник-Гуменюк Ю. Теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки викладачів професійно-художніх дисциплін у закладах вищої освіти : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Львів, 2021. 597 с.
5. Коломієць А., Швець О., Коломієць Д., Бабчук Ю. Методологічні підходи до організації дизайн-освіти (аналіз і використання німецького досвіду). *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2021. № 62. С. 265–263. DOI: 10.31652/2412-1142-2021-62-265-274.
6. Косюк В. Розвиток творчих художніх здібностей майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2019. 311 с.
7. Максимова А. Розвиток проєктної культури майбутніх дизайнерів-графіків у професійній підготовці : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2019. 385 с.
8. Павелко В. Різноманітність змістових аспектів інтеграції знань у сучасній освіті. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2022. № 33 (2). С. 31–42. DOI: 10.32626/2309-9763.2022-33-31-44.
9. Прохорчук П. Методологічні підходи до формування професійно-етичної культури графічних дизайнерів. *Молодий вчений*. 2019. № 4 (68). С. 70–73. DOI: 10.32839/2304-5809/2019-4-68-16.
10. Прусак В. Теоретичні та методичні основи системи неперервної екологічної підготовки фахівців з дизайну : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Івано-Франківськ, 2020. 675 с.
11. Цзю Дутін. Професійна підготовка майбутніх фахівців із графічного дизайну в закладах вищої освіти КНР : дис. ... докт. філософії : 015. Харків, 2022. 252 с.
12. Чистякова Л. Культурологічний підхід у розвитку екологічної культури майбутніх фахівців технологічної освітньої галузі. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія «Педагогічні науки». 2021. № 4. С. 183–186. DOI: 10.31651/2524-2660-2020-4-182-186.
13. Bratianu C., Hadad Sh., Bejinaru R. Paradigm Shift in Business Education: A Competence-Based Approach. *Sustainability*. 2020. № 12 (4). P. 1348. DOI: 10.3390/su12041348.
14. Mandro L., Borysova S., Lykhodieieva H., Zapotichna M., Tovstukha O. Interdisciplinary approach to the development of soft skills in the educational process: integration of knowledge and skills. *Cadernos De Educação Tecnologia E Sociedade*. 2024. № 17 (1). P. 433–444. DOI: 10.14571/brajets.v17.n1.433-444.
15. The Future of Education and Skills. Education 2030. *Report OECD*. 2018. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2018/06/the-future-of-education-and-skills_5424dd26/54ac7020-en.pdf.

REFERENCES

1. Baturin, S., Borysov, V., & Borysova, S. (2020). Formuvannia tekhnolohichnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia tekhnolohii zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [Developing the technological competence of a future technology teacher using information and communication technologies]: monograph. Kramatorsk: Vydavnytstvo TsTRI – “Drukarskyi dim”. 140 p. [in Ukrainian].
2. Hevko, I., & Borysov, V. (2020). Vzaiemodiia steikkholderiv iz zakladamy vyshchoi osvity v umovakh optymizatsii osvitnoho protsesu [Stakeholder interaction with higher education institutions in the context of optimization of the educational process]. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series “Pedagogical Sciences”*, № 3, Pp. 57–63. Retrieved from: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3922> [in Ukrainian].
3. Dotsenko, N. (2017). Metodolohichni pidkhody shchodo pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity inzhenernykh spetsialnistei v umovakh informatsiino-osvitnoho seredovyscha [Methodological approaches for the competitors of higher education preparing in the conditions of the information-educational environment]. *Young Scientist*, № 11, pp. 298–301. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_11_74 [in Ukrainian].
4. Kolisnyk-Humeniuk, Yu. (2021). Teoretychni ta metodychni zasady profesiino-pedahohichnoi pidhotovky vykladachiv profesiino-khudozhnykh dystsyplin u zakladakh vyshchoi osvity [Theoretical and methodical bases of professional and pedagogical training of teachers of professional and art disciplines in institutions of higher education]: Thesis of Doctor Science Dissertation. Lviv: Lviv State University of Life Safety. 597 p. [in Ukrainian].
5. Kolomiets, A., Shvets, O., Kolomiets, D., & Babchuk, Yu. (2021). Metodolohichni pidkhody do orhanizatsii dyzain-osvity (analiz i vykorystannia nimetskoho dosvidu) [Methodological approaches to the organization of design education (analysis and use of the German experience)]. *Modern information technologies and innovative teaching methods in the training of specialists: methodology, theory, experience, problems*, № 62, pp. 265–263. DOI: 10.31652/412-1142-2021-62-265-274 [in Ukrainian].
6. Kosiuk, V. (2019). Rozvytok tvorchykh khudozhnykh zdibnostei maibutnykh dyzaineriv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Development of creative artistic abilities of future designers in the process of professional training]: Thesis of Ph. D. Dissertation. Zaporizhzhia: Classic private university. 311 p. [in Ukrainian].
7. Maksymova, A. (2019). Rozvytok proektnoi kultury maibutnykh dyzaineriv-hrafikiv u profesiinii pidhotovtsi [Development of the project culture of future designers-graphics in professional training]: Thesis of Ph. D. Dissertation. Kyiv: Institute of Vocational and Technical Education of the NAES of Ukraine. 385 p. [in Ukrainian].
8. Pavelko, V. (2022). Riznomanitnist zmistovykh aspektiv intehtratsii znan u suchasni osviti [Diversity of content aspects of knowledge integration in modern education]. *Pedagogical Education: Theory and Practice*, № 33 (2), pp. 31–42. URL: <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/272248> [in Ukrainian].
9. Prokhorchuk, P. (2019). Metodolohichni pidkhody do formuvannia profesiino-etychnoi kultury hrafichnykh dyzaineriv [Methodological approaches to the formation of professional and ethical culture of graphic designers]. *Young scientist*, № 4 (68), pp. 70–73. DOI: 10.32839/2304-5809/2019-4-68-16 [in Ukrainian].
10. Prusak, V. (2020). Teoretychni ta metodychni osnovy systemy neperervnoi ekolohichnoi pidhotovky fakhivtsiv z dyzainu [Theoretical and Methodical Foundations of the System of Continuous Ecological Preparation of Specialists in Design]: Thesis of Doctor Science Dissertation. Ivano-Frankivsk: Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. 675 p. [in Ukrainian].
11. Tszu, Dutin. (2022). Profesiina pidhotovka maibutnykh fakhivtsiv z hrafichnoho dyzainu u zakladakh vyshchoi osvity KNR [Professional training of future specialists in graphic design in higher education institutions in the PRC]: Thesis of Ph. D. Dissertation. Kharkiv: Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. 252 p. [in Ukrainian].
12. Chystiakova, L. (2021). Kulturolohichni pidkhid u rozvytku ekolohichnoi kultury maibutnykh fakhivtsiv tekhnolohichnoi osvitnoi haluzi [Cultural approach in the development of future technological educational industry specialists' ecological culture]. *Bulletin of the Cherkasy Bohdan Khmelnytsky National University. Series “Pedagogical Sciences”*, № 4, pp. 183–186. DOI: 10.31651/2524-2660-2020-4-182-186 [in Ukrainian].
13. Bratianu, C., Hadad, Sh., & Bejinaru, R. (2020). Paradigm Shift in Business Education : A Competence-Based Approach. *Sustainability*, № 12 (4), 1348. DOI: 10.3390/su12041348 [in English].
14. Mandro, L., Borysova, S., Lykhodieieva, H., Zapotichna, M., Tovstukha, O. (2024). Interdisciplinary approach to the development of soft skills in the educational process : integration of knowledge and skills. *Cadernos De Educação Tecnologia E Sociedade*, № 17 (1), pp. 433–444. DOI: 10.14571/brajets.v17.n1.433-444 [in English].
15. The Future of Education and Skills. Education 2030 (2018). *Report OECD*. Retrieved from: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2018/06/the-future-of-education-and-skills_5424dd26/54ac7020-en.pdf [in English].

ІВАН ГРОД

ORCID ID: 0000-0002-0678-1456

grod@tnpu.edu.ua

доктор фізико-математичних наук, професор
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

ОЛЬГА ФЕДЧИШИН

ORCID ID: 0000-0003-3050-3584

olga.fedchishin.77@gmail.com

кандидат педагогічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

СЕРГІЙ МОХУН

ORCID ID: 0000-0001-7215-6977

mohun_sergey@ukr.net

кандидат технічних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

ПАВЛО ЧОПИК

ORCID ID: 0000-0001-6631-078x

chip.ukraine@gmail.com

асистент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

ІННА ГРОД

ORCID ID: 0000-0002-0785-2711

grodin@tnpu.edu.ua

кандидат фізико-математичних наук, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, вул. Максима Кривоноса, 2, м. Тернопіль

ПОЄДНАННЯ ВІРТУАЛЬНОГО ТА НАТУРНОГО ЕКСПЕРИМЕНТІВ ЯК ОСНОВА ДЛЯ ПІДТВЕРДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ СЕРЕДОВИЩ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Актуальності набуває питання віртуалізації процесу навчання фізики, яке обговорюється науковцями з точки зору розвитку віртуально орієнтованого навчального середовища. У дослідженнях науковців розглядаються різні аспекти проблеми. Загалом показано, що впровадження комп'ютерних технологій у практику навчання фізики є одним з напрямів підвищення ефективності навчального процесу. В той же час можемо констатувати, що не всі методичні питання, пов'язані з комп'ютеризацією навчання (і не лише фізики), розроблені досить детально, що ускладнює впровадження ІКТ у педагогічну практику, зокрема у систему навчального фізичного експерименту.

Можливості використання комп'ютерних моделей ще досліджені не повністю, тому перспективи подальших наукових розробок вбачаємо у поєднанні віртуального і натурального експериментів, яке стане основою для

підтвердження ефективності використання віртуальних лабораторій в освітньому процесі під час занять із комп'ютерного моделювання у фізиці.

У статті описано використання двох видів програмного забезпечення методом отримання комп'ютерної моделі фізичного явища: це віртуальна фізична лабораторія та розробка комп'ютерної моделі на мові програмування. При розробці віртуальних лабораторій дотримуємося твердих принципів: відповідність навчальній програмі, інтерактивність, доступність, автоматизація аналізу.

Дослідження зосереджено на порівнянні результатів навчання студентів, що використовують віртуальні лабораторії, та традиційних методів навчання. Аналіз показує, що інтеграція віртуальних експериментів дозволяє підвищити якість освіти, сприяє розвитку критичного мислення та навичок вирішення проблем. Отримані результати підтверджують, що віртуальні лабораторії можуть бути ефективним інструментом для поліпшення освітнього процесу в різних дисциплінах.

Дослідження підтверджує гіпотезу, що впровадження віртуальних лабораторій у викладання фізики сприяє формуванню компетентностей майбутніх спеціалістів та відповідає викликам сучасної освіти.

Ключові слова: віртуальні лабораторії, симуляції, комп'ютерний експеримент, модель, цифрові інструменти.

IVAN HROD

Doctor of Physical and Mathematical Sciences,

Professor

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

2 Maksyma Krivonos Str., Ternopil

OLHA FEDCHYSHYN

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

2 Maksym Kryvonis Str., Ternopil

SERHII MOKHUN

Candidate of Technical Sciences,

Associate Professor

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

2 Maksym Kryvonis Str., Ternopil

PAVLO CHOPYK

Lecturer

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

2 Maksym Kryvonis Str., Ternopil

INNA HROD

Candidate of Physical and Mathematical Sciences,

Associate Professor

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

2 Maksyma Krivonos Str., Ternopil

COMBINING VIRTUAL AND FULL-SCALE EXPERIMENTS AS A BASIS FOR CONFIRMING THE EFFECTIVENESS OF USING INTERACTIVE ENVIRONMENTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Relevance. The article raises the issue of modernization of education through the introduction of innovative technologies, in particular virtual laboratories, in the study of physics. The emphasis is on the need to overcome the limitations of traditional laboratory work due to the high cost of equipment and time costs. The importance of developing research skills in students is emphasized, which is a key aspect of modern education. The relevance of the use of STEM education is also emphasized.

Objective. To substantiate the effectiveness of using virtual laboratories in the educational process during classes on computer modeling in physics. To show that the introduction of virtual laboratories into physics teaching contributes to the formation of competencies of future specialists and meets the challenges of modern education.

Methods. Analysis of scientific literature on the use of virtual laboratories in teaching physics. Development and implementation of virtual laboratory work using the PhET, GeoGebra, Python, etc. platforms. Comparative analysis of the learning outcomes of students using virtual laboratories and those studying using traditional methods. Conducting

a survey of students to assess their level of interest in using virtual laboratories. Conducting a field experiment to study the oscillations of a mathematical pendulum in the laboratory. Comparison of the results of virtual laboratories with the results of a field experiment.

Results. The effectiveness of using virtual laboratories to improve the quality of education and develop research skills has been confirmed. It has been shown that virtual laboratories allow you to model complex physical phenomena and conduct experiments that cannot be carried out in real conditions. It has been found that the use of virtual laboratories helps to increase students' interest and motivation to study. The results of experiments are provided, which confirm the coincidence of the results of virtual laboratories with theoretical and real data. The data of a student survey were obtained, which confirm the high level of interest of students in this method. The advantages and disadvantages of using virtual laboratories are identified.

Conclusions. Virtual laboratories are a powerful tool for teaching physics, which allows you to optimize the process of learning the material and make it more accessible and interesting for students. Their implementation in computer modeling classes contributes to the development of practical skills and deepening of theoretical knowledge. In the future, the development of such laboratories may become a standard in the educational process.

Key words: virtual laboratories, simulations, computer experiment, model, digital tools.

Сучасна освіта все частіше звертається до інноваційних технологій для забезпечення ефективного навчання. Одним із перспективних напрямів є використання віртуальних лабораторій, які дозволяють студентам моделювати фізичні явища та експерименти за допомогою комп'ютерних засобів. Такі підходи особливо актуальні для занять із комп'ютерного моделювання у фізиці, де моделювання складних процесів забезпечує глибше розуміння теоретичних основ.

Синтетичні навчальні середовища, такі як віртуальні лабораторії, все частіше використовуються в педагогічній практиці, в усьому світі вищої освіти, як у професійному, так і в непрофесійному навчанні [15, с. 58].

Традиційні лабораторні роботи у фізиці вимагають значних матеріальних ресурсів, обладнання та часу для підготовки. Віртуальні лабораторії дозволяють уникнути цих обмежень, забезпечуючи доступ до імітацій широкого спектра фізичних явищ без необхідності використання фізичних приладів. Важливою перевагою є також можливість повторювати експерименти без обмежень у часі та ресурсах.

Метою створення віртуальних лабораторій на заняттях комп'ютерного моделювання у фізиці є забезпечення ефективного, доступного та інтерактивного навчання через моделювання фізичних явищ і експериментів. Основні цілі включають: *формування практичних навичок моделювання*: студенти отримують можливість працювати з фізичними моделями, аналізувати результати та робити висновки; *візуалізація складних концепцій*: за допомогою інтерактивних симуляцій студенти краще розуміють теоретичний матеріал; *економія ресурсів*: віртуальні лабораторії зменшують потребу в дорогому обладнанні й витратах на фізичні лабораторії; *підвищення зацікавленості та мотивації студентів до навчання завдяки інтерактивним засобам*: інтерактивний формат сприяє кращій мотивації до навчання; *розвиток дослідницьких навичок*: студенти вчаться працювати з даними, аналізувати їх і робити обґрунтовані висновки.

Це робить віртуальні лабораторії важливим інструментом для сучасної освіти у фізиці.

На сьогодні найбільш перспективним методом є STEM-освіта, бо саме інтеграція певних дисциплін в єдину систему навчання виявилася надзвичайно ефективною. Побудована на міждисциплінарному та прикладному підходах, STEM-освіта передбачає змішане освітнє середовище, у якому студенти оволодівають теоретичними знаннями та практичними навичками застосування наукових методів пізнання [23].

Останні дослідження підтверджують ефективність використання віртуальних лабораторій у навчанні фізики, особливо під час занять із комп'ютерного моделювання.

Під комп'ютерною візуалізацією частіше за все розуміють методику переведення абстрактних уявлень про об'єкти в геометричні образи, що надає можливість дослідникові спостерігати результати комп'ютерного моделювання явищ і процесів [2, с. 19].

Додатковим викликом, з яким зіткнулися викладачі фізики, стала інтеграція віртуальних лабораторій у навчальний процес. Останніми роками освіта, основана на дослідженні, довела свою ефективність, розширивши «традиційні» заняття та мотивуючи всіх бажаючих брати активну участь у науці [17, с. 159].

На сучасному етапі проблема навчального фізичного експерименту актуалізується внаслідок широкого запровадження в системі освіти взагалі, й зокрема у фізиці, інформаційно-комунікаційних техно-

логій, які не лише впливають на зміст, форми та методи навчання фізики, але і змінюють саме середовище навчання, яке набуває ознак віртуально орієнтованого [4, с. 1].

Питання розвитку та модернізації навчального фізичного експерименту знайшли своє відображення в працях О.І. Бугайова, В.О. Бузова, С.П. Величка, Г.М. Гайдучка, Є.В. Коршака, Д.Я. Костюкевича, В.Г. Нижника та багатьох інших.

Проблемі використання інформаційних технологій у процесі навчання, зокрема й фізики, присвячена достатня кількість наукових та науково-методичних праць і досліджень (С.П. Величко, М.І. Жалдак, Ю.О. Жук, В.Ф. Заболотний, Л.М. Наконечна, А.Н. Петриця, Ю.П. Рева, В.П. Сергієнко, І.О. Теплицький, М.І. Шут та інші)

Педагогічні дослідження свідчать про ефективність застосування онлайн-лабораторій у навчальному процесі [3, с. 153].

Нові технології мають великий потенціал, щоб полегшити розуміння та оцінку одного з найбільш абстрактних і складних шкільних предметів – фізики [21].

Процес виконання віртуальних лабораторних робіт практично ідентичний виконанню лабораторних робіт в реальних умовах. Використовується обладнання, установки та реактиви, аналогічні реальним. І практично єдина відмінність віртуальних лабораторних робіт від реальних, це те, що виконуються вони на комп'ютері [10, с. 282].

При проведенні роботи необхідно пам'ятати, що віртуальна модель відображає реальні процеси і явища в більш-менш спрощеному, схематичному вигляді, тому з'ясування питання, що насправді підкреслено в процесі, а що залишилося за кадром, може бути однією з форм завдання [7, с. 55].

Одним із перспективних напрямів розвитку інноваційних освітніх технологій є використання інтерактивних симуляцій у навчальному процесі. Впровадження в освітній процес інтерактивних симуляторів допоможе відтворити практичні експерименти, які не вийде відтворити матеріально через недоступність матеріалів або небезпеку проведення такого практичного заняття [8, с. 148].

На користь використання моделей і симуляцій при вивченні природничих наук свідчить не тільки висока ступінь їх наочності, а й те, що учні самі в таких високо інтерактивних моделях мають змогу «діяти», впливати на хід «експерименту», змінювати умови і його проведення, що викликає у них зацікавленість і схильність до експериментування, проведення реальних дослідів, проведення самостійних досліджень [1, с. 4].

Завдяки створенню віртуальних лабораторій студентам доступні дослідження, які неможливі в навчальній лабораторії [18, с. 98].

Альтернативне навчальне середовище, яким є віртуальна лабораторія, сприяє виникненню змістовного навчання. Воно набуває популярності багатьма способами: є численні навчальні програми, комп'ютерне моделювання, копіювання природних явищ та умов експерименту [12]

Зараз у всьому світі існує достатньо велика кількість комплектів віртуальних лабораторних робіт з фізики, створених у різних програмних середовищах. Серед них найбільш відомими є добірка робіт Phet, створена в університеті Колорадо [20], Open Source Physics [19], MerlotVirtual Lab [24], добірка віртуальних лабораторних робіт Мадридського технічного університету [25] та багато інших.

У процесі дослідження нами виокремлено недоліки при використанні віртуальних лабораторій, які обґрунтовано дослідниками.

На думку А. І. Салтикової та О. М. Завражної [5], головним недоліком є те, що за відсутності реальних дій у студентів не формуються вміння працювати з реальними приладами, здатність оцінити вплив зовнішніх факторів на результати вимірювань.

Такої ж думки дотримуються і Дж. Ма та Дж. В. Нікерсон [16], які вважають, що онлайн-лабораторії можуть ідеально доповнювати теоретичні курси, але не можуть замінити реальні лабораторні роботи і надати студентам необхідного експериментаторського досвіду.

Поряд з недоліками нами виокремлено і переваги віртуальної лабораторії.

Загальна думка полягає в тому, що симуляції та віртуальні лабораторії базуються на запитах, що сприяють вищому рівню мислення та запам'ятовування [14]. Фізичні лабораторії відображають традиційне навчання [13]. Віртуальні лабораторії розглядаються як недороге рішення для лабораторних експериментів. Експерименти, які були б надто дорогими (вартість приладів/обладнання чи витратних матеріалів), складними чи навіть небезпечними для роботи, можна безпечно відтворити у віртуальному середовищі, таким чином долаючи прогалини, виявлені в традиційних лабораторіях [22], [12]. Крім

того, значно скорочується час проведення експериментів і стають менш складними рутинні процедури обробки експериментальних результатів.

Пропонується більше можливостей для моделювання та візуалізації значної кількості складних наукових концепцій. Студенти розширюють свої знання про неспостережувані явища на молекулярному та атомному рівнях і набувають кращого концептуального розуміння [14]. Студенти стають більш позитивними щодо використання комп'ютерів для навчання. Вони вважають, що моделювання лабораторних завдань мотивує та дає багато досвіду [14]. Симуляція підтримує студентів у виконанні когнітивних завдань і покращує їхні процеси навчання [22].

Ефективність і результати лабораторних робіт оцінювали шляхом порівняння таких факторів: звітів студентів експериментальної групи зі звітами студентів контрольної групи та результатів тестування, яке мало на меті оцінити досягнення студентом цілей навчання (розвиток таких умінь, як аналіз якості результатів, інтерпретація та аналіз даних, дослідницькі навички) [11].

Не можна заперечувати той факт, що використання віртуальних лабораторій як інструмента яскраво підкреслюють роль дослідництва в науковій роботі, оскільки вимагає від виконавця не тільки освоєння, а і вміння його використати при розв'язуванні прикладних задач. В цьому плані освоєння комп'ютерних програм підтримки наукової діяльності певного напрямку відіграє позитивну роль в становленні майбутнього науковця [6, с. 346].

У роботах розглядаються різні аспекти проблеми. Загалом показано, що впровадження комп'ютерних технологій у практику навчання фізики є одним з напрямів підвищення ефективності навчального процесу. В той же час можемо констатувати, що не всі методичні питання, пов'язані з комп'ютеризацією навчання (і не лише фізики), розроблені досить детально, що ускладнює впровадження ІКТ у педагогічну практику, зокрема у систему навчального фізичного експерименту. Виходячи з означеного, актуальності набуває питання віртуалізації процесу навчання фізики, яке обговорюється науковцями з точки зору розвитку віртуально орієнтованого навчального середовища [4, с. 2].

Розглянуті джерела надають глибоке розуміння сучасних підходів та досліджень у сфері використання віртуальних лабораторій для навчання фізики. Вони охоплюють широкий спектр досліджень про ефективність віртуальних лабораторій, інтерактивних симуляцій і комп'ютерного моделювання у фізиці.

Мета наукової статті полягає в обґрунтуванні ефективності використання віртуальних лабораторій у навчальному процесі під час занять із комп'ютерного моделювання у фізиці.

Розглянемо інструменти для створення віртуальних лабораторій. На нашу думку найкращою за характеристиками та можливостями є платформа *PhET Interactive Simulations*, що пропонує готові інтерактивні симуляції для фізики та інших наук. Нею ми користуємося найчастіше. На другому місці *GeoGebra* – інструмент для моделювання та візуалізації фізичних явищ. *Python* із бібліотеками для наукових розрахунків (*Matplotlib*, *NumPy*, *SciPy*). Цей інструмент забезпечує простоту використання та широкий функціонал для моделювання. Ну і *Unity* або *Unreal Engine* – для створення тривимірних інтерактивних середовищ.

При розробці віртуальних лабораторій маємо дотримуватися твердих принципів: експерименти мають бути тісно пов'язані з теоретичним матеріалом, що вивчається (*відповідність навчальній програмі*); студенти повинні мати можливість змінювати параметри моделювання та спостерігати за результатами в режимі реального часу (*інтерактивність*); платформи для моделювання мають бути доступними для студентів із різними рівнями підготовки та технічними можливостями (*доступність*); система має надавати можливість автоматичного аналізу даних і створення звітів (*автоматизація аналізу*).

Методика впровадження віртуальних лабораторій включає:

1. *Вибір теми та постановка задачі.* Вибір тем і задач може включати: «Моделювання руху тіла під дією сили тяжіння», «Дослідження коливальних маятників», «Визначення залежності опору провідника від температури» та ін.

2. *Розробка моделі.* Використання обраного програмного забезпечення для створення інтерактивної симуляції.

3. *Інструктаж студентів.* Проведення вступного заняття, де пояснюється принцип роботи з віртуальною лабораторією.

4. *Проведення лабораторної роботи.* Студенти виконують експерименти, змінюючи параметри моделі та аналізуючи результати.

5. *Оцінювання результатів.* Студенти надають звіти про виконану роботу, які включають аналіз даних та висновки.

Приклад. Дослідження коливань математичного маятника. У цьому завданні студенти моделюють коливання математичного маятника. Завдання передбачає наступні кроки:

- *Постановка задачі.* Визначаємо, як змінюється період коливань маятника залежно від довжини нитки, маси вантажу та початкового кута відхилення. Робимо висновки про те, які параметри впливають на період і чому.

- *Налаштування моделі.* Відкриваємо віртуальну лабораторію та задаємо початкові параметри: довжину нитки, масу маятника та кут відхилення від вертикалі. Вибираємо середовище (наприклад, із врахуванням чи без врахування опору повітря).

- *Проведення симуляції.* Запускаємо симуляцію для заданих параметрів; спостерігаємо за рухом маятника та вимірюємо час, необхідний для виконання одного повного коливання (періоду); змінюємо один з параметрів (наприклад, довжину нитки) та повторюємо експеримент.

- *Аналіз даних.* Записуємо отримані дані в таблицю: довжина нитки, маса, початковий кут відхилення, період коливань; будуємо графік залежності періоду від довжини нитки; виявляємо закономірності (наприклад, підтвердження формули для періоду $T = 2\pi \sqrt{\frac{L}{g}}$).

- *Висновки та звіт.* Узагальнюємо отримані результати. Даємо відповіді на питання: Які параметри впливають на період коливань? Чому маса маятника та кут відхилення не впливають (у межах малих кутів) на період? Оформляємо звіт з графіками, таблицями та висновками. Оцінюємо відповідність експериментальних даних з теоретичними розрахунками.

Для проведення симуляції математичного маятника використано Python із бібліотеками Matplotlib та NumPy, щоб побудувати модель коливань і візуалізувати результати. Проведемо симуляцію для таких початкових умов: довжина маятника $L=1$ м, початковий кут відхилення $\theta_0=15^\circ$, прискорення вільного падіння $g=9.81$ м/с². Ціллю симуляції є визначення періоду коливань і побудова графіка зміни кута відхилення від часу.

Розширимо аналіз симуляцій математичного маятника, зосереджуючись на таких аспектах:

1. *Дослідження впливу кута відхилення на період коливань:* перевіримо, як залежить період T від кута відхилення θ_0 , враховуючи, що для малих кутів період не залежить від них (мале коливання), але для більших кутів з'являється нелінійність.

2. *Додавання опору середовища:* введемо тертя або опір повітря, який впливає на коливання, і порівняємо періоди та затухання з і без врахування опору.

3. *Визначення амплітуди в умовах затухання:* простежимо, як амплітуда змінюється з часом, якщо врахувати затухання (демонстрація експоненційного зменшення амплітуди).

План роботи:

1. Дослідимо період коливань для кількох значень початкових кутів ($\theta_0=5^\circ, 15^\circ, 30^\circ, 45^\circ$).
2. Додамо в модель опір та повторимо симуляцію для одного зі значень кута.
3. Побудуємо графік залежності амплітуди від часу для затухаючих коливань (рис. 1).

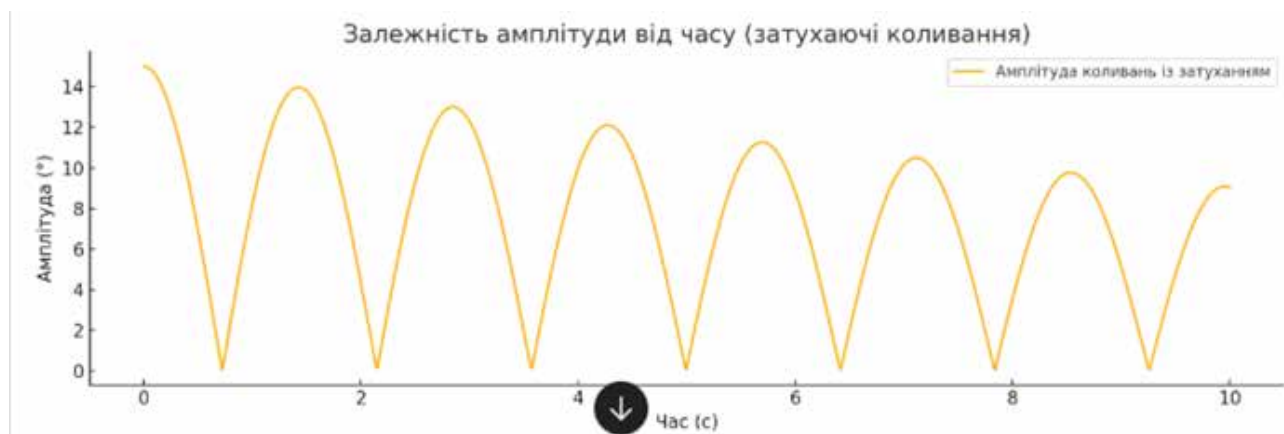

Рис. 1. Амплітуда демонструє експоненційне зменшення, що підтверджує реалістичність моделі із силою тертя. На графіку показано, як амплітуда зменшується з часом через дію опору (затухання амплітуди з часом для початкового кута $\theta_0=15^\circ$)

Результати розширеного аналізу [(5.0, 2.0020020020020017), (14.999999999999998, 2.0020020020020017), (29.999999999999996, 2.0420420420420418), (45.0, 2.0820820820820820)] показують вплив початкового кута на період (рис. 2): для малих кутів ($\theta_0 \leq 15^\circ$) період залишається практично сталим ($T \approx 2.00$ с для $L = 1.0$ м); для більших кутів ($\theta_0 = 30^\circ$ і 45°) період збільшується через нелінійність, що відповідає відхиленню від наближення малих коливань: для $\theta_0 = 30^\circ$ $T = 2.04$ с; для $\theta_0 = 45^\circ$ $T = 2.08$ с.

Для аналізу даних ми також перевірили залежність періоду T від довжини маятника L , яка теоретично визначається формулою $T = 2\pi \sqrt{\frac{L}{g}}$.

Симуляції були проведені для кількох значень довжини L (0.5 м, 1.0 м, 1.5 м). Для кожного L було визначено період коливань T (1.42, 2.00, 2.46). Експериментальні результати дуже близькі до теоретичних T (1.42, 2.01, 2.46), що підтверджує правильність симуляції.

Можливості використання комп'ютерних моделей ще досліджені не повністю, тому перспективи подальших наукових розробок вбачаємо у використанні моделей, зокрема PhET-симуляцій, в освітньому процесі для формування дослідницької компетентності здобувачів освіти [9, с. 23].

Тому розглянемо використання комп'ютерної симуляції «Лабораторія маятників» у середовищі PhET. Знову ж таки визначаємо, як змінюється період коливань маятника залежно від довжини нитки, маси вантажу та початкового кута відхилення, але дослідження проводимо вже у PhET-лабораторії.

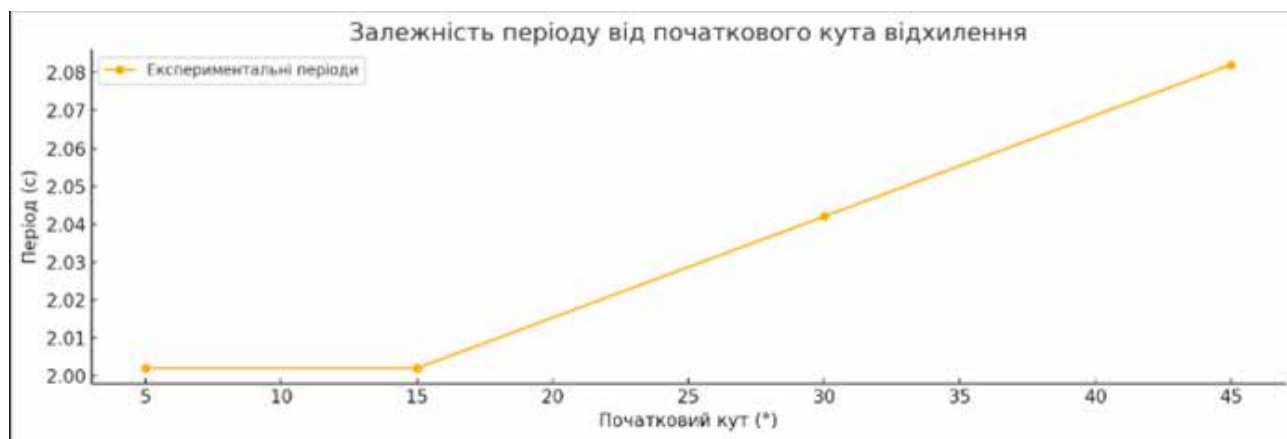

Рис. 2. Графік демонструє залежність періоду коливань T від початкового кута θ_0

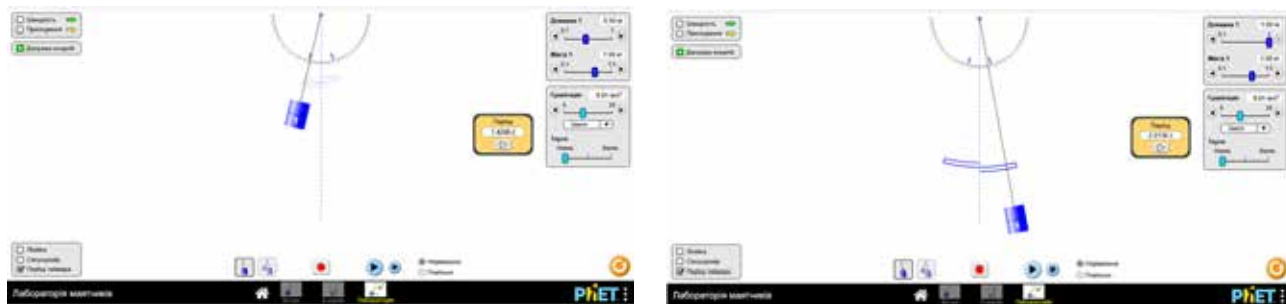

Рис. 3. Визначення періоду коливань математичного маятника в PhET-лабораторії для різних значень його довжини (початковий кут відхилення 15°)

Щоб переконатися у правильності створеної симуляції (Python із бібліотеками Matplotlib та NumPy) та симуляції, яку ми використали з переліку віртуальних лабораторій PhET, було проведено натурний експеримент з вивчення коливань математичного маятника в лабораторії. Порівняння результатів (таблиця 1, таблиця 2) дозволяє зробити висновок в надійності отриманих результатів.

Щоб проаналізувати рівень зацікавленості студентів такими розробками, було проведено опитування трьох груп, які вивчають математичне моделювання. Їм було запропоновано оцінити значущість даної методики від 1 до 10 балів.

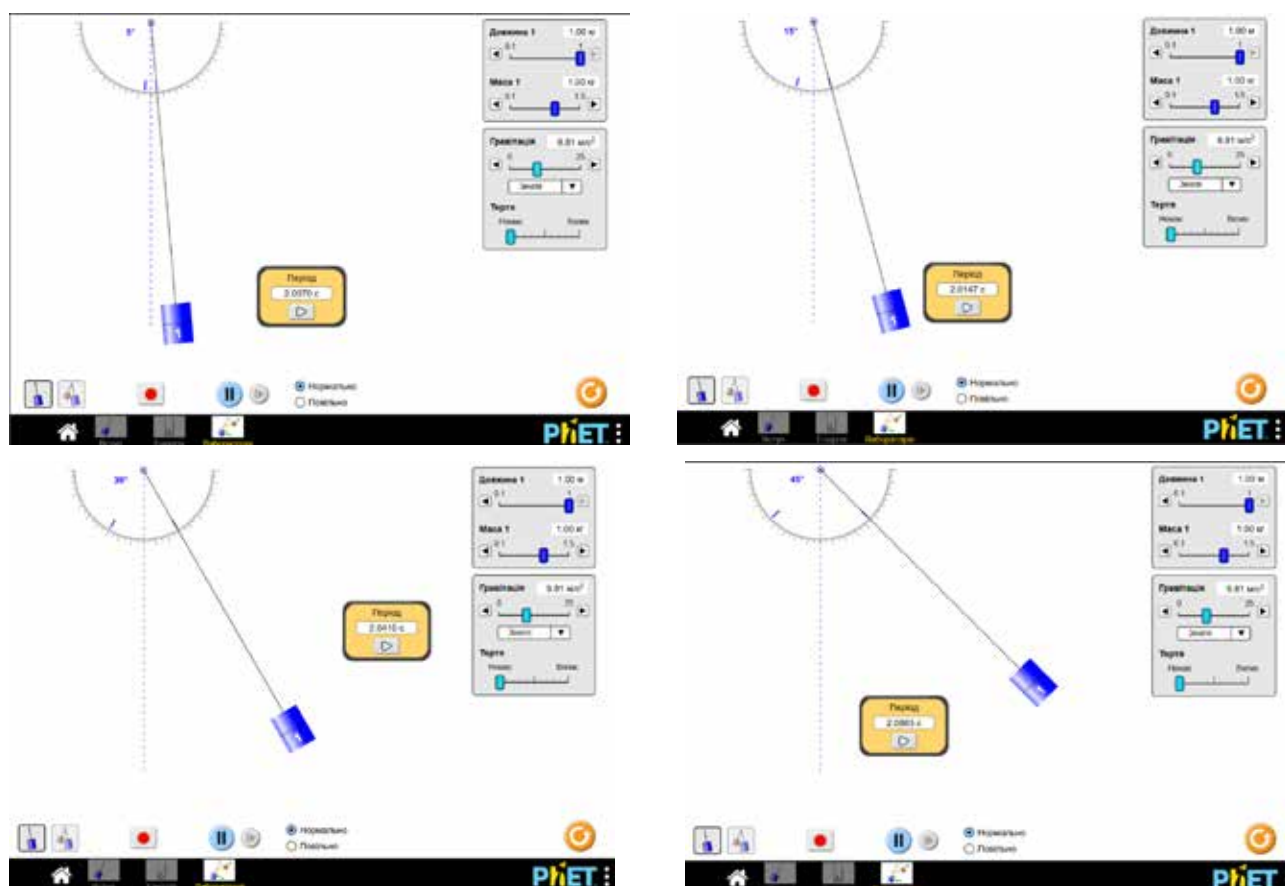

Рис. 4. Визначення періоду коливань математичного маятника в PhET-лабораторії для різних значень початкового кута відхилення (довжина маятника – 1 м)

Рівень зацікавленості трьох груп в оволодінні цифровими інструментами та вмінні їх ефективно використовувати в освітньому процесі відображено на рис. 5.

Використання комп'ютерного моделювання на уроках фізики стимулює навчальну та науково-пізнавальну діяльність, активізує творчу діяльність і позитивно впливає на успішність, розширює межі

Таблиця 1
Визначення періоду коливання математичного маятника (кут відхилення 15°)

Довжина математичного маятника, м	Період, с			
	За формулою $T = 2\pi \sqrt{\frac{L}{g}}$	Реальна модель	Лабораторія PhET	Симуляція Python
0,5	1,42	1,39	1,42	1,42
1,0	2,00	1,97	2,01	2,00
1,5	2,46	2,42		2,46

Таблиця 2
Визначення періоду коливання математичного маятника (довжина математичного маятника L = 1 м)

Кут відхилення, °	Період, с			
	За формулою $T = 2\pi \sqrt{\frac{L}{g}}$	Реальна модель	Лабораторія PhET	Симуляція Python
5	2,00	1,96	2,00	2,00
15		1,97	2,01	2,00
30		2,01	2,04	2,04
45		2,04	2,09	2,08

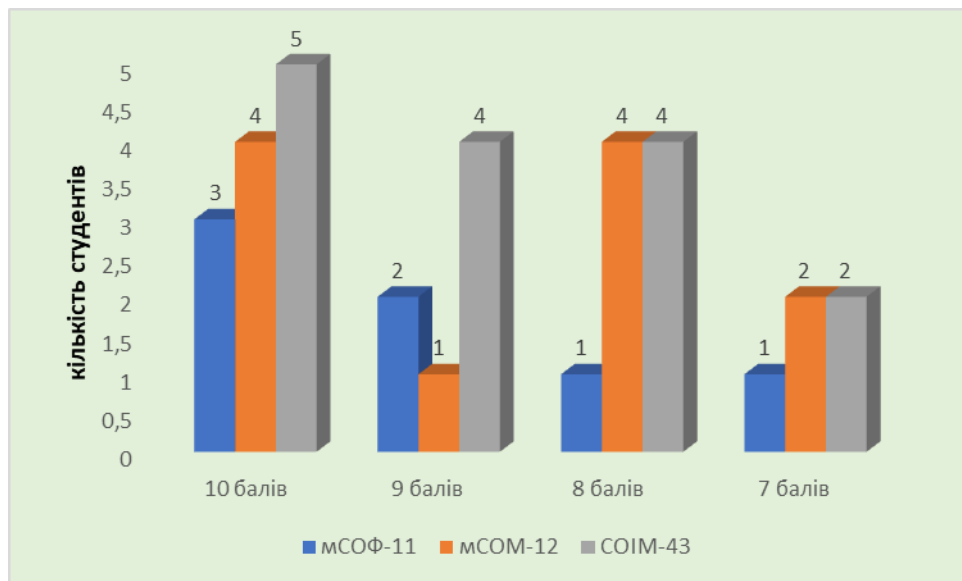

Рис. 5. Рівень зацікавленості студентів у використанні запропонованої методики

розуміння фізичних явищ і процесів, що відбуваються в навколишньому середовищі, а також дає можливість на вищому рівні зрозуміти природні явища, поняття, формули [9, с. 19].

Як відомо, розглядають переважно 4 типи програмного забезпечення за способом отримання комп'ютерної моделі фізичного явища або процесу: віртуальна фізична лабораторія; віртуальний фізичний світ; засоби чисельного моделювання фізичних процесів; розробка комп'ютерної моделі мовою програмування.

В статті розглянуто поєднання віртуальних та натурних експериментів як основу для підтвердження ефективності використання віртуальних лабораторій в освітньому процесі. В нашій роботі ми показали використання двох типів програмного забезпечення за способом отримання комп'ютерної моделі фізичного явища: це віртуальна фізична лабораторія та розробка комп'ютерної моделі мовою програмування. Дослідження зосереджено на порівнянні результатів навчання студентів, що використовують віртуальні лабораторії та традиційні методи навчання. Аналіз показує, що інтеграція віртуальних експериментів дозволяє підвищити якість освіти, сприяє розвитку критичного мислення та навичок вирішення проблем. Отримані результати підтверджують, що віртуальні лабораторії можуть бути ефективним інструментом для поліпшення освітнього процесу в різних дисциплінах.

Віртуальні лабораторії є потужним інструментом для навчання фізики, що дозволяє оптимізувати процес засвоєння матеріалу та зробити його більш доступним і цікавим для студентів. Їх впровадження у заняття з комп'ютерного моделювання сприяє розвитку практичних навичок і поглибленню теоретичних знань. У майбутньому розробка таких лабораторій може стати стандартом у освітньому процесі. Стаття покликана показати, що впровадження віртуальних лабораторій у навчання фізики сприяє формуванню компетенцій майбутніх фахівців і відповідає викликам сучасної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дементієвська Н. П. Використання інтернет-ресурсів для навчального експерименту з курсу фізики середньої школи. *Електронне наукове фахове видання «Інформаційні технології і засоби навчання»*, 2012. № 3 (29). URL: <http://www.journal.iitta.gov.ua>.
2. Жук Ю. О., Соколюк О. М., Дементієвська Н. П., Слободяник О. В., Соколов П. К. Використання Інтернет технологій для дослідження природних явищ у шкільному курсі фізики: посібник за ред. Ю. О. Жука; Ін-т інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України. Київ: Атіка, 2014. 172 с.
3. Подласов С. О., Матвійчук О. В. Особливості проведення лабораторних робіт з фізики в технічному університеті під час дистанційного навчання. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2023. Том 93, №1. С. 152–162.
4. Сальник І. В. Інтеграція реального та віртуального навчального фізичного експерименту в старшій школі. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 40 с.

5. Салтикова А. І., Завражна О. М. Позитивні та негативні аспекти використання віртуальних лабораторних робіт під час навчання фізики в закладах вищої освіти. *Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу «ІТМ*плюс – 2020»: матеріали III Міжнародної дистанційної науково-методичної конференції* (квітень – травень 2020 р.): Суми, 2020. С. 97–98.
6. Семеніхіна О. В., Шамо́ня В. Г. Віртуальні лабораторії як інструмент навчальної та наукової діяльності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. № 1(11). С. 341–346.
7. Семеніхіна О., Юрченко А. Формування інформатичної компетентності вчителя математики і фізики на основі використання спеціалізованого програмного забезпечення. *Наукові записки. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. Частина 3. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. Вип. 8. С.52–57.
8. Ткаченко В. М., Жадан О. С. Використання інтерактивних симуляцій на уроках фізики у старшій школі. *Збірник наукових праць фізико-математичного факультету ДДПУ*, 2024. Вип. 14. С. 148–153.
9. Федчишин О. М., Мохун С. В., Чопик П. І. Методичні основи використання Phet-симуляцій у процесі вивчення фізики. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка*, 2022. № 1. С. 16–24.
10. Юрченко А. О., Хворостіна Ю. В. Віртуальна лабораторія як складова сучасного експерименту. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2016. Вип. 2 (39). С. 281–283.
11. Ballantyne C. Multiple-Choice Tests: Test Scoring and Analysis, 2000. URL: <http://cleo.murdoch.edu.au/evaluations/pubs/mcq/scpre.html>
12. Basher H., Isa S. A. On-Campus and Online Virtual Laboratory Experiments with LabVIEW. *Conference Paper SoutheastCon*, 2006. DOI: 10.1109/second.2006.1629372
13. Basher H., Isa S. A. Laboratory experiments using NI ELVIS. *Conference: Southeastcon*, 2008. IEEE. DOI: 10.1109/SECON.2008.4494323
14. Gonzalez-Gomez D. et al. Automatic Web-Based Grading System: Application in an Advanced Instrumental Analysis Chemistry Laboratory. *Journal of chemical education*. 2013. 90(3). P. 308–314. DOI: 10.1021/ed3000815
15. Charlott Sellberg, Zeinab Nazari Mads Solberg. Virtual Laboratories in STEM Higher Education: A Scoping Review. *Nordic Journal of Systematic Reviews in Education*, 2024. Vol. 2, p. 58–75.
16. Ma J., Nickerson J. V. Hands-on, simulated, and remote laboratories: A comparative literature review. *ACM Computing Surveys*, 2006. Vol. 38, №. 3. doi: <https://doi.org/10.1145/1132960.1132961>
17. Loreta Juskaite. The impact of the virtual laboratory on the physics learning process. *Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference*, may 24th–25th, 2019. Vol. 5. P. 159–16.
18. Olena Tsvetkova, Olena Piatykop, Antonina Dzherenova, Olha Pronina, Tetiana Vakaliuk and Irina Fedosova. Development and implementation of virtual physics laboratory simulations for enhanced learning experience in higher education. Workshop on Cloud Technologies in Education, December 22, 2023. Kryvyi Rih, Ukraine. P. 98–110.
19. Open Source Physics. URL: <https://www.compadre.org/osp/>
20. PhET: Free online physics, chemistry, biology, earth science and math simulations. URL: <https://phet.colorado.edu/>
21. Selma Korlat, Helmut Hlavacs, Christiane Spiel, Marlene Kollmayer, Daniel Martinek, Christian Haider, Patrick Pazour. Phylab – a virtual reality laboratory for experiments in physics: a pilot study on intervention effectiveness and gender differences. *Original Research, Frontiers Psychol*, 19 February 2024 Sec. Educational Psychology, vol.15. doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1284597
22. Tatli Z., Ayas A. Effect of a Virtual Chemistry Laboratory on Students' Achievement. *Educational Technology Society*, 16, 2013. P. 159-170
23. Tsidylo I. M., Shevchyk L. O., Hrod I. M., Solonetska H. V., Shabaga S. B. A computer simulation of population reproduction rate on the basis of their mathematical models. *Journal of Physics: Conference Series*, 2022. 2288(1), 012014.
24. Virtual Labs. Merlot. URL: <https://virtuallabs.merlot.org/>
25. Daniel Fernández-Avilés, Diego Dotor, Daniel Contreras, Jose Carlos Salazar. Virtual labs: a new tool in the Education. *13th International Conference on Remote Engineering and Virtual Instrumentation (REV)*. UNED, Madrid, Spain, February 2016. P. 271–272. URL: https://www.researchgate.net/publication/301529564_Virtual_labs_A_new_tool_in_the_education_Experience_of_Technical_University_of_Madrid

REFERENCES

1. Dementiyevs'ka, N.P. (2012). Vykorystannya internet–resursiv dlya navchal'noho eksperymentu z kursu fizyky sereďn'oyi shkoly [Using Internet resources for an educational experiment in a high school physics course]. *Informatsiyni tekhnolohiyi i zasoby navchannya*, № 3 (29) [in Ukrainian].

2. Zhuk, YU.O., Sokolyuk, O.M., Dementiyevs'ka, N.P., Slobodyanyk, O.V., & Sokolov, P. K. (2014). *Vykorystannya Internet tekhnolohiy dlya doslidzhennya pryrodnykh yavyschch u shkil'nomu kursi fizyky* [The use of Internet technologies for the study of natural phenomena in the school course of physics]: posibnyk za red. YU. O. Zhuka; In-t informatsiynykh tekhnolohiy i zasobiv navchannya NAPN Ukrayiny. Kyiv: Atika. 172 s. [in Ukrainian].
3. Podlasov, S.O., & Matviychuk, O.V. (2023). Osoblyvosti provedennya laboratornykh robot z fizyky v tekhnichnomu universyteti pid chas dystantsiynoho navchannya [Peculiarities of laboratory work in physics at a technical university during distance learning]. *Informatsiyni tekhnolohiyi i zasoby navchannya*, Tom 93, №1, 152–162 [in Ukrainian].
4. Sal'nyk, I.V. (2016). Intehratsiya real'noho ta virtual'noho navchal'noho fizychnoho eksperymentu v starshiy shkoli [Integration of real and virtual educational physics experiment in high school]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Natsional'nyy pedahohichnyy universytet imeni M.P.Drahomanova. Kyiv, 40 s. [in Ukrainian].
5. Saltykova, A. I., & Zavrazhna, O. M. (2020). Pozytyvni ta nehatyvni aspekty vykorystannya virtual'nykh laboratornykh robot pid chas navchannya fizyky v zakladakh vyshchoyi osvity. Rozvytok intelektual'nykh umin' i tvorchykh zbidnostey uchniv ta studentiv u protsesi navchannya dystsyplin pryrodnycho-matematychnoho tsykladu [Positive and negative aspects of the use of virtual laboratory works during the teaching of physics in institutions of higher education". Development of intellectual skills and creative abilities of pupils and students in the process of learning the disciplines of the natural and mathematical cycle] «ITM*plyus – 2020»: *materialy III Mizhnarodnoyi dystantsiynoyi naukovo-metodychnoyi konferentsiyi* (kviten' – traven' 2020 r., m. Sumy): Sumy. S. 97–98 [in Ukrainian].
6. Semenikhina, O. V., & Shamonya, V. H. (2011). Virtual'ni laboratorii yak instrument navchal'noyi ta naukovoyi diyal'nosti [Virtual laboratories as a tool of educational and scientific activity]. *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyni tekhnolohiyi*. Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka. №1(11). S. 341–346 [in Ukrainian].
7. Semenikhina, O., & Yurchenko, A. (2015). Formuvannya informatychnoyi kompetentnosti vchytelya matematyky i fizyky na osnovi vykorystannya spetsializovanoho prohramnoho zabezpechennya [Formation of IT competence of the teacher of mathematics and physics based on the use of specialized software]. *Naukovi zapysky. Seriya: Problemy metodyky fizyko-matematychnoyi i tekhnolohichnoyi osvity*. Chastyna 3. Kirovohrad: RVV KDPU im. V. Vynnychenka. Vypusk 8. S. 52–57 [in Ukrainian].
8. Tkachenko, V. M., & Zhadan, O. S. (2024). Vykorystannya interaktyvnykh symulyatsiy na urokakh fizyky u starshiy shkoli [Using interactive simulations in high school physics lessons]. *Zbirnyk naukovykh prats' fizyko-matematychnoho fakul'tetu DDPU*. Vyp. 14 [in Ukrainian].
9. Fedchyshyn, O. M., Mokhun, S. V., & Chopyk, P. I. (2022). Metodychni osnovy vykorystannya Phet-symulyatsiy u protsesi vyvchennya fizyky [Methodological foundations of using Phet simulations in the process of studying physics]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsional'nogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka.. Seriya: pedahohika*. № 1. S. 16–24 [in Ukrainian].
10. Yurchenko, A. O., & Khvorostina, YU. V. (2016). Virtual'na laboratoriya yak skladova suchasnoho eksperymentu [Virtual laboratory as a component of a modern experiment]. *Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya: Pedahohika. Sotsial'na robota*. Vyp. 2 (39) [in Ukrainian].
11. Ballantyne, C. (2000). Multiple-Choice Tests: Test Scoring and Analysis. Retrieved from: <http://cleo.murdoch.edu.au/evaluations/pubs/mcq/scpre.html> [in English].
12. Basher, H., & Isa, S.A. (2006). On-Campus and Online Virtual Laboratory Experiments with LabVIEW. *Conference Paper SoutheastCon*. DOI: 10.1109/second.2006.1629372 [in English].
13. Basher, H., & Isa, S. A. (2008). Laboratory experiments using NI ELVIS. *Conference: Southeastcon*. IEEE. DOI: 10.1109/SECON.2008.4494323 [in English].
14. Gonzalez-Gomez, D. et al. (2013). Automatic Web-Based Grading System: Application in an Advanced Instrumental Analysis Chemistry Laboratory. *Journal of chemical education*, 90(3), 308–314. DOI: 10.1021/ed3000815 [in English].
15. Charlott Sellberg, & Zeinab Nazari Mads Solberg. (2024). Virtual Laboratories in STEM Higher Education: A Scoping Review. *Nordic Journal of Systematic Reviews in Education*, Volume 2, pp. 58–75 [in English].
16. J., Ma, & J. V., Nickerson. (2006). Hands-on, simulated, and remote laboratories: A comparative literature review. *ACM Computing Surveys*, vol. 38, No. 3. doi: <https://doi.org/10.1145/1132960.1132961> [in English].
17. Loreta Juskaite. (2019). The impact of the virtual laboratory on the physics learning process. Society. Integration. Education. *Proceedings of the International Scientific Conference*. Vol. V, May 24th -25th. P. 159–16 [in English].
18. Olena Tsvetkova, Olena Piatykop, Antonina Dzherenova, Olha Pronina, Tetiana Vakaliuk & Irina Fedosova. Development and implementation of virtual physics laboratory simulations for enhanced learning experience in higher education. Workshop on Cloud Technologies in Education, December 22, 2023, Kryvyi Rih, Ukraine. P. 98–110 [in English].
19. Open Source Physics. Retrieved from: <https://www.compadre.org/osp/> [in English].
20. PhET: Free online physics, chemistry, biology, earth science and math simulations. Retrieved from: <https://phet.colorado.edu/> [in English].

21. Selma Korlat, Helmut Hlavacs, Christiane Spiel, Marlene Kollmayer, Daniel Martinek, Christian Haider, & Patrick Pazour. (2024). Phylab – a virtual reality laboratory for experiments in physics: a pilot study on intervention effectiveness and gender differences. Original Research, *Frontiers Psychol. Sec. Educational Psychology*, vol.15. doi.org/10.3389/fpsyg.2024.1284597 [in English].
22. Tatli, Z., & Ayas, A. (2013). Effect of a Virtual Chemistry Laboratory on Students' Achievement. *Educational Technology Society*, 16, pp. 159–170 [in English].
23. Tsidylo, I. M., Shevchyk, L. O., Hrod, I. M., Solonetska, H. V., & Shabaga, S. B. (2022). A computer simulation of population reproduction rate on the basis of their mathematical models. *Journal of Physics: Conference Series*, 2288(1), 012014.
24. Virtual Labs. Merlot. Retrieved from: <https://virtuallabs.merlot.org/> [in English].
25. Daniel Fernández-Avilés, Diego Dotor, Daniel Contreras, & Jose Carlos Salazar. (2016). Virtual labs: a new tool in the Education. *13th International Conference on Remote Engineering and Virtual Instrumentation (REV)*. UNED, Madrid, Spain. P. 271–272 Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/301529564_Virtual_labs_A_new_tool_in_the_education_Experience_of_Technical_University_of_Madrid [in English].

ЮЛІЯ ЄВТУШЕНКО
ORCID ID: 0000-0002-7315-3337
julia.evtushenko@ukr.net

кандидат педагогічних наук, доцент
Державний заклад «Луганський державний медичний університет»
вул. 16 Липня, 36, м. Рівне

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Стаття присвячена дослідженню процесу формування професійної культури лікаря як важливого аспекту підготовки висококваліфікованих медичних фахівців. Здійснено комплексний аналіз теоретичних і практичних аспектів формування професійної культури майбутніх лікарів в освітньому середовищі медичного університету. Досліджено сутність поняття професійної культури лікаря, її структурні компоненти та роль у становленні висококваліфікованого медичного фахівця. Проаналізовано вітчизняний і зарубіжний досвід формування професійної культури в системі медичної освіти.

У роботі систематизовано й охарактеризовано основні етапи формування професійної культури: доуніверситетський, університетський, післядипломний і професійний. Визначено ключові чинники впливу на процес формування професійної культури, серед яких: освітнє середовище, якість навчальних програм, професійна мотивація, особистісні характеристики та соціально-культурні чинники.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі та систематизації сучасних підходів до формування професійної культури лікаря в освітньому середовищі медичного університету.

Практичне значення отриманих результатів полягає у визначенні ефективних педагогічних підходів до формування професійної культури лікаря на різних етапах навчання.

Зроблено висновок, що професійна культура є динамічним утворенням, яке потребує постійного розвитку й адаптації до викликів сучасної медицини. Визначено перспективи подальших досліджень у напрямі вдосконалення методів формування професійної культури в системі медичної освіти.

Ключові слова: професійна культура, лікар, медична освіта, етика, компетентність.

YULIA YEVTUSHENKO
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
State Establishment "Lugansk State Medical University"
16 Lypnia str., 36, Rivne

FORMATION OF PROFESSIONAL CULTURE OF FUTURE DOCTORS IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF A MEDICAL UNIVERSITY

*The article **focuses on** studying the process of forming a physician's professional culture as a crucial aspect of training highly qualified medical professionals. The **research relevance** is determined by the need to prepare highly qualified medical personnel capable of effectively responding to complex challenges in modern medicine, particularly in the context of military operations in Ukraine. In a globalized world, where technology and military realities create complex challenges, physicians need deep medical knowledge, strong professional culture, decision-making skills in extreme conditions, and the ability to provide care under pressure while demonstrating humanism, empathy, and resilience. The **scientific and practical problem** lies in the need to ensure a systematic and comprehensive approach to forming the professional culture of modern physicians. This requires updating educational programs according to international standards, enhancing practical training, developing soft skills, and shaping professional values, with a focus on psychological readiness for working in stressful conditions. **The article aims** to investigate the formation of professional culture among future physicians in medical universities, including methodology, components, and conditions for developing their professional competencies for work in complex and stressful situations. **The research methods** include theoretical analysis, which involves the study of scientific literature, regulatory documents, pedagogical concepts, and historical sources related to the formation of the professional culture of doctors. In addition, the article systematizes theoretical approaches to the development of the professional culture and identifies the main stages and factors that influence this process.*

The paper analyzes the essence of professional culture, its components, and its significance for effective medical practice. It examines the main stages of professional culture formation: pre-university, university, postgraduate, and professional, and identifies key factors influencing this process.

The scientific novelty lies in the comprehensive analysis and systematization of modern approaches to forming physician professional culture in the educational environment. The study presents theoretical substantiation of structural components of professional culture and the mechanisms of its development. The practical significance of the research lies in determining effective approaches to forming physician professional culture at different stages of education. It is concluded that professional culture is a dynamic process that requires continuous development and adaptation to the conditions of modern medicine.

Key words: professional culture, doctor, medical education, ethics, competence.

Професійна культура лікаря є однією із ключових характеристик, яка визначає його здатність ефективно виконувати свої обов'язки в сучасній системі охорони здоров'я. Вона охоплює етичні норми, комунікативні вміння, професійні знання, а також здатність адаптуватися до змін у медичній галузі. Формування професійної культури лікаря є безперервним процесом, що започатковується задовго до професійної освіти і триває впродовж усієї професійної діяльності, набуває особливої значущості в умовах сучасних викликів, зокрема воєнних дій в Україні. Війна створює додаткові виклики для медичної спільноти, адже лікарі змушені працювати в умовах підвищеного фізичного та психологічного навантаження, обмеженості ресурсів і необхідності швидкого ухвалення критичних рішень. У таких обставинах професійна культура, яка поєднує етичні принципи, критичне мислення, стресостійкість і здатність працювати у кризових ситуаціях, стає визначальним чинником успішності медичної діяльності.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю підготовки висококваліфікованих медичних кадрів, здатних ефективно реагувати на складні виклики сучасної медицини, зокрема в умовах воєнних дій в Україні.

Мета статті – комплексне дослідження теоретичних і практичних аспектів формування професійної культури лікаря в освітньому середовищі закладу вищої медичної освіти, визначення методологічних підходів, структурних компонентів і педагогічних умов ефективного розвитку професійно-культурних компетентностей майбутніх медичних фахівців в умовах сучасності, що передбачає готовність до роботи в екстремальних ситуаціях, надання медичної допомоги в умовах обмежених ресурсів і психоемоційного напруження.

Для досягнення мети було визначено такі завдання: здійснити термінологічний аналіз дефініцій поняття «професійна культура лікаря», розкрити концептуальні етапи її становлення; охарактеризувати сутність професійної культури лікаря; проаналізувати етапи формування професійної культури лікаря в різні періоди професійного розвитку; визначити чинники, що впливають на процес формування професійної культури лікаря; окреслити виклики та перспективи формування професійної культури лікаря в сучасному світі.

Останнім часом проблема формування професійної культури лікаря стала об'єктом досліджень багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців. Н. Крилова, Н. Лукашевич, В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень та інші зробили вагомий внесок у теоретичне обґрунтування та методологічне забезпечення вивчення професійної культури фахівців різних галузей [9, с. 118]. Р. Харон присвятила дослідження проблематиці емпатії, обґрунтувала її визначальну роль у процесі лікування та комплексного підходу до терапії різних захворювань [6, с. 1897]. С. Бекет і Г. Іппіс зосередили увагу на вивченні комунікативної взаємодії лікаря з пацієнтом як ключового елементу професійної культури спілкування, розкрили механізми ефективної співпраці [5, с. 19]. Л. Коррі та Дж. Мейсон розробили методичні рекомендації та довідникові матеріали щодо набуття професійних комунікативних навичок і проведення фахового діалогу в медичній практиці [8, с. 256].

Дослідження зарубіжних учених заклали основу для розуміння професійної культури лікаря, а вітчизняні науковці зробили значний внесок у розвиток цієї проблематики, досліджували різні аспекти цього багатогранного процесу й адаптували світові концепції до національного контексту. Так, Г. Єпіфанцева, М. Лісовий і О. Уваркіна зосередилися на вивченні формування комунікативної та іншомовної компетентності студентів-медиків. О. Андрійчук, І. Кузнецова і М. Тараришкіна вивчали питання формування окремих професійно-особистісних якостей майбутніх лікарів. Дослідження Я. Кульбашної були спрямовані на формування професійної компетентності майбутніх стоматологів [4, с. 38]. Такі дослідники, як Ю. Віленський, А. Грандо, Н. Касевич, В. Москаленко,

приділили особливу увагу питанням медичної етики та її взаємозв'язку із професійною культурою [3, с. 247].

Незважаючи на значний науковий доробок щодо професійної культури лікаря, питання потребує подальшого глибокого вивчення, особливо в контексті динамічних змін у системі охорони здоров'я та нових викликів сучасної медичної практики.

Для глибшого розуміння досліджуваної проблеми проведемо ґрунтовний термінологічний аналіз ключового поняття «професійна культура лікаря», розглянемо його крізь призму різних наукових підходів, що дозволить нам глибше зрозуміти його структуру та значення в контексті підготовки медичних працівників.

Професійна культура лікаря – це поєднання загальнокультурних, професійних і особистісних аспектів, що базується на трьох ключових компонентах, як-от:

- знання – базові медичні дисципліни, доказова медицина, принципи діагностики та лікування, а також безперервне навчання;
- уміння – клінічні, комунікативні, організаційні й аналітичні навички, необхідні для професійної діяльності;
- етичні норми – морально-етичні принципи, медична етика, деонтологія та професійна відповідальність [2, с. 11].

Формування професійної культури лікаря передбачає гармонійний розвиток усіх цих компонентів, що є основою ефективної та відповідальної медичної практики. Водночас у науковому середовищі існують різні погляди на зміст і структуру цього поняття, що зумовлює необхідність ґрунтовного теоретичного аналізу. Аналіз наукової літератури дозволить нам виокремити кілька основних підходів до визначення поняття «професійна культура лікаря»:

1. Соціокультурний підхід. Професійна культура лікаря є частиною загальної культури суспільства, формується під впливом соціальних норм, традицій і етичних цінностей. Велике значення має врахування культурного контексту пацієнта (релігійні переконання, соціальний статус, особливості комунікації), що зміцнює довіру між лікарем і пацієнтом [9, с. 117].

2. Психологічний підхід зосереджується на впливі психологічних чинників на професійну діяльність лікаря. Ключові аспекти: емпатія, активне слухання, розуміння емоційного стану пацієнта, адаптація поведінки, емоційна стійкість, стресостійкість і саморефлексія для ефективної роботи у складних ситуаціях [7, с. 7].

3. Педагогічний підхід розглядає професійну культуру лікаря як результат цілеспрямованого навчального процесу, у якому важливу роль відіграють методи активного навчання. Використання проблемно орієнтованого навчання, рольових ігор, кейс-методів і симуляційних тренінгів дозволяє студентам відпрацьовувати не лише клінічні навички, а й етичні принципи та поведінкові моделі у професійних ситуаціях. Значна увага приділяється формуванню критичного мислення, здатності аналізувати складні морально-етичні дилеми й ухвалювати обґрунтовані рішення відповідно до принципів медичної етики та деонтології. Отже, педагогічний підхід сприяє комплексному розвитку майбутніх лікарів, готує їх до реальної практики в умовах сучасної медицини [2, с. 27].

Отже, результати проведеного аналізу наукових досліджень свідчать про тісний взаємозв'язок понять «професійна культура» та «професіоналізм». Професійна культура розглядається як інтегральний складник професіоналізму, який охоплює не лише високий рівень фахової майстерності та технічної компетентності, але й морально-етичну відповідальність лікаря перед суспільством, його здатність до емпатії, культуру спілкування з пацієнтами та колегами, а також постійне прагнення до професійного самовдосконалення. Таке комплексне розуміння професійної культури підкреслює її фундаментальну роль у становленні справжнього професіонала медичної галузі [1, с. 35].

Узагальнюючи різні підходи, можемо запропонувати таке визначення: професійна культура лікаря – це інтегративна характеристика особистості фахівця медичної галузі, що відображає рівень опанування професійних знань, умінь і навичок, сформованість професійно-етичних цінностей і особистісних якостей, які забезпечують ефективне виконання професійних функцій і постійне професійне самовдосконалення.

Зважаючи на розмаїття підходів до вивчення професійної культури лікаря, важливо розглянути сутність цього поняття, щоб зрозуміти його глибину та багатоаспектність, визначити її складники, функції та роль у медичній практиці. Адже саме через структурні компоненти професійна культура набуває конкретних рис, що визначають професійну компетентність, етичну відповідальність і ефективність

лікарської діяльності. Розглянемо основні компоненти, які формують професійну культуру лікаря та забезпечують її реалізацію в медичній практиці:

- етичний компонент: гуманізм і емпатія, дотримання принципів медичної етики, моральна стійкість;
- професійний компонент: фахова компетентність, навички роботи в умовах дефіциту ресурсів, військово-медична підготовка;
- комунікативний компонент: здатність взаємодіяти з пацієнтами та їхніми родичами, командна робота, міжкультурна комунікація;
- когнітивний компонент: стресостійкість, емоційний інтелект, психологічна підтримка;
- соціальний компонент: соціальна відповідальність, повага до прав людини, підтримка соціальної єдності;
- інноваційний компонент: адаптивність до нових умов, використання сучасних технологій, розвиток інноваційного мислення.

Зважаючи на багатогранність професійної культури лікаря та її особливу значущість в умовах воєнного стану, важливо детально розглянути функції, які виконує лікар у своїй професійній діяльності, як-от:

- медична функція (охоплює діагностику, лікування та профілактику захворювань, зокрема, надання невідкладної допомоги у кризових ситуаціях);
- етична функція (забезпечує дотримання моральних принципів, як-от гуманізм, конфіденційність і повага до гідності пацієнта);
- комунікативна функція (ефективне спілкування з пацієнтами, їхніми родичами та колегами, що сприяє налагодженню довірливих відносин і покращенню результатів лікування);
- психологічна функція (зосереджена на підтримці емоційної стійкості лікаря та пацієнтів, особливо у стресових чи екстремальних умовах);
- освітня функція (передбачає навчання пацієнтів правил профілактики, підготовку молодих фахівців і просвітницьку діяльність);
- організаційна функція (включає координацію роботи медичного персоналу, ведення документації та управління ресурсами).

Усі ці функції інтегруються в рамках професійної культури лікаря, яка є основою його ефективної та етично зрілої діяльності. Високий рівень професійної культури лікаря є запорукою успішного виконання цих функцій і підтримки здоров'я суспільства в екстремальних ситуаціях.

Розглянуті функції лікаря відображають комплексний характер його професійної діяльності та високі вимоги до фахової підготовки. Ефективна реалізація цих функцій можлива лише за умови сформованості професійної культури, яка інтегрує особистісні та професійні якості медика, визначає якість його діяльності. Особливої значущості професійна культура лікаря набуває в сучасних реаліях через низку аспектів.

По-перше, професійна культура забезпечує інтеграцію фахових компетентностей, етичних принципів і особистісних якостей лікаря, що дозволяє ухвалювати виважені рішення у критичних ситуаціях і ефективно діяти в умовах підвищеного стресу й обмежених ресурсів.

По-друге, в умовах воєнного стану професійна культура стає основою психологічної стійкості лікаря, допомагає зберігати самоконтроль і професіоналізм під час роботи з пораненими, травмованими пацієнтами та в ситуаціях масового надходження постраждалих.

По-третє, вона виступає регулятором професійної взаємодії, забезпечує ефективну комунікацію з пацієнтами, їхніми родичами та колегами в умовах підвищеної емоційної напруги та невизначеності.

По-четверте, професійна культура сприяє збереженню гуманістичних цінностей медичної професії навіть у найскладніших обставинах, допомагає лікарю залишатися вірним принципам медичної етики та деонтології.

По-п'яте, вона забезпечує адаптивність і гнучкість професійної діяльності, дозволяє лікарю ефективно працювати в нестандартних умовах, швидко опановувати нові методи роботи та пристосовуватися до змінних обставин надання медичної допомоги.

По-шосте, професійна культура стає основою для ухвалення етично складних рішень в умовах обмежених ресурсів і часу, допомагає знаходити оптимальний баланс між потребами різних пацієнтів і можливостями медичної системи.

Професійна культура лікаря нерозривно пов'язана з поняттями професійної компетентності й етики, утворює цілісну систему професійно-особистісних характеристик медичного працівника. Якщо професійна компетентність забезпечує належний рівень фахових знань, умінь і навичок для здійснення медичної діяльності, а етика визначає морально-ціннісні орієнтири у взаємодії з пацієнтами та колегами, то професійна культура, на нашу думку, виступає інтегральним показником, що відображає здатність лікаря гармонійно поєднувати високий професіоналізм із моральними імперативами медичної справи. Ця тріада взаємопов'язаних елементів формує підґрунтя для ефективної, морально відповідальної та гуманістично спрямованої лікарської діяльності, що відповідає викликам сучасної медицини й очікуванням суспільства.

Водночас ключову роль у формуванні професійної культури лікаря відіграє медична освіта, яка не лише передає знання і навички, а й сприяє становленню ціннісних орієнтирів і професійних переконань майбутніх лікарів, закладає основи знань, навичок і етичних норм, які необхідні для ефективної медичної практики. Розглянемо основні аспекти цього впливу на основі наукових досліджень:

- комплексний підхід до підготовки (медична освіта забезпечує не лише фахові знання, а й розвиток особистісних якостей, зокрема комунікативних навичок, етичних норм і професійної відповідальності);
- упровадження етичних стандартів (майбутні лікарі опановують моральні норми, які регулюють взаємодію з пацієнтами та колегами, формують здатність ухвалювати етичні рішення);
- професійно-комунікативна культура (розвиток ефективного спілкування, що напряду впливає на якість медичних послуг і задоволеність пацієнтів);
- сучасні методи навчання (інтерактивні заняття та рольові ігри сприяють практичному засвоєнню етичних норм, критичного мислення та самостійності в ухваленні рішень);
- безперервний розвиток (професійна культура лікаря передбачає постійне вдосконалення, самоосвіту й усвідомлення шляхів подальшого професійного зростання).

Для формування професійно-комунікативної культури у студентів-медиків використовуються різноманітні методики, які сприяють розвитку їхніх комунікативних навичок, етичних норм і здатності до ефективної взаємодії з пацієнтами: соціально-педагогічні тренінги, кейс-методи, рольові ігри, діалогові технології навчання, інформаційно-освітні блоги, метод проєктів.

Отже, медична освіта відіграє ключову роль у формуванні професійної культури лікаря, закладає фундамент знань, етичних норм і поведінкових моделей, необхідних для ефективної медичної практики. Проте цей процес не є одномоментним – він відбувається поступово, проходить через етапи професійного становлення, кожен із яких має свої особливості та завдання. Розглянемо етапи формування професійної культури лікаря:

1. Доуніверситетський етап. Цей етап є підґрунтям для формування майбутньої професійної культури лікаря. У школі, сім'ї та через ранній соціальний досвід майбутні медики отримують базові уявлення про моральність, відповідальність, людяність і емпатію. Особливу роль відіграють сімейні цінності; перші уявлення про медичну професію (через родинні традиції чи популяризацію медичних професій у ЗМІ); шкільна освіта, де закладаються основи критичного мислення, логіки й гуманізму.

2. Університетський етап. Це ключовий етап у формуванні професійної культури лікаря. У закладах вищої медичної освіти здобувачі вищої освіти отримують фундаментальні знання з медицини та гуманітарних дисциплін, формують етичні й соціальні компетенції. У навчальний процес входять:

- дисципліни, що розвивають медичну етику (біоетика, деонтологія, медичне право, психологія та медична комунікація, паліативна та хоспісна медицина, клінічна етика);
- практичні заняття у клініках і симуляційних центрах, що допомагають розвинути комунікативні та практичні навички;
- участь у волонтерських і наукових проєктах, які розширюють соціальний досвід здобувачів вищої освіти.

3. Післядипломний етап. На цьому етапі професійна культура закріплюється та вдосконалюється через практичну діяльність під час інтернатури, резидентури та стажування. Молоді лікарі працюють під керівництвом досвідчених наставників, які допомагають адаптуватися до реальних умов медичної практики. Важливу роль відіграють наставництво (менторство), перший досвід роботи з пацієнтами, розвиток стресостійкості та критичного мислення.

Етапи формування професійної культури лікаря показують, як поступово, крок за кроком, будується фундамент етичних, моральних і професійних норм, необхідних для ефективної медичної практики.

Однак важливо зазначити, що цей процес не відбувається ізольовано – на формування професійної культури лікаря впливає ціла низка чинників, які, своєю чергою, можуть як сприяти, так і ускладнювати цей шлях. Розглянемо основні з них, адже саме вони визначають, яким чином культура лікаря розвивається і стає готовою до викликів, що постають перед медичною спільнотою, зокрема в умовах кризових ситуацій.

Основні чинники, які впливають на формування професійної культури лікаря:

- освіта: теоретичні знання, практичні навички, медична етика, професійні стандарти, взаємодія з пацієнтами та колегами, здатність до самоосвіти;
- медичне середовище: культура колективу, професійні стандарти, адаптація до норм медичної практики;
- соціокультурний вплив: ставлення до медицини, соціальний контекст, формування професійної відповідальності;
- економічні умови: баланс між етичними вимогами та фінансовими реаліями, стресостійкість, адаптація до змін;
- кризові ситуації: війни, епідемії, робота у стресових умовах, моральні випробування, ухвалення рішень у надзвичайних обставинах;
- науково-технічний прогрес: освоєння нових технологій, адаптація до змін у медицині, розвиток професіоналізму.

Отже, як ми бачимо, формування професійної культури лікаря є результатом складної взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників, де кожен із них має своє значення на різних етапах становлення. Важливим є те, що лікар не лише повинен орієнтуватися на професійні й етичні стандарти, а й адаптуватися до змінюваних умов, з урахуванням впливу різноманітних чинників, що виникають як у медичному середовищі, так і в ширшому соціокультурному й економічному контексті.

У сучасних реаліях, особливо під час складних соціальних і політичних обставин, ми стикаємося з новими викликами, які значно змінюють традиційне уявлення про професійну культуру. Воєнний стан і гуманітарна криза створюють специфічні умови для роботи медиків, що впливають на їхній професіоналізм, моральні принципи та здатність адаптуватися до нових реалій. У зв'язку із цим постають питання: які нові виклики перед лікарями ставить сучасний світ? як ці умови можуть вплинути на подальше формування їхньої професійної культури? Розглянемо ключові виклики у формуванні професійної культури лікаря:

- етичні дилеми (лікарі ухвалюють складні рішення, що впливають на життя пацієнтів, з дотриманням моральних норм і професійної відповідальності);
- технологічні виклики (цифрова медицина змінює діагностику й лікування, потребує адаптації до нових технологій);
- баланс між технологіями та людяністю (важливо зберегти особистий підхід до пацієнта, не зводячи медицину лише до технологій);
- професійне вигорання (стрес і навантаження підвищують ризик емоційного виснаження, що впливає на якість допомоги);
- міжкультурна комунікація (робота в багатонаціональному середовищі потребує толерантності й культурної компетентності);
- економічні чинники (баланс між комерціалізацією медицини та доступністю якісної допомоги);
- безперервне навчання (постійне оновлення знань та інтеграція нових досягнень у практику);
- командна робота (важливість комунікативних навичок і співпраці для ефективного лікування);
- правова відповідальність (знання медичного права й етичних норм для обґрунтованих рішень);
- інформаційне перевантаження (навчитися відбирати достовірну інформацію і ефективно управляти знаннями);
- баланс між професійною діяльністю і особистим життям (психологічна рівновага та профілактика вигорання для довготривалої працездатності).

Незважаючи на численні виклики, які постають перед сучасною медициною, вони ж відкривають нові горизонти для розвитку професійної культури лікаря. Кожен виклик можна розглядати як стимул для позитивних змін та інновацій у медичній практиці. Зупинимось на основних перспективах, які формуються у відповідь на сучасні виклики:

- реформа медичної освіти (інтерактивні методи, симуляції, міждисциплінарний підхід для якісної підготовки лікарів);

- підвищення ролі безперервного професійного розвитку (конференції, стажування, онлайн-курси для вдосконалення знань і етики);
- розвиток комунікативних навичок (емоційний інтелект і психологічна підтримка для кращої взаємодії з пацієнтами);
- етична компетентність (вирішення етичних дилем, баланс між медичними, юридичними та моральними аспектами);
- сприятливе професійне середовище (підтримка колег, мотивація, мінімізація професійного вигорання);
- технологічні інновації (штучний інтелект, телемедицина, дистанційний моніторинг, VR для навчання);
- персоналізована медицина (лікування з урахуванням генетичних, екологічних і lifestyle-чинників);
- міждисциплінарна співпраця (взаємодія між спеціальностями, інтеграція із психологією та соціальною роботою).

Ці перспективи окреслюють майбутнє професійної культури лікаря, яке потребує постійного розвитку й адаптації до нових викликів у сфері охорони здоров'я.

Висновки. У результаті проведеного дослідження здійснено комплексний аналіз процесу формування професійної культури лікаря та досягнуто поставлену мету через вирішення визначених завдань. Здійснено термінологічний аналіз поняття «професійна культура лікаря», виявлено його багатоаспектний характер. Установлено, що процес формування професійної культури відбувається поетапно – від початкового ознайомлення з медичною етикою до глибокого усвідомлення морально-етичних норм і впровадження їх у практичну діяльність. Визначено й охарактеризовано основні етапи формування професійної культури лікаря, починаючи від базової підготовки в закладі вищої освіти до постійного професійного розвитку протягом усієї кар'єри. Виявлено ключові чинники впливу на формування професійної культури лікаря. Описані сучасні виклики та перспективи формування професійної культури в сучасному медичному середовищі.

Перспективи подальших наукових досліджень передбачають вивчення міжнародного досвіду формування професійної культури лікаря та можливостей його адаптації до українських реалій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колісник-Гуменюк Ю. Формування професійно-етичної культури майбутніх фахівців у процесі гуманітарної підготовки в медичних коледжах : монографія. Львів : Край, 2013. 296 с.
2. Наливайко О. Формування професійної культури майбутніх сімейних лікарів у процесі контекстної підготовки : дис... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця : Вінницький ДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2016. 286 с.
3. Полковников Я. Структурно-компонентний аналіз професійної культури майбутніх лікарів-стоматологів. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2024. № 22. С. 245–256. <https://doi.org/10.31865/2414-9292.22.2024.320163>.
4. Трегуб С. Вітчизняний та зарубіжний досвід формування професійної культури спілкування майбутніх лікарів у медичних вишах. *Гуманітарні виміри сучасної медичної освіти: міждисциплінарний діалог* : колективна монографія / відп. ред. Д. Москвітін; Запорізький державний медичний університет. Запоріжжя, 2020. С. 36–41.
5. Beckett C.D., Ipnis G. Collaborative Communication: Integrating SBAR to Improve Quality/Patient Safety Outcomes. *Journal for Healthcare Quality*. 2009. № 31 (5). P. 19–28. <https://doi.org/10.1111/j.1945-1474.2009.00043.x>.
6. Charon R. The patient-physician relationship. Narrative medicine: a model for empathy, reflection, profession, and trust. *JAMA*. 2001. № 286. P. 1897–1902. DOI: 10.1001/jama.286.15.1897.
7. Derevianko T., Zviagolska I. Формування особистості майбутнього лікаря в контексті позааудиторної роботи на кафедрі мікробіології, вірусології та імунології: досвід і перспективи. *Медична освіта*. 2020. № 1. С. 5–10. <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2020.1.10984>.
8. Mc. Corry L.K., Mason J. Communication Skills for the Healthcare Professional. Burlington, MA : Jones & Bartlett Learning, 2020. 264 p.
9. Vorona I., Prokop I. Професійна культура в контексті підготовки майбутнього лікаря. *Медична освіта*. 2020. № 1. С. 117–121. <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2020.1.11005>.

REFERENCES

1. Kolisnyk-Humeniuk, Yu. (2013). *Formuvannia profesiino-etychnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv u protsesi humanitarnoi pidhotovky v medychnykh koledzhakh* [Formation of professional and ethical culture of future specialists in the process of humanitarian training in medical colleges]. Lviv: Krai [in Ukrainian].
2. Nalyvaiko, O. (2016). Formuvannia profesiinoi kultury maibutnikh simeinykh likariv u protsesi kontekstnoi pidhotovky [Formation of professional culture of future family doctors in the process of contextual training]. *Candidate's thesis*. Vinnytsia: Vinnytskyi DPU imeni Mykhaila Kotsiubynskoho [in Ukrainian].
3. Polkovnikov, Ya. (2024). Strukturno-komponentnyi analiz profesiinoi kultury maibutnikh likariv-stomatolohiv [Structural and component analysis of the professional culture of future dentists]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty – Teacher professionalism: theoretical and methodological aspects*, 22, 245–256. <https://doi.org/10.31865/2414-9292.22.2024.320163> [in Ukrainian].
4. Trehub, S. (2020). Vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid formuvannia profesiinoi kultury spilkuvannia maibutnikh likariv u medychnykh vyshakh [Domestic and foreign experience of forming a professional culture of communication of future doctors in medical universities]. *Humanitarni vymiry suchasnoi medychnoi osvity: mizhdystsyplinarnyi dialoh – Humanitarian dimensions of modern medical education: interdisciplinary dialogue*, (pp. 36–41). Zaporizhzhia: Zaporizkyi derzhavnyi medychnyi universytet [in Ukrainian].
5. Beckett, C.D., & Kipnis, G. (2009). Collaborative Communication: Integrating SBAR to Improve Quality/Patient Safety Outcomes. *Journal for Healthcare Quality*, 31, 19–28. <https://doi.org/10.1111/j.1945-1474.2009.00043.x> [in English].
6. Charon, R. (2001). The patient-physician relationship. Narrative medicine: a model for empathy, reflection, profession, and trust. *JAMA*, 286, 1897–1902. DOI: 10.1001/jama.286.15.1897 [in English].
7. Derevianko, T., & Zviagolska, I. Formuvannia osobystosti maibutnoho likaria v konteksti pozaaudytornoj roboty na kafedri mikrobiolohii, virusolohii ta imunolohii: dosvid i perspektyvy [Formation of the future doctor's personality in the context of extracurricular activities at the department of microbiology, virology and immunology: experience and prospects]. *Medychna osvita – Medical education*, 1, 5–10. <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2020.1.10984> [in Ukrainian].
8. Mc.Corry, L.K. & Mason, J. (2020). *Communication Skills for the Healthcare Professional*. Burlington, MA: Jones & Bartlett Learning [in English].
9. Vorona, I., & Prokop, I. (2020). Profesiina kultura v konteksti pidhotovky maibutnoho likaria [Professional culture in the context of training a future doctor]. *Medychna osvita – Medical education*, 1, 117–121. <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2020.1.11005> [in Ukrainian].

ГАННА ОСТАНИНА
ORCID ID: 0000-0001-6030-927
annaostanina2124@gmail.com
кандидат філологічних наук, доцент
Криворізький державний педагогічний університет
просп. Університетський, 54, м. Кривий Ріг

ФОРМУВАННЯ ІНТЕРЕСУ ДО ЧИТАННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку ефективних методичних підходів до залучення дітей до читання в умовах сучасного освітнього простору. Формування стійкого інтересу до читання є важливим чинником у підготовці дітей до шкільного навчання, оскільки воно сприяє розвитку мовленнєвих навичок, розширенню словникового запасу та формуванню творчого мислення.

У сучасному світі, де цифрові технології значно впливають на дозволя дітей, традиційне читання поступово втрачає свою популярність, що може негативно позначитися на розвитку мовлення, уяви й емоційної сфери. У статті проведено аналіз сучасних досліджень і публікацій із проблеми дошкільного читання, зокрема праць, що висвітлюють жанрову специфіку дитячої літератури, психологічні та педагогічні аспекти її сприйняття, а також методи розвитку читацької активності. Зокрема, досліджено питання використання інтерактивних та інноваційних методик, що сприяють зацікавленості дітей літературними творами. Також розглянуто наукові підходи до проблеми залучення дітей дошкільного віку до читання художньої літератури, аналізуються чинники, що впливають на формування читацького інтересу, а також окреслюються ефективні методи стимулювання читацької активності.

Мета дослідження – визначити й обґрунтувати педагогічні умови, методи та прийоми, що сприяють розвитку інтересу до читання в дітей старшого дошкільного віку. У статті розглянуто, як організація літературної діяльності в умовах дошкільного навчального закладу може стимулювати інтерес до читання і сприяти розвитку вміння сприймати й осмислювати художні твори.

Результати дослідження. У статті проаналізовано твори українських письменників, рекомендовані програмою «Українське дошкілля», що сприяють розвитку читацьких інтересів у дошкільників. Розглянуто методичні підходи, що включають інтерактивні форми роботи з художніми творами, використання ігрових методів, театралізацію і активну участь батьків у процесі заохочення до читання. Результати дослідження засвідчили, що використання художнього слова, емоційно забарвленого читання, театралізації та інтерактивних технологій сприяє підвищенню інтересу дітей до читання, формуванню в них стійкої мотивації до самостійного ознайомлення з літературними творами. Установлено, що важливими умовами розвитку інтересу до читання є емоційне залучення дитини у процес слухання і обговорення творів, створення сприятливого мовленнєвого середовища, активна взаємодія дорослого та дитини у процесі читання.

Ключові слова: діти дошкільного віку, педагогічні умови, метод, читання, інтерес, розвивальне середовище.

HANNA OSTANINA
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Kryvyi Rih State Pedagogical University
54 Universytetskyi ave., Kryvyi Rih

THE FORMATION OF INTEREST IN READING AMONG OLDER PRESCHOOL CHILDREN

The relevance of the research is determined by the need to find effective methodological approaches to engage children in reading within the modern educational environment. The formation of a stable interest in reading is an important factor in preparing children for school education, as it contributes to the development of language skills, the expansion of vocabulary, and the formation of creative thinking. In today's world, where digital technologies significantly affect children's leisure, traditional reading is gradually losing its popularity, which may negatively influence the development of speech, imagination, and emotional domains.

The article provides an analysis of current studies and publications on preschool reading, particularly those that highlight the genre-specific features of children's literature, its psychological and pedagogical aspects of perception, and methods for developing reading activity. Special attention is given to the use of interactive and innovative techniques

that encourage children's interest in literary works. The paper explores scientific approaches to involving preschoolers in reading fiction, analyzes the factors influencing the formation of reading interest, and outlines effective strategies for stimulating reading activity.

The aim of the study is to identify and substantiate pedagogical conditions, methods, and techniques that promote the development of reading interest among senior preschool children. The article examines how the organization of literary activities in preschool educational settings can stimulate interest in reading and enhance the ability to perceive and interpret literary texts.

The article analyzes works by Ukrainian authors recommended by the Ukrainian Preschool program, which support the development of children's reading interests. Methodological approaches are considered, including interactive methods of working with literary texts, game-based techniques, dramatization, and active parental involvement in fostering a love for reading.

The results of the research demonstrate that the use of literary language, emotionally expressive reading, dramatization, and interactive technologies significantly enhances children's interest in reading and motivates independent engagement with books. It was found that key conditions for developing reading interest include emotional involvement during listening and discussion, the creation of a supportive linguistic environment, and active adult-child interaction during the reading process.

Key words: preschool children, pedagogical conditions, method, reading, interest, developmental environment.

Постановка науково-практичної проблеми. Формування інтересу до читання в дітей старшого дошкільного віку є одним із основних завдань сучасної дошкільної освіти, оскільки саме на цьому етапі закладаються основи майбутньої читацької діяльності та розвиток когнітивних і мовленнєвих навичок. Читання не лише сприяє розвитку мовлення, але й формує в дітей уявлення про навколишній світ, розвиває емоційну сферу та критичне мислення. Проте, незважаючи на визнану важливість цієї діяльності, проблема формування стійкого інтересу до читання залишається актуальною.

Сучасні дослідження показують, що на формування читацького інтересу впливає ціла низка чинників: психологічний стан дитини, її мотивація до навчання, навколишнє середовище й активність дорослих, зокрема педагогів і батьків. Однак не всі діти старшого дошкільного віку мають схильність до читання або зацікавлені у процесі читання книг, що зумовлює необхідність пошуку ефективних методів стимулювання цього інтересу.

Завданням педагогічної практики є створення умов для розвитку інтересу до читання через різноманітні педагогічні технології, а також формування позитивного ставлення до книги як важливого елементу культурного й інтелектуального розвитку дитини. Водночас постає питання: яким чином організувати цей процес, щоб він став не лише ефективним, але й цікавим для дітей?

Отже, постановка проблеми полягає в пошуку оптимальних педагогічних підходів і методів для формування інтересу до читання в дітей старшого дошкільного віку, що не тільки забезпечить розвиток читацьких навичок, але й сприятиме загальному розвитку дитини, її здатності до самостійного пізнання світу через книги.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Формування інтересу до читання в дітей старшого дошкільного віку залишається актуальною проблемою вітчизняної та зарубіжної педагогіки. Останні десятиліття характеризуються інтенсивними дослідженнями в цій сфері, що охоплюють різні підходи та методики, спрямовані на розвиток читацької активності дошкільників. Важливою складовою частиною цього процесу є як психологічний, так і педагогічний аспекти, адже вони взаємодіють і визначають результативність читання в дошкільному віці.

У психологічному аспекті науковці звертають увагу на етапи когнітивного розвитку дітей дошкільного віку та їхню здатність до активного сприймання і розуміння літературних творів. Так, у посібнику Н. Токаревої та А. Шамне «Вікова та педагогічна психологія» звертається увага на мотиваційний аспект розвитку дітей, а це є основою розвитку їхньої активності в навчальній діяльності, зокрема й у читанні; емоційний розвиток і когнітивні процеси, адже увага, пам'ять, уява є ключовими для сприйняття та розуміння тексту [6]. Саме ці аспекти є корисними для педагогічного контексту формування інтересу до читання в дітей дошкільного віку, оскільки взаємодія між психологічними та педагогічними процесами сприяє більш глибокому розвитку читацької діяльності.

У праці Г. Ватаманюк «Робота з дитячою книгою в закладі дошкільної освіти: теорія і практика» [3] висвітлено організаційно-методичні аспекти та психолого-педагогічні умови роботи з дитячою книгою. Дослідниця звернула увагу на те, що дитяча книга є не лише джерелом інформації, а й інструментом для розвитку когнітивних і емоційних навичок дошкільнят. Вона наголошує на значенні правильно підібраних книг, що відповідають віковим та індивідуальним особливостям дитини, що створює умови

для формування стійкого інтересу до читання. Окрім того, авторка запропонувала різні методи роботи із книгою в закладі дошкільної освіти, зокрема складання інтелектуальних карт, перегляд презентацій і кінофільмів, інсценізації, літературні вікторини, рухливі ігри (сюжетні та безсюжетні), що активно залучають дітей дошкільного віку до процесу читання. Ці методи не тільки сприяють розвитку інтересу до художньої літератури, а й допомагають дошкільнятам розвивати мовлення та критичне мислення. Важливо, що сучасна дослідниця акцентує увагу на інтерактивному підході до роботи з дитячими книгами, що дозволяє створити емоційно насичену атмосферу для дітей, яка стимулює їхній інтерес як до книги, так і до процесу читання.

Дослідження в аспекті дитячого читання в Україні активно розвиваються завдяки внеску таких науковців, як А. Богуш, Н. Гавриш і Т. Котик [2]. Спільна наукова діяльність цих авторів спрямована на розроблення ефективних методик і підходів до формування інтересу до читання в дітей старшого дошкільного віку, підкреслює важливість упровадження художньої літератури в освітній процес. Так, А. Богуш приділила увагу методиці організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у закладах дошкільної освіти. У своїх працях вона підкреслила важливість інтеграції різних видів діяльності, як-от театралізація, малювання, обговорення прочитаного, для глибшого засвоєння освітнього матеріалу та розвитку уяви дітей дошкільного віку. Н. Гавриш дослідила методи формування мовленнєвої компетентності та використання художньої літератури як засобу розвитку мовлення дошкільника. Т. Котик працювала над розробкою методичних підходів до організації художньо-мовленнєвої діяльності в дошкільних закладах. Її внесок полягає у створенні практичних рекомендацій для вихователів щодо використання художніх творів у роботі з дітьми.

Згідно з дослідженнями в галузі дошкільної педагогіки (А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик), художнє слово є важливим засобом мовленнєвого розвитку, емоційного виховання та формування національної свідомості дітей. Тому актуальним є пошук ефективних методів і прийомів, які б сприяли підвищенню інтересу дошкільників до читання та розвитку їхньої мовленнєвої діяльності.

Значний внесок у цю сферу зробили також методисти дошкільного читання. Так, Т. Качак є одним із провідних дослідників у сфері дитячої літератури та літературної освіти. Її роботи охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних із формуванням читацької культури дітей і молоді, розвитком методичних підходів до аналізу дитячих творів, а також промоцією читання. У своїх працях дослідниця наголошує на важливості залучення дітей до читання через створення якісного літературного середовища, інтерактивні методи роботи з текстами та залучення дітей до обговорень прочитаного. У своїх наукових статтях («Літературна освіта в Україні: промоція дитячої книги і читання» [5]) Т. Качак зацентрувала увагу на тому, що вихователь має не лише ознайомлювати дітей із текстами, а й формувати емоційний зв'язок із книгою через різні інтерактивні методи (театралізацію, гру, обговорення, творчі завдання). Важливим внеском у розвиток методики дошкільного читання є спільна праця дослідниці з Л. Круль [4]. Авторки дослідили еволюцію дитячої літератури в різних країнах, розглянули різні жанри дитячої літератури, їхні особливості та вплив на формування світогляду дитини.

Одним із ключових напрямів формування інтересу до читання є сімейне читання, адже залучення батьків до цього процесу значно підсилює мотивацію дитини до пізнання світу через книгу. У своєму дослідженні Г. Беленька [1] наголосила на тому, що формування читацьких навичок у дошкільному віці відбувається ефективніше, якщо читання стає частиною щоденного сімейного ритуалу. Авторка підкреслює важливість взаємодії дитини з дорослим під час читання: обговорення прочитаного, спільне розігрування сцен із книги, створення власних сюжетних ліній.

Методика сімейного читання, запропонована Г. Беленькою, містить такі компоненти, як емоційна взаємодія під час читання, створення «сімейної бібліотеки» із книгами, які вибирає сама дитина, а також поєднання читання з іншими видами творчої діяльності (малювання, моделювання сцен, театралізація). Такі підходи сприяють зміцненню зв'язку дитини із книгою, перетворюють читання на приємний і захопливий процес, а не на обов'язковий елемент навчання.

Крім того, сучасні державні освітні програми, зокрема «Українське дошкілля», передбачають залучення дітей до читання через інтерактивні методи, драматизацію творів, використання народних казок і сучасної дитячої літератури. Проте на практиці вихователі не завжди володіють знаннями щодо організації художньо-мовленнєвої діяльності, що зумовлює необхідність наукового осмислення цієї проблеми та розроблення практичних рекомендацій.

Отже, актуальність дослідження зумовлена зниженням інтересу дітей до традиційного читання на тлі цифрових технологій; необхідністю розвитку мовленнєвої компетентності та читацької культури в

дошкільників; вимогами освітніх програм щодо використання художньої літератури у виховному процесі; потребою в ефективних методичних рекомендаціях для педагогів щодо формування інтересу до читання.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та розробити ефективні методичні підходи до формування інтересу до читання в дітей старшого дошкільного віку, визначити чинники, що впливають на читацьку активність дошкільників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування інтересу до читання в дітей старшого дошкільного віку є складним і багатогранним процесом, що визначається віковими особливостями розвитку дитини, мовленнєвими навичками, соціальним середовищем і педагогічними впливами. Згідно з дослідженнями А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик, читання художньої літератури є ключовим чинником мовленнєвого розвитку дошкільників, оскільки сприяє збагаченню словникового запасу, удосконаленню граматичної будови мовлення, формуванню зв'язного висловлювання, розвитку мислення та уяви.

Науковці відзначають, що діти дошкільного віку сприймають художній текст передусім на емоційному рівні. Саме емоційна залученість є основою для формування мотивації до читання. На нашу думку, художній твір, який викликає інтерес і задоволення, сприяє розвитку особистості дитини та її пізнавальної активності.

Діти найкраще реагують на твори, які містять яскраві образи, динамічний сюжет і емоційне наповнення. Програма «Українське дошкілля» рекомендує добірку творів, що відповідають віковим особливостям дітей і сприяють формуванню інтересу до книги.

Важливим аспектом формування інтересу до читання в дітей є ознайомлення їх із сучасною українською дитячою літературою. У програмі «Українське дошкілля» містяться рекомендації щодо використання творів сучасних українських письменників, які сприяють розвитку мовлення, уяви й емоційного інтелекту дошкільників. Зокрема, особливу увагу варто звернути на книги Катерини Міхаліциної, Івана Андрусяка, Галини Вдовиченко, Сашка Дерманського, Оксани Луцевської та інших авторів, чії твори доступні для сприйняття дітьми старшого дошкільного віку.

Одним з ефективних методів залучення дітей до читання є інтерактивне опрацювання текстів сучасних авторів. Наприклад, під час знайомства із книгою Сашка Дерманського «Чудове чудовисько» вихователь може застосовувати метод «живих книг», дозволяти дітям ставати персонажами твору, розігрувати окремі сцени, висловлювати свої припущення щодо розвитку подій. Такий підхід сприяє глибшому осмисленню прочитаного й активному залученню дітей до читацького процесу.

Також варто звернути увагу на поетичні твори Катерини Міхаліциної, які допомагають дітям розвивати ритмічне мовлення, запам'ятовувати рими, розширювати словниковий запас. Використання таких творів у поєднанні з театралізацією або ігровими методами дозволяє зробити читання емоційно насиченим і захопливим для дошкільників.

Формування інтересу до читання в дітей старшого дошкільного віку можливе за умови використання ефективних методичних підходів, які забезпечують активну взаємодію дитини з художнім словом.

Важливу роль у формуванні інтересу до читання відіграє організація відповідного середовища. Це передбачає створення у групі та вдома книжкового куточка з різноманітною дитячою літературою; забезпечення вільного доступу до книг, що відповідають віковим особливостям дітей; використання ілюстрацій, яскравих обкладинок та інтерактивних книг; упровадження традицій читання в сім'ї та дитячому садку (щоденне читання перед сном, спільні читання з вихователем тощо). На нашу думку, читацька культура сім'ї, приклад батьків, використання художньої літератури в освітньому процесі закладу дошкільної освіти суттєво впливають на формування читацьких інтересів. Відсутність позитивного ставлення до книг у найближчому оточенні дитини значно ускладнює розвиток її інтересу до читання.

Залучення дітей до активного сприйняття художніх творів передбачає використання ефективних інтерактивних методів. Діти активно цікавляться історією тоді, коли мають змогу впливати на її розвиток або передбачати подальші події. Саме тому читання з передбаченням – досить ефективний метод, коли вихователь або батьки зупиняються під час оповіді та пропонують дітям спрогнозувати, що станеться далі. Це активізує мислення та підвищує інтерес до розвитку сюжету. Наприклад, перед читанням твору Василя Сухомлинського «Ледача подушка» вихователь може запитати: «Як ви думаєте, чому подушку назвали ледачою? Що може статися із хлопчиком, який любить довго спати?». Діти висловлюють свої припущення, після чого вихователь читає текст, а наприкінці разом із дітьми порівнює їхні здогадки з розвитком сюжету.

Метод «живих книг». Метод «живих книг» передбачає, що діти не просто слухають текст, а стають його активними учасниками, перевтілюються в персонажів, переживають події сюжету та взаємодіють один з одним у процесі читання. Це сприяє глибшому осмисленню твору, розвитку мовлення, уяви й емпатії. Наведемо приклад застосування методу «живих книг» на матеріалі української народної казки «Кривенька качечка». На підготовчому етапі вихователь запитує дітей: «Як ви думаєте, що означає бути «живою книгою»?». Діти висловлюють припущення, а вихователь пояснює, що вони будуть не просто слухачами, а героями казки. Далі відбувається безпосередня взаємодія з текстом, коли вихователь читає казку, а діти по черзі або групами «оживляють» її героїв. Під час читання кожен учасник виконує свою роль: один із дітей стає Кривенькою Качечкою, яка ховається від мисливців; інші – Дід і Баба, які доглядають качечку; є діти, які виконують ролі мисливців, князя, птахів тощо. Коли вихователь читає діалог, персонажі повторюють його своїми словами, намагаючись передати емоції героїв.

Паралельно дошкільники виконують фізичні активності, виконують дії героїв і передають настрій персонажів. Потім вихователь може поставити запитання для рефлексії: «Чому Качечка допомагала Діду й Бабі?», «Як ви думаєте, що відчувала Качечка, коли її намагалися впіймати?».

На заключному етапі діти висловлюють свої враження від казки; малюють ілюстрації до улюблених моментів; колективно створюють альтернативний фінал історії.

У результаті використання методу «живих книг» діти не просто слухають, а переживають казку, глибше її розуміють; активізується мовлення, розширюється словниковий запас; розвивають емоційний інтелект, співпереживають героям. Тобто відбувається інтеграція мистецької діяльності (театралізація, малювання).

Інший метод, який варто використовувати для формування читацького інтересу, називається казкотерапією. Цей метод допомагає дітям розуміти свої емоції, формувати позитивні моделі поведінки та долати труднощі через сюжет казки. У дошкільній освіті цей підхід використовується для розвитку мовлення, уяви та соціальних навичок. Ми переконані в тому, що цей метод можна використовувати і під час ознайомлення старших дошкільників із невеликими за обсягом оповіданнями на моральну тематику. Так, у програмі «Українське дошкілля» є твір Василя Сухомлинського «Образливе слово», який є чудовим прикладом для використання в контексті казкотерапії та формування в дошкільнят уявлення про важливість взаємоповаги та доброзичливості у спілкуванні.

На підготовчому етапі вихователь створює затишну атмосферу, а саме: запалює свічку, використовує м'яке світло та спокійну музику. Далі вихователь може запитати в дітей: «Чи траплялося вам, що хтось сказав вам щось, від чого стало прикро?». Далі вихователь читає казку з виразним інтонуванням, намагаючись передати емоції головних героїв художнього твору. Потім має запропонувати питання для рефлексії: «Чому хлопчик сказав образливе слово? Як він себе почував, коли зрозумів свою помилку?», «Як можна вибачитися, якщо ти образив когось?», «Які добрі слова ми можемо сказати, щоб зробити людину щасливою?». Бажано також провести практичне опрацювання на кшталт складання списку добрих слів та/або проведення гри «Добрі слова». А на завершення діти можуть зробити малюнок, на якому зображено, як слова можуть бути «м'якими», «пухнастими» або «гострими», «колючими», залежно від того, добрі це слова чи образливі.

У результаті використання казкотерапії за твором В. Сухомлинського діти усвідомлять важливість поважного ставлення один до одного та силу слова; розвинуть емоційну чутливість і здатність співпереживати героям казки; формуватимуть інтерес до книг.

Казка «Троє поросят» є класичним прикладом, який чудово підходить для демонстрації методу альтернативних сюжетних ліній. У традиційній версії головні герої твору будують свої будинки з різних матеріалів: соломи, дерева та цегли, щоб захиститися від вовка. Вовк руйнує будинки із соломи та дерева, але не може зруйнувати кам'яний будинок із цегли. Запропонуйте дошкільнятам подумати над іншим варіантом розвитку подій, якби поросята побудували свої будинки з іншого матеріалу, наприклад, з металу або скла, як би це вплинуло на події; що сталося б, якби вовк не був таким сильним і не міг би зруйнувати будинки; якби поросята не були самотніми і мали б допомогу від інших тварин, як би це змінило перебіг подій? Попросіть дітей намалювати сцени з різними варіантами розвитку подій і розіграйте з ними ролі, змінюючи сюжетні лінії, щоб вони могли побачити наслідки різних рішень героїв.

У результаті діти розвивають уяву та творчі здібності, вчаться передбачати наслідки своїх учинків; формують здатність до критичного мислення і аналізу ситуацій; вчаться розуміти, як різні вибори можуть вплинути на результат події.

Включення театралізованої діяльності до процесу читання є ефективним засобом мотивації. Вихователі можуть використовувати такі форми: інсценізацію казок із розподілом ролей серед дітей; ляльковий театр, де діти самостійно виготовляють героїв і озвучують їхні репліки; драматизацію оповідань у спрощеному форматі.

Сучасний розвиток цифрових технологій суттєво впливає на процес формування читацької активності в дітей дошкільного віку. Традиційне читання дедалі більше поєднується з електронними книгами, аудіоформатами, інтерактивними додатками, що відкриває нові можливості для залучення дітей до літератури.

Серед найбільш ефективних, на нашу думку, цифрових методів залучення дітей до читання такі: аудіокниги, які сприяють розвитку слухового сприйняття тексту, допомагають дошкільникам запам'ятовувати нові слова та збагачувати словниковий запас; інтерактивні книги – електронні видання, які містять анімацію, звукові ефекти або можливість взаємодії (наприклад, натискання на малюнки для отримання додаткової інформації); мультимедійні казки й адаптації – короткі анімаційні ролики за мотивами книг, які мотивують дітей перечитати оригінальний текст.

Важливо дотримуватися балансу між традиційним і цифровим читанням. Вихователі та батьки мають пояснювати дітям значення паперових книг і заохочувати до їх використання в поєднанні з мультимедійними ресурсами.

Сучасний підхід до формування читацького інтересу в дітей дошкільного віку потребує осучаснення списку літератури, що використовується в закладах дошкільної освіти. Традиційний перелік казок і оповідань, що передається з покоління в покоління, залишається цінним, але важливо доповнювати його сучасними творами, які відповідають інтересам і досвіду сучасних дітей. Зокрема, доцільним є включення літератури, яка відображає реалії сучасного світу, містить героїв, близьких за мисленням і переживаннями сучасним дошкільникам, а також творів, що враховують принципи інклюзивності та культурного розмаїття.

Ще одним важливим напрямом роботи є ознайомлення дошкільників із великими літературними формами. Робота з довшими текстами розвиває увагу, слухову пам'ять, уміння стежити за розвитком сюжету та робити узагальнення. Вихователі можуть використовувати покрокове читання довших творів з обговоренням ключових моментів, передбаченням розвитку подій і творчими завданнями, які допомагають дітям осмислювати прочитане.

Окрему увагу варто приділити методу роботи із жанром книжка-картинка, який є популярним у Європі та США і набуває поширення в Україні. Цей жанр поєднує художній текст із візуальними елементами, де ілюстрації не лише доповнюють історію, а й самі стають носіями змісту. Аналіз зображень розвиває в дітей навички «читання» візуального тексту, допомагає їм інтерпретувати зображення та встановлювати зв'язки між текстовими та графічними елементами. Такі книги є ефективним засобом для формування читацької культури в дітей, які ще не вміють читати самостійно, але активно сприймають візуальні образи.

Оскільки велика частина читацької активності дітей відбувається поза межами закладу дошкільної освіти, важливо залучати батьків до процесу формування інтересу до книги. Для цього необхідно організовувати зустрічі з батьками, присвячені значенню читання в розвитку дитини; створювати спільні читацькі проєкти, у межах яких діти разом із батьками читають книжки та діляться враженнями; проводити сімейні конкурси на найкраще прочитане оповідання або найцікавішу казку, придуману разом із дитиною.

Висновки. Формування інтересу до читання в дітей старшого дошкільного віку є комплексним процесом, що поєднує психолого-педагогічні чинники, мовленнєву діяльність дитини, вплив соціального середовища та педагогічні методи. Найбільш ефективними підходами є створення мотивувального читацького середовища, використання інтерактивних методів читання, театралізація художніх творів, застосування сучасних технологій і активна співпраця з батьками. Запропоновані методичні підходи сприяють розвитку в дітей стійкого інтересу до книги, формуванню позитивної мотивації до читання та закладають основи читацької культури, що є необхідною умовою їхнього подальшого навчання у школі.

Значний вплив на формування читацького інтересу в дітей має використання цифрових технологій. Поєднання традиційного читання з інтерактивними електронними книгами, аудіокнигами та мультимедійними матеріалами сприяє підвищенню мотивації дошкільників до літератури. Однак важливо розробити педагогічно обґрунтовані підходи до використання цифрових інструментів у навчальному процесі, щоб вони доповнювали, а не замінювали традиційне читання.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні впливу цифрового контенту на читацькі звички дітей, розробленні інтегрованих методик читання і проведенні аналізу взаємозв'язку між традиційним і цифровим читанням у ранньому віці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беленька Г. Родинні читання: відновимо добру традицію! *Дошкільне виховання* : науково-методичний журнал для педагогів і батьків. 2013. № 2. С. 17–19.
2. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних закладах. Київ : Видавничий дім «Слово», 2010. 304 с.
3. Ватаманюк Г. Робота з дитячою книгою в закладі дошкільної освіти: теорія і практика : навчально-методичний посібник. Київ : КНТ, 2022. 488 с.
4. Качак Т., Круль Л. Зарубіжна література для дітей. Київ : Академвидав, 2014. 416 с.
5. Качак Т. Літературна освіта в Україні: промоція дитячої книги і читання. *Література. Діти. Час* : вісник Центру дослідження літератури для дітей та юнацтва. 2013. Вип. 4. С. 239–246.
6. Токарева Н., Шамне А. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник. Київ, 2017. 548 с.

REFERENCES

1. Beleniuka, G. (2013). Rodynni chytannia: vidnovymo dobru tradytsiiu! [Rodynni chytannia: vidnovymo dobu tradytsiiu!]. *Doshkilne vykhovannia: nauk.-met. zhurnal dlia pedahohiv i batkiv* – *Doshkilne vykhovaniie: nauk.-met. zhurnal dlia pedahohiv i batkiv*, (2), 17–19 [in Ukrainian].
2. Bohush, A., Havrysh, N., & Kotyck, T. (2010). *Metodyka orhanizatsii khudozhno-movlennievoi diialnosti ditei u doshkilnykh zakladakh* [Metodyka orhanizatsii khudozhno-movlienievoi diial'nosti ditei u doshkilnykh zakladakh]. Kyiv: Vydavnychiy dim "Slovo" [in Ukrainian].
3. Vatamaniuk, H. (2022). *Robota z dytiachoiu knyhoiu v zakladi doshkilnoi osvity: teoriia i praktyka* [Robota z dytyachoiu knyhoiu v zakladi doshkilnoi osvity: teoriia i praktyka]. Kyiv: KNT [in Ukrainian].
4. Kachak, T., & Krul', L. (2014). *Zarubizhna literatura dlia ditei*. [Zarubizhna literatyra dlia ditei]. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].
5. Kachak, T. (2013). Literaturna osvita v Ukraini: promotsiia dytiachoi knyhy i chytannia [Literaturna osvita v Ukraini: promoziiia dytyachoiu knyhy i chytannia]. *Literatura. Dity. Chas: visnyk Tsentru doslidzhennia literatury dlia ditei ta yunatstva* – *Lityraturna. Dity. Chas: visnyk Tsentru doslidzhennia lityratury dlia ditei ta iunytstva*, (4), 239–246 [in Ukrainian].
6. Tokareva, N., & Shamnye, A. (2017). *Vikova ta pedahohichna psykholohiia* [Vikova ta pedahohichna psykholohiia: navchal'nyi posibnyk]. Kyiv: KNT [in Ukrainian].

ЮЛІЯ РОМАНИШИН

ORCID ID: 0000-0001-7231-8040

yulromanyshyn@gmail.com

доктор педагогічних наук, професор

вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ

ІННОВАЦІЙНІ МОДЕЛІ НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ТА В КОРПОРАТИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

У статті розглядаються інноваційні моделі навчання, які використовуються для ефективного здійснення освітнього процесу й навчальної комунікації, з використанням актуальних педагогічних концепцій, підходів і парадигм. Окреслено, що основними напрямками імплементації Освіти 4.0 у навчальний процес закладу вищої освіти є особистісно орієнтоване навчання, різноманітні можливості для дистанційного навчання на основі сучасних інструментів соціального програмного забезпечення, велика кількість цифрових освітніх засобів, технологій і навчальних онлайн-платформ, спрощене керування релевантними даними, аналітичні освітні технології, проєктне навчання. У дослідженні проведений аналіз інноваційних моделей навчання, які використовуються як в освітньому процесі здобувачів вищої школи, так і в корпоративному навчанні, ґрунтуються на парадигмі цифровізації освіти та креативних технологіях у сучасному освітньому середовищі. Виокремлено, що актуальними формами навчання є спільне навчання, організаційне навчання, неформальне навчання тощо. У контексті ситуативного навчання поширеною формою навчання є спільноти практиків. Для освіти дорослих і в організаційному навчанні популярною формою є неформальне навчання, яке тісно пов'язане з концепцією відкритої освіти, а також термін уживається у значенні імпліцитного (неявного) навчання. Охарактеризовано інноваційні моделі освітнього дизайну, як-от: моделі ADDIE, Backward Design, ARCS, «70–20–10», модель значущого навчання. Актуальність і важливість дослідження полягає в тому, що застосування моделей навчання на основі сучасних інформаційних технологій і ввбрішень для різних видів освітньої діяльності, яка не обмежується університетським освітнім середовищем, сприяє підвищенню навчальної мотивації, ефективності результатів навчання, розвитку навичок спільного навчання та відкритості до обміну та набуття знань.

Ключові слова: моделі навчання, спільне навчання, дизайн навчання, веббазоване освітнє середовище, організаційне навчання, спільноти практиків.

YULIA ROMANYSHYN

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

15 Karpatska str., Ivano-Frankivsk

INNOVATIVE LEARNING MODELS IN HIGHER EDUCATION AND IN THE CORPORATE ENVIRONMENT OF ORGANIZATIONAL LEARNING

Relevance. The article deals with innovative teaching and learning models that are used for the effective implementation of the learning process and learning communication using current pedagogical concepts, approaches, and paradigms. It is outlined that the areas of implementation of Education 4.0 in the learning process of higher education institutions are personality-oriented learning, various opportunities for distance learning based on modern social software tools, a large number of digital teaching tools, technologies, and online learning platforms, analytical educational technologies, project-based learning. It is stated that learning by doing is an active teaching method that focuses on creating knowledge through experience and reflection. This type of learning is relevant not only for universities but is actively used in organizational learning.

The purpose of the research is to analyze innovative learning models that are used both in the learning process of higher education students and in corporate learning, and are based on the paradigm of digitalization of education and creative technologies in the modern learning environment.

Research methods. The methodological basis of the study was theoretical and empirical methods of scientific knowledge, in particular: analysis and synthesis; classification; abstraction, induction and deduction; comparison; monitoring and information modeling. The research methodology includes the study of approaches to the implementation of the learning process based on modern information technologies and creative learning models.

Results. It is emphasized that the relevant forms of teaching and learning are collaborative learning, organizational learning, non-formal learning, etc. Within ad-hoc learning (situational learning), communities of practice are a common form of learning. For adult education and organizational learning, non-formal learning is a popular form closely related to the open education concept and is also used in the sense of implicit learning. The article highlights the models of

organizational learning from the didactic and methodological viewpoints. It is characterized innovative models of learning design such as the ADDIE model, the Backward Design model, the ARCS model, the 70-20-10 model, and the Meaningful Learning model. It has been found that one of the most common teaching and learning models is the ADDIE model, which has several advantages, such as universality, clarity, systematicity, consideration of students' needs, adaptability to different pedagogical strategies and learning paradigms, and an emphasis on improving and updating courses. Inflexibility to the digital environment can be attributed to the model's shortcomings. The relevance and importance of the study lies in the fact that the use of teaching and learning models based on modern information technologies and web solutions for various types of learning activities, which is not limited to the university learning environment, contributes to enhancing learning motivation, increasing the effectiveness of learning outcomes, the development of collaborative learning skills, openness to sharing and acquiring knowledge.

Key words: learning models, collaborative learning, learning design, web-based learning environment, organizational learning, communities of practice.

Сучасні педагогічні підходи, інформаційно-комунікаційні технології та стрімкий розвиток веббазованих і хмаро орієнтованих університетських освітніх середовищ спричинили зміну освітніх парадигм у сфері навчання з доступом до майже невичерпної інформації та усуненням просторових і часових бар'єрів. Концепція навчання впродовж життя ґрунтується на сучасних освітніх онлайн-сервісах і платформах, які дозволяють представляти навчальні матеріали таким чином, щоб їх можна було цікаво та зручно опрацьовувати здобувачам освіти в інтерактивному режимі [7]. Натепер освітні послуги не обмежуються тільки університетськими освітніми онлайн-середовищами, вони є безперервними, адже функціонують у професійному середовищі (навчання на робочому місці), у неформальній освіті, в андрагогії тощо.

Технології та методи спільного навчання [14], які набувають особливого поширення в різних навчальних середовищах (як веббазованих, так і традиційних), акцентують увагу на тому, що навчальний контент, який укладається в навчальні матеріали, а також тип і мета його представлення постійно змінюються. Тому доречно, що під час використання технологій спільного навчання доступним має бути не зміст, який потрібно вивчати, а матеріали, які підтримують процес навчання. Методика спільного та взаємозумовлюваного навчання та викладання зосереджує увагу на спільних дослідженнях, оптимізації подання змісту відповідно до навчальної мети дисципліни. Вагомим інструментом у такому навчанні є мережеві технології та інструменти соціального програмного забезпечення, основна роль яких полягає в підтримці процесів навчальної співпраці та координації [8]. У процесах спільного навчання студенти орієнтуються один на одного, з погляду педагогічного конструктивізму ці процеси приводять до індивідуального розвитку траєкторій знань тих, хто навчається. Перевага такого навчання в тому, що воно ефективніше використовує різноманітні матеріали, доступні в онлайн-форматі, більше враховує динаміку навчального контенту відповідно до рівнів знань (навчальних досягнень) студентів, апелює до сильних сторін спільного навчання у групах.

Реалізація навчального процесу в освітньому онлайн-середовищі не обмежується тільки формальним навчанням. Різні форми, підходи до навчання та моделі навчання, які є актуальними не тільки для студентів, але і для різних цільових аудиторій поза межами університету, є об'єктом дослідження багатьох науковців як в Україні, так і за кордоном. Значну увагу закордонних дослідників (Х. Бюї та Ю. Баруч [11], А. Клюге та Дж. Шілінг [13], В. Робінсон [16]) привертають питання організаційного навчання і організацій, що навчаються, та результатів їхньої ефективності. У рамках організаційного навчання досліджуються практична реалізація та функціонування спільнот практиків як в онлайн-, так і в офлайн-форматах. Наукові роботи із цього питання проводять такі вчені, як С. Ліндштаєт [14], Е. Венгер [21], А. Осіка, С. Макмахон [15] та інші. Для освітнього процесу актуальні моделювання та педагогічне проєктування і, як результат, моделі навчання. Цим напрямом присвятили праці Є. Даценко [1], М. Шарплес і Н. Джефері [19] (досліджують питання моделей освітнього дизайну), І. Лебідь [3] (зосереджує увагу на моделях значущого навчання), Т. Херман та М. Хофман [12] (вивчають питання освітнього моделювання), С. Шрюдер і П. Денбостель [18] (розглядають моделі навчання на робочому місці), Ю. Романишин [7; 8] (досліджує моделі обміну знаннями в освітньому середовищі ЗВО). Педагогічні підходи до навчання на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема педагогічний конструктивізм, ґрунтовно висвітлюють у своїх працях Н. Ямшинська й О. Невкіпілова [10], Ю. Романишин [17] та інші.

Незважаючи на вагомий та ґрунтовний дослідження науковців, усе ще не досить дослідженим залишається функціонування моделей навчання у веббазованому освітньому середовищі університету в межах спільного навчання, особливо їхня актуальність в організаційному навчанні на робочому місці.

Мета статті полягає у проведенні аналізу інноваційних моделей навчання, які використовуються як у навчальному процесі здобувачів вищої школи, так і в корпоративному навчанні, ґрунтуються на парадигмі цифровізації освіти та креативних технологіях у сучасному освітньому середовищі.

Процес навчання – це взаємодія учасників начального процесу, яка базується на зворотному зв'язку. Існує фундаментальна відмінність між викладанням і навчанням, яка впливає на використання методу керованого навчання. У педагогіці існують підходи до навчання з позицій конструктивізму, емпіричної дидактики й інші.

З конструктивістського погляду навчання є поетапним процесом, який можна мотивувати, але не визначати та контролювати відповідно до механізму «причина – наслідок». Загальна візія педагогічного конструктивізму відштовхується від концепції навчання протягом життя, проте акцентує увагу на тому, що кожна особа протягом життя, фахової діяльності також, конструює власне розуміння професійного знання, яке необхідне у професійному просторі [10; 17]. Бачення даного підходу в освітньому процесі відштовхується від концепції «спіралі знань» дослідників І. Нонаки та Х. Такеучі [8], зосереджує увагу на тому, що набуття студентом фахових знань конструюється на основі вже набутих знань на молодших курсах під час вивчення базових і професійно орієнтованих дисциплін і здобутого практичного досвіду (під час практичних занять, проходження практик і стажувань тощо). Процес навчання трансформується під дією конструктивістського підходу, навчання стає саморегульованим процесом, у набутті знань й обміні ними кожен студент конструює індивідуальну траєкторію свого професійного розвитку, а викладач може моніторити та корегувати освітні профілі зон найближчого розвитку студента [10]. Актуальним напрямом сучасного конструктивізму є групова взаємодія, тобто спільна робота над поставленим завданням, навчальним проєктом тощо, у процесі якої відбуваються обмін, поширення знань, ідей, простежуються елементи взаємного навчання, а саме концепції рівногії [9].

Неформальне навчання відбувається за межами закладів вищої освіти й інших інституційно організованих освітніх установ. Неформальне й інформальне навчання є частиною концепції навчання впродовж життя. Термін «неформальне навчання» описує дуже широку сферу навчання, від свідомого самокерованого навчання до навчання поза університетом чи формальними освітніми можливостями. Неформальна освіта тісно пов'язана з концепцією відкритої освіти. Часто «неформальне навчання» уживається як синонім самостійного навчання, неорганізованого навчання, самокерованого навчання, природного навчання та імпліцитного (неявного) навчання. Імпліцитне (неявне) навчання – навчання, що відбувається без усвідомлення того, що саме є його предметом. Таке навчання відбувається незалежно від мети й обізнаності суб'єкта щодо засвоюваних знань [2]. Імпліцитне, або неявне, навчання, відбувається несвідомо, без наміру засвоїти конкретні знання. Імпліцитні знання засвоюються автоматично, без акцентування уваги на явних закономірностях у завданнях.

За даними EdTech-ринку [1], до основних трендів і концепцій 2024 р. у сфері освітніх технологій навчання відносять:

- онлайн-офлайн-навчання – змішане навчання, яке є актуальним як для українських суспільних реалій, так і для світового освітнього простору;
- штучний інтелект (далі – ШІ) – інтенсивно розвивається та використовується в навчальному процесі;
- імерсивні технології – віртуальні можливості, які дають змогу відчувати ефект занурення. Вони уможливають поєднання інтерактивної взаємодії через практичні активності разом з ігровими технологіями. Ці технології є актуальними на різних рівнях освіти, зокрема і для освіти дорослих. Використовуються в неформальній освіті, особливо в корпоративному навчанні [1].

Актуальним системним підходом до розвитку освітнього процесу, формування зон найближчого розвитку й індивідуальної освітньої траєкторії студента є дизайн навчання (освітній дизайн, дизайн освітнього середовища) [6]. Він також спрямований на те, як саме студенти опановують нові знання. Це процес педагогічного проєктування, розроблення та впровадження продуктивних та інноваційних навчальних рішень в освітній процес [1].

Дизайн навчання спрямований на розроблення дружнього та цікавого навчального рішення для мотивації до навчання здобувачів освіти. За допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій і вебрішень дизайн навчання послуговується низкою програмних середовищ, які є актуальними та простими у використанні, під час розроблення навчальних матеріалів і побудови процесу навчання. До таких фреймворків (інформаційно-програмних рішень) відносимо моделі навчання, представлені на рис. 1.

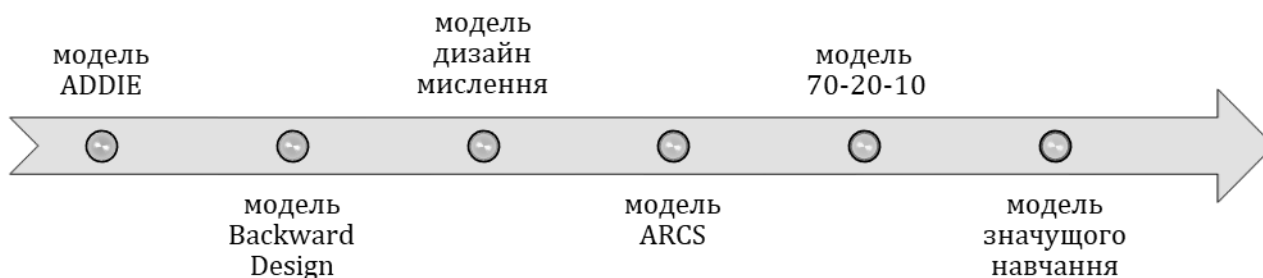

Рис. 1. Моделі дизайну навчання

Примітка: запропоновано автором.

Розглянемо ці моделі детальніше.

Модель ADDIE використовується здебільшого для розроблення мультимедійних дистанційних курсів і організації та підтримки дистанційного навчання, а також у гібридному навчанні. Ця модель знайшла широке використання в системах корпоративного онлайн-навчання [4]. Модель ADDIE використовується багатьма закордонними відкритими університетами, зокрема у Великій Британії, Нідерландах, Канаді тощо. Вона складається з таких етапів (рис. 2), як: аналіз, проєктування (дизайн), розроблення, упровадження, оцінювання.

На етапі проведення аналізу здійснюється збір релевантної інформації про цільову аудиторію, навчальні потреби та бажані результати навчання. Сюди відносимо сегментування цільової аудиторії, визначення наявного рівня знань і умінь здобувачів освіти, визначення цілей навчання та вибір і розуміння освітнього середовища, у якому буде здійснюватися навчання, а також урахування педагогічних умов реалізації навчального процесу й обмежень, які будуть виникати. Етап проєктування (дизайн) передбачає розроблення дорожньої навчальної карти освітнього процесу, узгодження її з визначеними цілями навчання. Сюди ми відносимо підбір педагогічних стратегій викладання і освітніх технологій та інструментів, вибір методів оцінювання навчальних результатів здобувачів освіти, розроблення змісту та навчального контенту курсу [20]. На етапі розроблення відбувається створення навчальних, візуалізаційних матеріалів, розроблення мультимедійних ресурсів, інтерактивних завдань, програмування навчальних модулів і застосунків для електронного навчання, представлення навчального контенту та матеріалів на вебсайті або у програмному середовищі. Етап упровадження передбачає презентацію навчального курсу цільовій аудиторії. Сюди відносимо початковий тренінг для викладачів, підготовку навчального середовища, поширення навчальних матеріалів та інформаційно-технічний супровід здобувачів освіти. Завершальним етапом моделі ADDIE є етап оцінювання. Він передбачає оцінювання ефективності навчального процесу базованого на навчальних курсах, розроблених за допомогою програмного середовища ADDIE. Реалізується ця модель шляхом зворотного зв'язку від здобувачів освіти, викладачів через аналіз інформації та даних щодо успішності здобувачів, визначення модулів і елементів, які потребують покращення або модернізації. Інструментами, які використовуються на цьому етапі, є опитування або анкетування, як елементи зворотного зв'язку [20]. Оскільки модель ADDIE є ітераційною моделлю, усі зміни вносяться в оновлену версію навчального курсу. Шаблон моделі зображено на рис. 3.

В організаційному навчанні модель ADDIE застосовується з навчальною метою для співробітників в аспекті обміну, розвитку навчально-професійного досвіду та знань, розробленні індивідуальних програм адаптації для нових співробітників, навчальних матеріалів для освоєння нового програмного забезпечення або роботи з новими програмними рішеннями чи інструментами, а також з інформаційно-навчальною метою, для інформування співробітників, наприклад, про заходи інформаційної безпеки або інформаційні загрози.

Рис. 2. Етапи моделі ADDIE

Примітка: запропоновано автором на основі [4].

Етапи	Зробити	Статус	Досягнутий прогрес	Дата початку	Термін виконання	Виконавець	Коментарі
А	АНАЛІЗ	Задачі	Визначте мету навчання: Визначте, що учні мають знати або вміти до кінця курсу. Оцініть характеристики учнів: Зберіть інформацію про цільову аудиторію, включно з її навчними знаннями, навичками, вподобаннями в навчанні та особливими потребами. Прованалаудите вимоги до змісту: Визначте зміст, який має бути охоплений для досягнення цілей навчання. Визначте середовище навчання: Визначте фізичне або цифрове середовище, у якому відбуватиметься навчання, включно з будь-якими інструментами або платформами, що використовуватимуться. Визначте обмеження: Визначте будь-які обмеження, які можуть вплинути на навчання, наприклад, бюджет, строки або технологічні обмеження. Звіт про аналіз потреб у навчанні: Документ із докладним описом цілей навчання, характеристик цільової аудиторії та конкретних потреб у навчанні. Звіт про аналіз учнів: Профіль цільової аудиторії, включно з її попередніми знаннями, навичками, вподобаннями в навчанні та будь-якими особливими побажаннями. Аналіз довідків та ресурсів: Огляд наявних ресурсів і технологій, а також будь-яких обмежень, які можуть вплинути на програму навчання.	Зробити	50%	3.6.24	3.17.24
В	ДИЗАЙН	Задачі	Окресліть структуру курсу: Розробіть план курсу, визначивши модулі, уроки та послідовність подані матеріалу. Вибір стратегії навчання: Вибір методів і стратегій навчання, які найкращим чином відповідають змісту і характеристикам учнів, наприклад, розподіл, симуляція або проблемно-орієнтоване. Розробіть оцінки: Створіть оцінки, що відповідають цілям навчання, щоб оцінити прогрес і розуміння учня. Розадровка: Розробіть розадровки для цифрового контенту, детально описуючи макети екрана, текст, зображення та взаємодію. Плануйте навчальні заходи: Розробіть заходи, які залучать учнів і підтримують навчальні стратегії, наприклад, обговорення, проекти або практичні заняття. План розробки інструкцій: Комплексний документ, що описує структуру курсу, включно з модулями, уроками та послідовністю змісту. Документи розадровки: Візуальне представлення цифрових курсів, що включає макети екранів, текст, графіку та інструкції для інтерактивних елементів. Стратегія оцінювання: План того, як буде оцінюватися навчання, включно з типами оцінок, критеріями успіху та узгодженням із цілями навчання. Створення контенту: Створення навчальних матеріалів, включно з написанням сценаріїв, записом відео, розробкою слайдів або	У процесі	20%		
С	РЕЗУЛЬТАТИ	Результати	Звіт про аналіз потреб у навчанні: Документ із докладним описом цілей навчання, характеристик цільової аудиторії та конкретних потреб у навчанні. Звіт про аналіз учнів: Профіль цільової аудиторії, включно з її попередніми знаннями, навичками, вподобаннями в навчанні та будь-якими особливими побажаннями. Аналіз довідків та ресурсів: Огляд наявних ресурсів і технологій, а також будь-яких обмежень, які можуть вплинути на програму навчання.	Завершено	70%		
Шаблон ADDIE Model							

Рис. 3. Зображення шаблону моделі ADDIE в Excel-середовищі

Примітка: запропоновано автором на основі [4].

Модель “Backward Design” («Зворотний дизайн») базується на ключових компонентах моделі ADDIE, зосереджує увагу на студентоцентрованому навчанні. Вона уможлиблює організацію навчального процесу таким чином, щоб студенти набували знання через пропрацьований цікавий навчальний досвід із навчального курсу. Саме цей аспект – навчальний досвід – полегшує розуміння та засвоєння навчального матеріалу та мотивує процес подальшого навчання [6]. Ця модель складається з таких етапів (рис. 4): визначення очікуваних результатів навчання (установлення цілей, формування очікувань від навчальної програми); підбір методів оцінювання (формування форм оцінювання для здобувачів освіти, сюди відносимо тестування, проєктну роботу, дискусії, розв’язування кейсів тощо); підбір навчальних матеріалів (планування навчального процесу таким чином, щоб досягнути цілей навчання, установлених на першому етапі).

Backward Design спрощує процеси планування і оцінювання результатів здобувачів освіти під час вивчення навчальної дисципліни. Важливо враховувати в цій моделі реальні можливості учасників навчального процесу, не завищувати їх, щоб модель була ефективною. Модель “Backward Design” зосереджена на розробленні навчальних програм шляхом установлення навчальних цілей, а потім відбувається підбір методів навчання, форм організації навчальної діяльності, форм і методів оцінювання тощо [19].

Модель «Дизайн мислення» є актуальною для корпоративного навчання та навчання в закладах вищої освіти. Це ітераційний метод, який забезпечує підхід до розв’язання проблем з урахуванням потреб користувачів, їхнього досвіду й емоцій. Це розроблення ефективного освітнього середовища й активне використання інноваційних підходів і креативних методик у навчальному процесі [1; 6]. Вона враховує потреби здобувачів освіти й активно використовує поведінкову психологію у своїй реалізації.

Модель ARCS (Мотиваційного дизайну) зосереджує увагу на процесі навчання. Це модель, яка забезпечує мотивацію здобувачів освіти у процесі навчання. Вона допомагає активізувати та втримати увагу студентів. У поєднанні з різними педагогічними технологіями та методами проявляє свою ефективність [1; 6]. Компонентами моделі є (рис. 5):

- увага – сприяє залученості й активізації активної участі студентів у навчальному процесі;
- актуальність – студенти мають розуміти користь від навчального контенту, використання прикладів у поясненні матеріалу, візуалізації навчального матеріалу за допомогою різних сучасних методів;
- упевненість – поставлені навчальні цілі мають бути досяжними, а завдання – урахувати рівень навчальних досягнень, знань і навичок студентів;
- задоволення – система оцінювання має бути адекватною цілям навчання та мотивувати студентів досягати кращих результатів, стимулювати їх до розвитку.

Модель «70–20–10». Це модель корпоративного навчання, яка поєднує досвід на робочому місці, соціальну взаємодію та формальне навчання для досягнення оптимальних результатів навчання та розвитку. Вона орієнтується на практичне навчання безпосередньо на місці роботи [1; 6]. Модель «70–20–10» (рис. 6) – це інтегративна модель навчання, у якій 70% – навчання через досвід роботи (практичне навчання, тобто набуття досвіду на робочому місці, участь у проєктах, навчання на помилках, застосування знань у реальних умовах, відгуки на роботу), 20% – навчання через соціальні взаємодії з колегами (ділитися досвідом із колегами, набуття досвід, наставництво, менторство, коучинг, зворотний зв’язок від колег, розвиток навичок взаємодії, міжособистісного спілкування), 10% – формальне навчання (онлайн-навчання, курси, конференції, семінари, тренінги, у результаті яких відбуваються передача релевантної інформації та набуття конкретних знань і навичок за структурованою навчальною програмою).

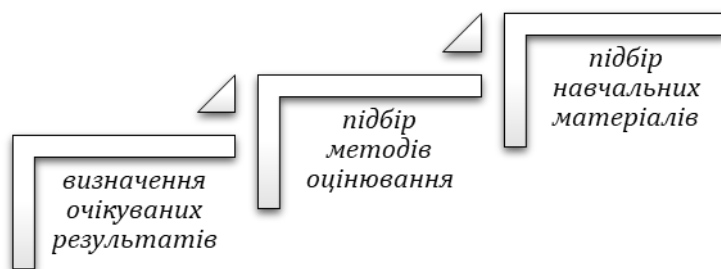

Рис. 4. Елементи моделі “Backward Design” («Зворотний дизайн»)

Примітка: запропоновано автором на основі [6].

Рис. 5. Компоненти моделі ARCS

Примітка: запропоновано автором на основі [1].

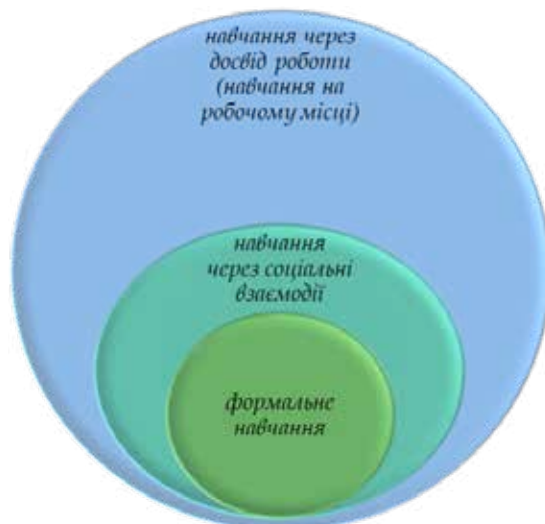

Рис. 6. Компоненти моделі «70–20–10»

Примітка: запропоновано автором на основі [6].

Модель «70–20–10» ґрунтується на компонентах соціального навчання [5].

Таксономія навчання Ді Фінка (Значуще навчання) – це теоретична модель, яка зосереджена на аналізі навчального середовища. Модель значущого навчання ґрунтується на змінах у підходах, ставленні того, хто навчається, до навчання. В основі таксономії Ді Фінка – категорії, які визначають те, як процес навчання впливає на здобувачів освіти [3; 6]. До категорій моделі значущого навчання відносять (рис. 7):

- фундаментальні знання – базові знання, розуміння інформації, ідей, усвідомлення того, що є необхідним для навчання;
- застосування – практичне застосування набутих знань, розвиток мисленнєвої діяльності (критичної, креативної тощо), розвиток різних видів навичок (soft skills, meta-skills, digital skills), залучення студентів до різних видів діяльності, розвиток проєктних здібностей тощо;
- інтеграцію – об'єднання різних категорій навчання, установлення взаємозв'язків між ідеями, категоріями, об'єктами навчання для створення та розвитку нових проєктів;
- людський вимір – визначення ставлення цільової аудиторії до нової інформації, а також ставлення студентів до того, що вони вивчають;
- уважність – досвід і знання студентів впливають на їхнє сприйняття як навчального матеріалу, так і процесу навчання;
- науку вчитися (навчитися вчитися) – розуміння вимог майбутньої професії формує у студентів розуміння, що саме їм потрібно вчити, які навички й уміння необхідно здобути під час навчання, щоби бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Рис. 7. Категорії Таксономії навчання Ді Фінка (Значуще навчання)

Примітка: запропоновано автором на основі [3].

Концепція спільнот практиків розглядає навчання як соціальний досвід (теорія соціального навчання) і зосереджує увагу на здобувачах освіти, працівниках, фахівцях зі спільним інтересом до теми чи проблеми, яка вивчається або розглядається [5; 14]. Вони разом обмінюються ідеями, шукають рішення та розвивають навички протягом тривалого періоду часу. Це може бути спільна комунікація і обмін знаннями офлайн або організація спільнот практиків у формі віртуальних навчальних спільнот і спільна робота за допомогою сучасних інструментів соціального програмного забезпечення. Концепцію спільнот практиків розвивали С. Ліндштаєдт [14], Е. Венгер [21] та інші, і розглядали її в контексті ситуативного навчання. Також ця концепція активно використовується в андрагогіці та неформальному навчанні, розглядається не тільки в межах педагогіки, вона активно імплементується в методиці організаційного навчання [13; 16]. Компоненти навчання згідно з концепцією спільнот практиків представлені на рис. 8.

Це навчання складається з таких компонентів [21]:

- спільноти – навчання як приналежність (причетність) – це підтримка й інформаційно-навчальний супровід в освітньому середовищі;
- особистості – навчання як процес професійного становлення – тобто досвід навчання в університеті може допомогти студентам здобувати й інтегрувати знання і навички, розвивати здатність до творчого і критичного мислення [15];
- розуміння – навчання як досвід – це поєднання різних видів навчальної діяльності, інформаційно-навчальної взаємодії, освітніх онлайн-середовищ, через які здобувачі освіти здобувають знання, навички та досвід. Саме навчальний досвід поєднує в собі як традиційні освітні компоненти (лекції, практичні заняття тощо), так і сучасні інтерактиви, як-от навчальні ігри, інструменти штучного інтелекту тощо;
- практики – навчання як діяльність – панівним аспектом у процесі навчання є практична діяльність, а навчання ґрунтується на діяльнісному підході. Він спрямований на здобуття знань із розвитком водночас навичок і умінь вирішувати реальні проблеми, з якими студенти можуть зіткнутися у професійній діяльності.

Теорія спільнот практиків розглядає навчання не як результат, а як соціальний процес. Навчання відбувається в чотири етапи, як-от: спостереження, наслідування, співпраця та поступове набуття незалежності (практика – навчання як діяльність). Навчання означає участь у діях спільноти, що існує, яка може бути схарактеризована її професійно-практичною спрямованістю, використанням освітніх і комунікаційних інструментів, а також нормами та цінностями (спільнота – навчання як приналежність) [15]. Участь у спільноті, відповідальність перед нею та вплив на неї (ідентичність – навчання як становлення) постійно зростають. Зрештою, навчання також означає неформальний обмін, передачу знань і формування ідей. Це зміцнює як індивідуальне, так і колективне розуміння (навчання як досвід).

Організаційне навчання, або концепція організації, що навчається [13], є сучасним педагогічним підходом і актуальною тенденцією практичного застосування підходу до розвитку корпоративного навчання на основі концепції управління знаннями. Концепція системного мислення [11] може бути використана як приклад для організаційного навчання. Дослідники Х. Аргіріс і Д. Шен [16] виділяють три рівні навчання в межах концепції організаційного навчання (рис. 9), а саме: навчання з одним циклом, навчання з подвійним циклом і дейтеро-навчання.

Навчання з одним циклом орієнтоване на традиційне навчання, яке зосереджується на результатах навчання. Навчання із двома циклами має на меті адаптуватися під вимоги

Рис. 8. Компоненти навчання згідно з концепцією спільнот практиків

Примітка: запропоновано автором на основі [21].

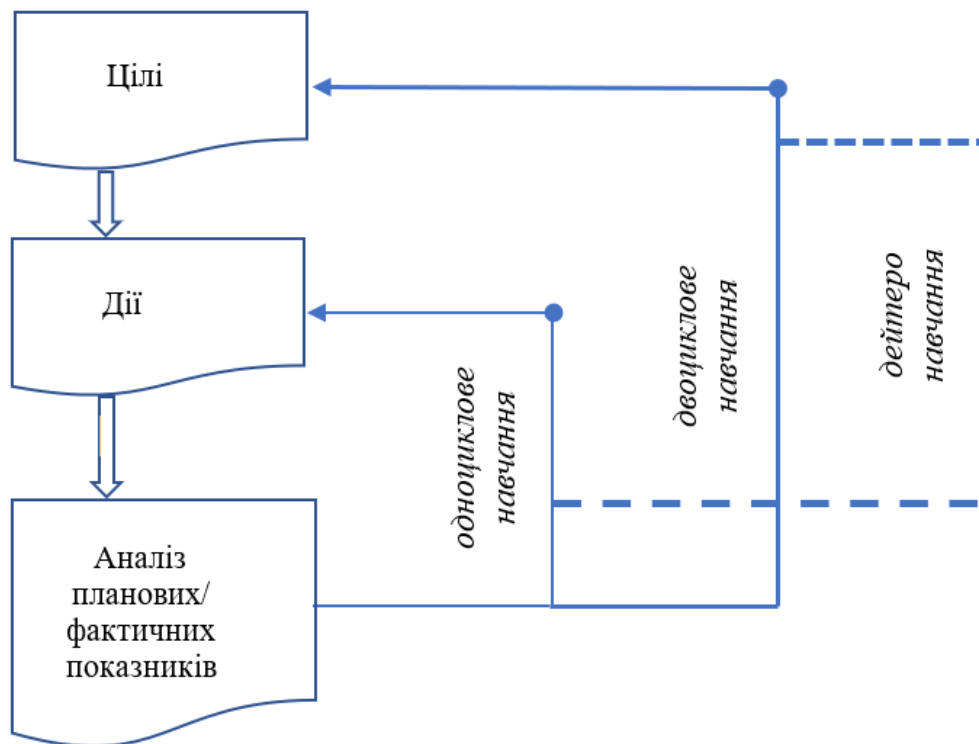

Рис. 9. Дейтеро-навчання в системі організаційного навчання

Примітка: запропоновано автором на основі [16].

ринку праці та включити ці зміни в навчальний процес, щоб процес набуття знань ставав релевантним до конкретних професійно-виробничих потреб. Дейтеро-навчання не ґрунтується на адаптації працівника до середовища та не реагує на його потреби й виклики, а зосереджує увагу на власному впливі організації на це середовище з метою його новаторської зміни, тобто передбачає творчий підхід. Отже, третій рівень навчання в межах організаційного навчання співробітників установи є творчим навчанням, підготовкою співробітників до здійснення проривів у нових напрямках діяльності, до розроблення нових стратегічних рішень у контексті максимального забезпечення потреб організації. Дейтеро-навчання – це «навчання вчитися» [16]. Мета полягає в тому, щоб забезпечити здатність і бажання вчитися шляхом рефлексії над навчальним процесом, навчальним контекстом, навчальною поведінкою і успіхом у навчанні.

Підсумовуючи, можна сказати, що теорія рівнів навчання описує основні процеси адаптації до стандартів (одноциклове навчання), їх відображення (двоциклове навчання) та гнучкості й адаптивності (дейтеро-навчання) до середовища, що постійно змінюється.

Навчання на робочому місці належить до форм і концепцій організаційного навчання в компаніях. Організаційне навчання розглядається як колективне навчання в соціальній системі. Концепція організації, що навчається, тісно пов'язана з концепцією навчання протягом життя, тобто постійного навчання [18]. З погляду організаційного навчання [13] навчання на робочому місці є досить поширеним у професійному середовищі організації, до нього відносять три варіанти навчання на основі співвідношення між місцем навчання та місцем роботи. А саме:

- навчання на місці роботи;
- навчання, пов'язане з роботою;
- навчання через роботу.

Навчання на місці роботи характеризується тим, що місце навчання і місце роботи тотожні. Навчання відбувається на робочому місці або у процесі роботи. Прикладами цього є навчання на робочому місці, групове навчання у робочому процесі тощо. У разі навчання, пов'язаного з роботою, місце організаційного навчання та робоче місце є різними, але між ними існує прямий просторовий і робочо-організаційний зв'язок. Це можуть бути навчальні центри, центри підвищення кваліфікації, стажування, центри виробничо-практичного навчання. Так, в Івано-Франківському національному технічному універси-

теті нафти і газу є Буровий тренажерний центр, який функціонує при Інституті післядипломної освіти й орієнтований на міжнародну сертифікацію фахівців, які безпосередньо виконують бурові роботи. Навчальний процес із кандидатами на міжнародний сертифікат IWCF здійснюється за трирівневою системою: теоретичний курс, відпрацювання практичних навичок на тренажері та випускний кваліфікаційний іспит.

Якщо різні форми пов'язаного з роботою навчання розглядати з дидактико-методологічного погляду, то П. Денбостель [18] розрізняє моделі навчання на робочому місці, які представлені в таблиці 1.

Перші дві моделі з таблиці 1 кваліфікуються безпосередньо у процесі роботи та є ефективними (зокрема, економічно) щодо передачі професійних знань і навичок. Однак із погляду професійної освіти ці форми радше втілюють утилітарну, а не професійну та міжпрофесійну кваліфікацію.

Навчання через дію в реальному робочому процесі є найстарішою і найпоширенішою формою професійного навчання [18]. Тут місце навчання водночас є місцем роботи, стажист закріплюється за спеціалістом. Робоча діяльність, пов'язана з компанією чи роботою, вивчається шляхом наслідування або імітації того, що спостерігається. Навчання в реальному робочому процесі багато в чому узгоджується з концепцією навчання спільнот практиків [21], яка бере свій початок у дослідженнях ситуативного навчання.

Навчання за інструктажем, систематичне навчання на виробництві, в основному використовуються під час адаптації. Навчання відбувається за допомогою методу чотирьох кроків, тобто шляхом підготовки, демонстрації, імітації та практики. Інструкції не відповідають принципам сучасних методів самокерованого та самоорганізованого навчання. Це обмеження також стосується когнітивного навчання, у якому експертні або досвідчені знання в системі «викладач – студент» мають велике значення, завдяки чому, подібно до інтегрованого навчання, перспектива набуття знань має пріоритет над перспективою працевлаштування.

Українські університети активно впроваджують інноваційні моделі навчання відповідно до концепції Освіти 4.0, яка орієнтується на цифровізацію, інтеграцію сучасних інформаційних технологій тощо. Зокрема, у навчальний процес університетського освітнього середовища інтенсивно впроваджуються такі інноваційні тенденції:

- цифрові освітні технології (розширене використання платформ *Moodle, Coursera for Campus* та інших), інтеграція хмарних сервісів, віртуальні лабораторії, онлайн-курси, інструменти штучного інтелекту для персоналізованого навчання;
- індивідуальні освітні траєкторії, електронні навчальні платформи й адаптивні освітні середовища;
- аналітичні освітні технології та проєктне навчання в розрізі аналізу навчальних даних для покращення академічної успішності студентів, а також формування міждисциплінарних проєктних команд у співпраці з ІТ-компаніями;
- розвиток організаційного навчання та концепції спільнот практиків через інтеграцію студентів у стартап-інкубатори, бізнес-акселератори та програми дуального навчання;
- моделі дизайну навчання, використовуються для покращення методології викладання, що підвищує ефективність навчального процесу, його відповідність вимогам ринку праці.

Отже, підсумовуючи вищесказане, резюмуємо, що в освітньому процесі концепція спільного навчання ґрунтується на підході “peer to peer” і в рамках Освіти 4.0 уможливило навчання та доступ до

Таблиця 1

Моделі навчання на робочому місці

Моделі навчання на робочому місці	Концепції та форми навчання
Навчання через робочу дію в реальному робочому процесі (навчання, пов'язане з роботою).	Традиційне навчання; адаптаційне навчання; інтегроване в роботу навчання; спільноти практиків.
Навчання через інструктаж, систематичне навчання на робочому місці (навчання на робочому місці).	Внутрішньофірмове навчання; когнітивне навчання.
Навчання через інтеграцію експериментального навчання та організаційного навчання (навчання, пов'язане з роботою)	Тренінги; навчальні центри; навчальні лабораторії; навчальні та робочі завдання; інтерактивне навчання.
Навчання через спостереження за роботою, а також через внутрішні та міжфірмові дослідження (навчання, пов'язане з роботою).	Стажування в компанії; переведення на інші посади та ротація в компанії; бенчмаркінг.
Навчання через імітацію робочих процесів (навчання на робочому місці).	Фахова передвища освіта; навчальне середовище; навчальні центри.

високоякісного освітнього контенту, спілкування студентів у віртуальних спільнотах онлайн у веббазованому освітньому середовищі, що зумовлено низкою сучасних цифрових викликів у теорії та практиці вищої освіти та складними реаліями українського суспільства.

Теорія педагогічного конструктивізму робить наголос на тому, що знання набуваються у процесі активної діяльності та взаємодії студента в навчальному процесі (діяльнісний підхід). Установлено, що для цього підходу не є характерним директивне навчання, а раніше набуті знання співвідносяться з отриманими знаннями, у результаті роботи та їх опрацювання формуються нові знання.

Розглянуті моделі навчання, якими послуговується такий метод педагогічного проектування, як освітній дизайн, є досить гнучкими, дружніми до здобувачів освіти, мотивують, зацікавлюють, розвивають ентузіазм і формують креативність мислення та нестандартні підходи в розв'язанні завдань. Вони застосовуються у веббазованому освітньому середовищі університету, а також у корпоративному навчанні, ґрунтуючись на інструментах соціального програмного забезпечення в навчальній комунікації.

Адаптація інноваційного досвіду до українських ЗВО сприяє модернізації освітньої системи, формуванню конкурентоспроможних фахівців і забезпеченню інтеграції університетів із міжнародним освітнім простіром.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні інформаційно-програмних рішень і педагогічних умов реалізації навчальних моделей у веббазованих освітніх середовищах, активного використання інструментів орієнтованого на знання інформаційного обміну в навчальному процесі ЗВО та в системі корпоративного навчання, можливості оцінювання їхньої ефективності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даценко Є. 5 моделей освітнього дизайну, або як учитися ефективно. 2024. URL: <https://ed-era.com/blog/5-modeley-osvitniogo-dyzaynu/>.
2. Колесник Г. Імплицитне навчання іноземної мови студентів немовних спеціальностей. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 29. Т. 1. С. 211–215. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.1.39>.
3. Лебідь І. Підготовка вчителя музичного мистецтва в рамках реалізації таксономії Блума у XXI столітті. *Науковий огляд*. 2020. № 1 (64). С. 151–165. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/1986>.
4. Модель ADDIE. 2024. URL: <https://ukr.pritula.academy/tpost/ygr6fh8op1-model-addie-shablon>.
5. Навчання натовпу – навчання та соціальні медіа: Теорії соціального навчання. URL: <https://cutt.ly/CrwuTX1i>.
6. Освітній дизайн: як створювати якісний E-learning-контент (5 моделей освітнього дизайну). URL: <http://blog.ed-era.com/osvitnii-dizain/>.
7. Романишин Ю. AD-HOC-метод навчання у веббазованому освітньому середовищі закладу вищої освіти: інтеграція концепції управління знаннями. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2024. № 1. С. 140–149. <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2024-1-20>.
8. Романишин Ю. Теоретичні та методичні засади проектування веббазованого освітнього середовища університету : монографія. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. 506 с.
9. Романишин Ю. Цифрова інформаційна компетентність в рамках Освіти 4.0. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 65. Т. 3. С. 262–267. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/65-3-40>.
10. Ямшинська Н., Невкіпілова О. Освітній процес у контексті ідей конструктивізму. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 11. Т. 2. С. 191–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2019_11%282%29_44.
11. Bui H., Baruch Y. Creating learning organizations: A systems perspective. *The Learning Organization*. 2010. № 17. Р. 208–227. DOI: 10.1108/09696471011034919.
12. Herrmann T., Hoffmann M., Kunau G., Loser K.U. A modelling method for the development of groupware applications as socio-technical systems. *Behaviour & Information Technology*. 2004. № 23 (2). Р. 119–135. <https://doi.org/10.1080/01449290310001644840>.
13. Kluge A., Schilling J. Organizational learning and learning organizations: Theory and empirical findings. *The Psychologist-Manager Journal*. 2003. № 6 (1). Р. 31–50. <https://doi.org/10.1037/h0095917>.
14. Lindstaedt S.N. (Virtual) Communities of Practice within Modern Organizations. *Journal of Universal Computer Science*. 2004. № 10 (3). Р. 158–161. <https://doi.org/10.3217/jucs-010-03>.
15. Osika A., MacMahon S., Lodge J.M., Carroll A. Learning as becoming: what do students become as a result of their higher education experience? 2022. URL: <https://www.timeshighereducation.com/campus/learning-becoming-what-do-students-become-result-their-higher-education-experience>.

16. Robinson V.M.J. Descriptive and normative research on organizational learning: locating the contribution of Argyris and Schön. *International Journal of Educational Management*. 2001. Vol. 15. № 2. P. 58–67. <https://doi.org/10.1108/EUM0000000005395>.
17. Romanyshyn Yulia. Implementation of pedagogical concepts in the information and educational environment by means of socio-communication technologies. *International Scientific Conference Modern Science: Global Trends, Technologies and Innovations* : Conference proceedings. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2023. P. 77–79. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-354-5-21>.
18. Schröder Th., Dehnhostel P. The workplace as a place of learning in times of digital transformation – models of work-related and work-based learning and in-company concepts. 2021. URL: <https://cutt.ly/ErwiUrRN>.
19. Sharples M., Jeffery N., Boulay J.D., Teather D., Teather B., Boulay G.D. Socio-cognitive engineering: a methodology for the design of human-centred technology. *European Journal of Operational Research*. 2002. Vol. 136. Issue 2. P. 310–323. [https://doi.org/10.1016/S0377-2217\(01\)00118-7](https://doi.org/10.1016/S0377-2217(01)00118-7).
20. Vulpen van E. ADDIE Model Explained: All you need to know. URL: <https://www.aihr.com/blog/addie-model/>.
21. Wenger E. Communities of practice: learning, meaning, and identity. Cambridge University Press, 1998. URL: <https://search.worldcat.org/en/title/39666619>.

REFERENCES

1. Datsenko, Ye. (2004). 5 modelej osvutniogo dyzajnu abo jak vchytysia efektyvno [5 models of learning design or how to learn effectively]. Retrieved from: <https://ed-era.com/blog/5-modeley-osvitniogo-dyzajnu/> [in Ukrainian].
2. Kolesnyk, G. (2023). Implitsytne navchannia inozemnoji movy studentiv nemovnyh spetsialnostej [Implicit foreign language teaching for non-language students]. *Zakarpatski filologichni studiji*. Vol. 29. Issue 1. P. 211–215. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.1.39> [in Ukrainian].
3. Lebid, I. (2020). Pidgotovka vchytelia muzychnogo mystetstva u ramach realizatsiji taksonomiji Bluma u XXI stolitti [Music teacher training in the framework of Bloom' taxonomy realization in XXI century]. *Naukovyj oghlad*. № 1 (64). P. 151–165. Retrieved from: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/1986> [in Ukrainian].
4. Model ADDIE [ADDIE model] (2024). URL: <https://ukr.pritula.academy/tpost/ygr6fh8op1-model-addie-shablon> [in Ukrainian].
5. Navchannia natovpu – navchannia ta sotsialni media: Teorija sotsialnogo navchannia [Teaching the crowd – learning and social media: Social learning theories]. Retrieved from: <https://cutt.ly/CrwuTX1i> [in Ukrainian].
6. Osvitnij dyzajn: jak stvoriuvaty jakisnyj E-learning-kontent (5 modelej osvutniogo duzajny) [Learning design: how to create high-quality E-learning-content: 5 models of learning design)]. Retrieved from: <http://blog.ed-era.com/osvitnii-dizain/> [in Ukrainian].
7. Romanyshyn, Y. (2024). AD-HOC metod navchannia u vebbazovanomu osvutniomu seredovyshchi zakladu vyshchoji osvity: integratsija kontseptsiji upravlinnia znanniamy [Ad-hoc teaching method in web-based learning environment of institutions of higher education: integration knowledge management concept]. *Pedagogichni nauky: teorija ta praktyka*. № 1. P. 140–149. <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2024-1-20> [in Ukrainian].
8. Romanyshyn, Y. (2022). Teoretychni ta metodychni zasady projektuvannia vebbazovanogo osvutniogo seredovyshchia universytetu: monographia [Theoretical and methodological foundations of designing a web-based learning environment of the university: monograph]. Ivano-Frankivsk: NAIR, 506 p. [in Ukrainian].
9. Romanyshyn, Y. (2023). Tsyfrova informatsijna kompetentnist v ramach Osvity 4.0 [Digital information competence in the framework of Education 4.0]. *Aktualni pytannia humanitarnyh nauk: mizhvuzivskyj zbirnyk naukovyh prats molodyh vchenyh Drogobyskogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni Ivana Franka*. Drogobych. Vol. 65. Issue 3. P. 262–267. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/65-3-40> [in Ukrainian].
10. Yamshynska, N., Nevkipilova, O. (2019). Osvitnij protses u konteksti konstruktyvizmu [Learning process in the context of constructivism ideas]. *Innovatsijna pedagogika*. Vol. 11. Issue. 2. P. 191–195. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/innped_2019_11%282%29__44 [in Ukrainian].
11. Bui, H., & Baruch, Y. (2010). Creating learning organizations: A systems perspective. *The Learning Organization*. № 17. P. 208–227. DOI: 10.1108/09696471011034919 [in English].
12. Herrmann, T., Hoffmann, M., Kunau, G., & Loser, K.U. (2004). A modelling method for the development of groupware applications as socio-technical systems. *Behaviour & Information Technology*. № 23 (2). P. 119–135. <https://doi.org/10.1080/01449290310001644840> [in English].
13. Kluge, A., & Schilling, J. (2003). Organizational learning and learning organizations: Theory and empirical findings. *The Psychologist-Manager Journal*. № 6 (1). P. 31–50. <https://doi.org/10.1037/h0095917> [in English].
14. Lindstaedt, S.N. (2004). (Virtual) Communities of Practice within Modern Organizations. *Journal of Universal Computer Science*. № 10 (3). P. 158–161. <https://doi.org/10.3217/jucs-010-03> [in English].

15. Osika, A., MacMahon, S., Lodge, J.M., & Carroll, A. (2022). Learning as becoming: what do students become as a result of their higher education experience? Retrieved from: <https://www.timeshighereducation.com/campus/learning-becoming-what-do-students-become-result-their-higher-education-experience> [in English].
16. Robinson, V.M.J. (2001). Descriptive and normative research on organizational learning: locating the contribution of Argyris and Schön. *International Journal of Educational Management*. Vol. 15. № 2. P. 58–67. <https://doi.org/10.1108/EUM0000000005395> [in English].
17. Romanyshyn, Y. (2023). Implementation of pedagogical concepts in the information and educational environment by means of socio-communication technologies *International Scientific Conference Modern Science: Global Trends, Technologies and Innovations*: conference proceedings. Riga, Latvia: Baltija Publishing. P. 77–79. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-354-5-21> [in Ukrainian].
18. Schröder, Th., & Dehnbostel, P. (2021). The workplace as a place of learning in times of digital transformation – models of work-related and work-based learning and in-company concepts. Retrieved from: <https://cutt.ly/ErwiUrRN> [in English].
19. Sharples, M., Jeffery, N., Boulay, J.D., Teather, D., Teather, B., & Boulay, G.D. (2002). Socio-cognitive engineering: a methodology for the design of human-centred technology. *European Journal of Operational Research*. Vol. 136. Issue 2. P. 310–323. [https://doi.org/10.1016/S0377-2217\(01\)00118-7](https://doi.org/10.1016/S0377-2217(01)00118-7) [in English].
20. Vulpen van, E. ADDIE Model Explained: All you need to know. Retrieved from: <https://www.aihr.com/blog/addie-model/> [in English].
21. Wenger, E. (1998). *Communities of practice: learning, meaning, and identity*. Cambridge University Press. Retrieved from: <https://search.worldcat.org/en/title/39666619> [in English].

ЗМІСТ

<i>ЛАРИСА БІДЕНКО. Взаємопов'язане навчання читання та говоріння у процесі викладання української мови як іноземної (на дидактичному матеріалі посібника «Українська мова як іноземна. Рівень В1»)</i>	6
<i>ТЕТЯНА БОЛОТНИКОВА. Про зміст поняття «фізкультурна освіта» у системи шкільного та позашкільного навчання підлітків</i>	13
<i>СВІТЛАНА БОРИСОВА, ІГОР ГЕВКО. Підходи до оновлення підготовки майбутніх графічних дизайнерів до проєктування об'єктів дизайну засобами цифрових технологій</i>	21
<i>ІВАН ГРОД, ОЛЬГА ФЕДЧИШИН, СЕРГІЙ МОХУН, ПАВЛО ЧОПИК, ІННА ГРОД. Поєднання віртуального та натурального експериментів як основа для підтвердження ефективності використання інтерактивних середовищ в освітньому процесі</i>	31
<i>ЮЛІЯ ЄВТУШЕНКО. Формування професійної культури майбутніх лікарів в освітньому середовищі медичного університету</i>	43
<i>ГАННА ОСТАНІНА. Формування інтересу до читання в дітей старшого дошкільного віку</i>	51
<i>ЮЛІЯ РОМАНИШИН. Інноваційні моделі навчання у вищій школі та в корпоративному середовищі організаційного навчання</i>	58

CONTENTS

<i>LARYSA BIDENKO. Interrelated teaching of reading and speaking in the process of teaching the Ukrainian language as a foreign language (in the teaching materials of the manual "Ukrainian language as a foreign language. Level B1").....</i>	<i>6</i>
<i>TETIANA BOLOTNYKOVA. On the content of the concept of "physical education" in the system of school and out-of-school education of adolescents.....</i>	<i>13</i>
<i>SVITLANA BORYSOVA, IHOR HEVKO. Approaches to updating the training of future graphic designers for the design of design objects by means of digital technologies.....</i>	<i>21</i>
<i>IVAN HROD, OLHA FEDCHYSHYN, SERHII MOKHUN, PAVLO CHOPYK, INNA HROD. Combining virtual and full-scale experiments as a basis for confirming the effectiveness of using interactive environments in the educational process.....</i>	<i>31</i>
<i>YULIIA YEVTUSHENKO. Formation of professional culture of future doctors in the educational environment of a medical university.....</i>	<i>43</i>
<i>HANNA OSTANINA. The formation of interest in reading among older preschool children.....</i>	<i>51</i>
<i>YULIA ROMANYSHYN. Innovative learning models in higher education and in the corporate environment of organizational learning</i>	<i>58</i>

Підписано до друку 30.04.2025 р.
Формат 60×84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум. друк. арк. 8,6. Зам. № 0525/395
Наклад 100 прим.

Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

Signed in print 30.04.2025
Format 60×84/8. Typeface Times New Roman.
Offset paper. Digital printing. Printer's sheet 8,6. Order № 0525/395
Circulation 100 copies.

Publishing House "Helvetica"
65101, Ukraine, Odesa, 6/1 Inglizi St.
Telephone: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Certificate of a publishing entity ДК No 7623 dated 22.06.2022